

Májusi eső

{ SZABÓ LAJOS

Felhő és szél eső nélkül: ilyen az, aki meg nem adott ajándékkal dicsekszik. (Péld 25,14)

Nagyon szeretnénk eredményeket látni a saját munkánkban. Nem is csak valamikor a jövőben, hanem lehetőleg most, szinte párhuzamosan a napi küzdelmeinkkel. Azt is érezzük, hogy ennek legfőbb feltétele a hitelesség, ami szükséges a lelkészi szolgálat minden más területén is. Azonban igazi bizonyítékot éppen erre a legnehezebb találni. Mitől lesz valaki hiteles? Mi teszi a lelkészt megbecsültté és elfogadottá a környezetében?

Tavasszal, a legdinamikusabb hónapban szeretünk elgondolkodni azon, hogy mi hajt ki abból, amit ültettünk, és hogyan növekedik az, amit a saját kezünkkel vetettünk. Hova jutnak a konfirmandusok? Hol vannak a tavalyi hittanosok? Hány evangélikus fiatal érkezik meg a Szélrózsára, Kőszegre? Az iskoláinkban érettségizők kötődnek-e még hozzánk?

Ha pedig önmagunkat már kezdjük hitelesnek, hűnek, esetleg eredményesnek érezni, akkor elég egy kis hiba – elfelejtettünk valakit megemlíteni a gyászolók sorában, összekeveredett valami a hirdetésben –, és összeomlik bennünk a nehezen megszerzett magabiztosság. Keményen számon kér és jelez a környezet: hibázni nem lehet.

Az sem teszi könnyebbé a helyzetünket, hogy áradnak ránk a korábbi lelkésznemzedékekről szóló eredményességi történetek. Mintha néhány lelkészgenerációval előttünk kevesebb gond és több öröm lett volna. Annak ellenére is támadhatnak ilyen gondolataink, hogy nagyon jól tudjuk, mennyire nem kímélte őket a történelem. Miért voltak mégis derűsek? Miért élnek „a régiek” annyira mélyen a gyülekezetek idősebb tagjainak emlékezetében? És hogyan tudnak róluk ma is megragadó történeteket mesélni? Jobban koncentráltak a hivatásukra? Szorgalmasabbak voltak? Szüntelenül látogattak? Mindent észrevettek, amiről jelzést láttak a gyülekezeti tagok arcán? Eleve hitelesebb volt a lelkészek élete? Ilyen kérdésekre azt hiszem, senki sem tudna ma hitelt érdemlően, objektíven válaszolni. Sejthetünk ugyan titkokat és gondolhatunk néhány nagy különbségre régiek és maiak között, de ez még nem vezet megnyugtató felelethez.

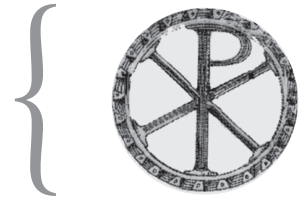
Bennem is él gyermekkorom lelkészeinek képe. Idős vagy nagyon fiatal lelkészek egy-egy megnyilvánulása, beszéde, viselkedése, esetleg a pusztá hozzáállása az élethez. Eredeti ízek és hangok ezek. A szinte primitív egyszerűséggel berendezett káplánszoba közvetlen hangú lakója, vagy a hegyaljai falvakban vasárnap délutánonként kántorával együtt kerékpározó időskorú, de mindig lelkes, igazi „lelkész-barát”. Olvasottságával minden irodalmi kérdésre biztos választ adó filozófus-pap. Az első autójához gyermeki örömmel ragaszkodó, és azzal hihetetlen mennyiségű kalandot átélt, az autóvezetést örökké tanuló lelkész emléke is felöltik bennem. Ott látom magam előtt a sportrajongó és a heti totót el nem felejtő egykori hitoktatómat. Miben voltak mások ők?

Közös volt bennük számomra az, hogy mindig örültek a néhány ember közösségében elért eredményeknek, „sikereknek”. Ezenfelül pedig a hétköznapi életben is láthatóan lelkesedtek minden újért. A jövőbe vetett reménységet nem lehetett könnyedén összetörni bennük. Számítógépek nélkül, minőségbiztosítási előírások híján, szervezeti és működési szabályzatok és precíz egyházi eljárási rendek nélkülözése ellenére hatottak a környezetükre.

Talán nekünk sem kellene más, csupán ez az egyszerű felfedezés: ebben a környezetben és ezekkel az eszközökkel, amelyek ma rendelkezésünkre állnak, nem könnyebb és nem is nehezebb a szolgálat, mint akkor. De örülni nekünk kell. Ezt nem teheti meg más helyettünk. Hitelességünkért is magunknak kell küzdenünk. Saját kincseinket megtalálni is a mi küldetésünk. Néha adatik egy-egy szép pillanat. Ezt észre kell vennünk.

Profitorientált és hasznossági mutatókra építő környezetünkben gyógyító lehet az, ha észrevesszük munkánkban a speciálisan jézusit, a közvetlen és egyszerű személyes ajándékot. Innen jön a mi színünk. Ez építi a mi hitelességünket. A jó lelkésznek sohasem a felhőt kell növelni, vagy a szelet kavarni, hanem a lehulló esőnek örülni és hálát is adni érte.

Ezek a gondolatok akkor születtek meg bennem, amikor egy istentiszteleten többen is hátranéztünk, mert valaki olyan szépen énekelt mögöttünk. Egy nyugdíjas lelkész volt, elvegyülve a gyülekezet közösségében. Májusi eső...



Péteri szolgálat a harmadik évezredben

Evangelikus-lutheránus megfontolások¹

{ REUSS ANDRÁS

A péteri szolgálatról a 21. század küszöbén nyilvánvalóan más stílusban beszélünk, máshová helyezzük a hangsúlyokat, mint eleink évszázadokkal ezelőtt. Mégis kevés olyan szempontja van a kérdésnek, amellyel nem szembesültek már a régiek is. A péteri szolgálat nem a 20. századi ökumenikus mozgalom miatt, de nem is a 16. századi reformáció miatt probléma.

A péteri szolgálat mindenekelőtt római katolikus probléma

A nyugati egyházban a 14. századtól egyre több tanulmány tárgyalta a pápai hatalom kérdését, egyre több mű jelent meg *De potestate papae* címmel.² Ez a címe *Melanchthon 1537-es* iratának – *Értekezés a pápa hatalmáról és elsőbbségéről* –, amely az evangelikus egyháznak hitvallási irata is lett. Minél inkább bírálja és támadja *Luther* a pápaságot, annál inkább vált a katolicizmus próbakövévé a hűség Róma iránt.³

Mivel Melanchthon – ugyancsak 1537-ben – *Luther* iratát, a nagyon éles hangú *Schmalkaldeni cikket* úgy írta alá, hogy megjegyzést is fűzött hozzá, arra szoktak következtetni, hogy a wittenbergi reformátortól elhatárolódik humanista műveltségű kollégája. A megjegyzés ugyanis ez: „A pápáról azonban azt tartom, hogy: ha engedélyzné az evangéliumot az alá tartozó és a jövőben alá kerülő keresztények békessége és egyetemes egysége érdekében, akkor felsőbb-ségét a püspökök felett *jure humano* (emberi jog alapján)

mi is meghagyhatnók.”⁴ Melanchthon már korábban is, az Ágostai hitvallás 1530. júniusi felolvasását követő és hetekig tartó egyeztető tanácskozásokon ezt az álláspontot képviselte abban a reményben, hogy az evangélium és a hit általi megigazulás hirdetésének engedélyezését el tudja érni a pápai primátus elfogadásáért cserébe. A lényegyet tekintve nem más álláspontot képviselt tehát, mint például az Amerikai Egyesült Államokban folyó dialógus evangelikus résztvevői, akik a 20. század hetvenes éveiben megfontolandónak tartották a történelemben gyökerező vezetői tisztség elfogadását az egyetemes egyház egysége érdekében.⁵

Említett éles hangú iratában maga *Luther* nem adott igazában okot arra, hogy Melanchthon fenntartásokat fogalmazzon meg vele szemben. Egyrészt *Luther* persze elmarasztalta a pápaságot a hatalomgyakorlás módja miatt. Nem mulasztja el megjegyezni, hogy a püspökök szívesen vették, hogy ő gátat vet a pápai zsarnokságnak.⁶ Következtetése kétségtelenül radikális: „Nincsen az egyháznak semmi haszna sem a pápaságból, mert nem végez egyházi szolgálatot! Ezért az egyháznak a pápa nélkül is meg kell maradnia és meg kell állnia.” Másrészt viszont mégis kijelenti: „De fölteszem, hogy a pápa lemond arról, hogy isteni jogra vagy parancsolatra alapítsa elsőbbségét, hanem a szektákkal és az eretnekekkel szemben a kereszténység egysége érdekében kell egy vezetőnek lennie, akihez a többiek mind igazodnak.”⁷ Írja ezt az a

⁴ Konkordia Könyv II, 44. o.

⁵ *Papal Primacy and the Universal Church. Lutherans and Catholics in Dialogue V.* Edited by Paul C. Empie and T. Austin Murphy. Augsburg Publishing House: Minneapolis, Minnesota, 1974. 255 o. Vö. különösen is a *Common Statement* (9–23. o.) és a *Reflections of the Lutheran Participants* (23–33. o.) részt.

⁶ *Luther: Intés az ágostai birodalmi gyűlésen egybegyűlt papokhoz* (1530), 11–12. o.

⁷ *Schmalkaldeni cikkek* II, 4,7. In: *Konkordia Könyv* II, 22. o.

¹ Korreferátum Gunther Wenz előadásához. Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest, 2007. november 16.

² Pesch: *Petrusdienst im 21. Jahrhundert* (1998), 154. o.

³ Pesch: *Petrusdienst im 21. Jahrhundert* (1998), 154. o.

Luther, aki más helyütt öntudatosan említi, hogy a tévelygők ellen keményebben harcolt, mint a pápa ellen.⁸ A petrinitás, perpetuitás, romanitás⁹ mellett szóló római katolikus érvek elutasítása ellenére, amelyekről felekezeti különbség nélkül elfogadják, hogy mai formájukban történeti fejlődés eredményének tekinthetők,¹⁰ nem tagadják sem a protestánsok, sem az ortodoxok, hogy bár nincs benne a Szentírásban, mégsem eleve ellentétes vele.¹¹

Luther mégis lehetetlennek tartotta a pápa lemondását arról, hogy „isteni jogra vagy parancsolatra alapítsa elsőbbségét”, mert akkor a pápaságnak „egész kormányzatát és rendjét meg kellene változtatnia és le kellene rombolnia”. Ezután pedig az általa kívánt, de mégis elképzelhetetlen megoldás buktatójára mutat rá. Szava szinte prófétai jövendölés a protestantizmus későbbi helyzetéről: „A kereszténységen nem is segítene semmit, sőt még több szekta keletkeznék, mint eddig van. Mert ha nem Isten parancsára vetnék alá magukat ennek a vezetőnek, hanem csak emberi jóakaratból, akkor igen könnyen és igen hamar félvállról vennék, és végül egyetlen híve sem maradna. Nem is volna örökre Rómához vagy meghatározott helyhez kötve, hanem ott volna, ahol és amely gyülekezetben Isten rátermett embert támasztana. Ó milyen bonyolult, kuszált helyzet lenne ebből!”¹²

A wittenbergi reformáció a gyökereinél tehát nem volt eleve pápaellenes. A péteri szolgálat kérdését a nyugati egyház problémájaként tárgyalták, amelyhez tartozónak tudták magukat. Luther is így foglalkozott vele, noha hangja számos esetben nemcsak éles, hanem érdes is. A stílust tekintve feltétlenül, de a lényegét tekintve nincs ez másképpen korunk katolikus egyházában sem. Óvatosan feszegeti a kérdést *Bernhard Häring*, amikor a pápaság történetét még olyan feldolgozandó történetnek mondja, amelyből tanulni kellene.¹³ A pápák vitathatatlan egyházi és politikai érdemeit ecseteli *Hans Küng*, mielőtt kritikai észrevételeit sorolná.¹⁴ A pápának a szegények és elnyomottak iránti kiállására és küzdelmük bátorítására utal *Otto Hermann Pesch*.¹⁵ Nyilván egyetértés van afelől, hogy „a péteri

tisztség péteri szolgálat”,¹⁶ és abban is, hogy az I. Vatikáni zsinat szándéka és eredménye nem azonos,¹⁷ de a péteri szolgálat konkrét gyakorlásának módjáról szólva mintha zsilipeket nyitnának meg, valóságos panaszáradat zuhog. Központosításról, önkényuralomról, a hatalom bástyáinak kiépítéséről ír az egyik,¹⁸ patológikus tünetnek tekinti – a leendő XXIV. János pápa képzelt levelének szavával – a különféle egyházi címeket a másik.¹⁹ A keresztények egységén való fáradozás legyen szervezeten is még súlyosabb prioritás, mint eddig, és a kollegialitást tükröző és előmozdító struktúrák kialakítása szükséges, legyen mindennek következménye a püspökök megválasztásának módjára, vagy éppen a szentszéki diplomáciai testület átalakítására és újjáformálására.²⁰ Kifogásolják többek között még a nem tévedhetetlen pápai tanításoknak való engedelmességet,²¹ vagy követelik – természetesen – a női papságot.²² Az egység szolgálata helyett a hatalom igénye van jelen,²³ ezért az alternatíva az uralkodó vagy szolgáló primátus.²⁴ „A római katolikus egyház a világ utolsó ideológiai alapokra helyezett diktatúrája a kommunista rezsimnek és ideológiai érvelésmódjának összeomlása után” – tolmácsolja mai katolikusok véleményét Róma egyik mai fia.²⁵ Mindez egybecseng azzal, amit a wittenbergi reformátor írt le a 16. században: „Ezenkívül nagyon meglep engem az a határtalan vakmerőség, hogy ők a kulcsok hatalmából kormányzó hatalmat akarnak csinálni, holott a kettő csak olyformán függ össze, mint a tél meg a nyár.”²⁶

¹⁶ „Das Petrusamt ist ein Petrusdienst.” Pesch: Petrusdienst im 21. Jahrhundert (1998), 151. o.

¹⁷ Pesch: Petrusdienst im 21. Jahrhundert (1998), 155. o.

¹⁸ Küng: Mi az egyház? (2001), 177. o.

¹⁹ Häring: Másoképp is lehetne, 82. o.

²⁰ Häring: Másoképp is lehetne, 82–83. o. Zsinati feladatnak tekinti a püspöki kollegiális tisztség szolgálati jellegének világos kijelentését Békés: Péteri tisztség és szolgálat az egyházban, in: uő.: Krisztusban mindnyájan egy (1993), 243. o.

²¹ Häring: Másoképp is lehetne, 84. o.

²² Häring: Másoképp is lehetne, 85. o.

²³ Küng: Mi az egyház? (2001), 189. o.

²⁴ Küng: Mi az egyház? (2001), 188. 190. 194–197. o.

²⁵ „Die Realität des Petrusamtes heute zeigt ein zwiespältiges, ein vieldeutiges Erscheinungsbild. Viele Menschen, auch Nicht-Katholiken und sogar Nicht-Christen, bewundern die straffe Führung der katholischen Kirche durch den Träger des Petrusamtes, bewundern den trotz aller Kritik funktionierenden weltweiten Gehorsam gegen römische Weisungen. ... Andererseits empfinden zahllose Menschen, auch Katholiken, dieses »römische System« als zentralistische Diktatur, die die Freiheit des Fragens, Denkens und gewissenhaften Handelns unterdrückt und den christlichen Glauben unglaubwürdig macht. Ja man zögert nicht mit dem Vergleich: Die römisch-katholische Kirche ist die letzte ideologisch begründete Diktatur der Welt nach dem Zusammenbruch der kommunistischen Regime und ihrer ideologischen Begründungen.” Pesch: Petrusdienst im 21. Jahrhundert (1998), 149. o.

²⁶ Luther: A római pápaságról, in: LMM I, 421. o. „Überdies wundert mich solch hohe Vermessenheit sehr, daß sie aus der Schlüsselgewalt

⁸ Luther: Intés az ágostai birodalmi gyűlésen egybegyűlt papokhoz (1530), 10. o.

⁹ Küng: Mi az egyház? (2001), 187. o.

¹⁰ Pesch: Petrusdienst im 21. Jahrhundert (1998), 150–153. o. „... merőben történetkritikai módszerrel nem lehet az apostoli utódlás tényét bizonyítani. Ehhez hiányoznak a perdöntő történeti adatok.” Békés: Péteri tisztség és szolgálat az egyházban, in: uő.: Krisztusban mindnyájan egy (1993), 241. o. „Ezek a történeti adatok nyilván hiányosak (...)” Békés: Péteri tisztség és szolgálat az egyházban, 243. o. A Péter elsőbbségét megfogalmazó bibliai szövegek mindegyikéhez tartozik egy-egy ellenpont is, Küng: Mi az egyház? (2001), 191–192. o.

¹¹ Küng: Mi az egyház? (2001), 187. o.

¹² Schmalkaldeni cikkek II, 4,8. In: Konkordia Könyv II, 22. o.

¹³ Häring: Másoképp is lehetne, 81. o.

¹⁴ Küng: Mi az egyház? (2001), 176. o.

¹⁵ Pesch: Petrusdienst im 21. Jahrhundert (1998), 189. o.

A péteri szolgálat mindenekelőtt római katolikus probléma, és csak azután ökumenikus probléma.²⁷ Előbb azonban egyháztani kérdés.

A péteri szolgálat egyháztani kérdés

Sok mindenre magyarázatot ad az a megállapítás, hogy az egyházzal írt első rendszeres értekezések a késői középkorban jogi természetűek voltak, és az egyház teológiai kérdéssé a reformáció idején vált.²⁸ Az idő nem véletlen, ha meggondoljuk, hogy a reformátorok úgy látták – és ebben nem voltak egyedül –: a jogilag jól megszervezett egyház önmagában nem szolgálja azt az ügyet, amiért szervezetét kialakították. Az akkori kritikák lényegét abban a megállapításban lehet összefoglalni, hogy szembekerültek egymással egyrészt a tiszta evangélium és a krisztusi rendelés szerinti szentségek, másrészt az egyházi hatalom.²⁹ Amikor a tridenti zsinat a reformációra válaszul az apostoli utódlás folyamatosságában álló és a pápával közösségben levő püspökök pásztori szolgálatával kívánta elérni az evangélium helyes hirdetésének és a szentségek szabályos kiszolgáltatásának biztosítását, ezzel ez a nagy reformzsinat tovább fokozta a hierarchikus szervezet szerepét. A felvilágosodás korának formális jogi szemlélete is ennek a római látásmódnak kedvezett.³⁰ Ezzel szinte kódolva volt, hogy az I. vatikáni zsinat, tekintettel a modernizmus és gallikanizmus kihívásaira, a szolgálat bibliai fogalmával szemben a centralizált hatalom és tekintély jogi kifejezésével adjon meghatározó választ.³¹ A II. vatikáni zsinat ezt a választ finomítva nemcsak a pápa és a püspöki kollégium egységét³² hangsúlyozta, hanem szolgálatuk tartalmát is, amikor azt az evangélium hirdetéseként határozta meg³³ a megszentelés és kormányzás mellett, hogy a maguk részéről így legyenek pásztorai a rájuk bízottaknak. A zsinati

tanítás római katolikus értelmezései,³⁴ miközben természetesen a Szentleket tekintik az eredeti és hiteles apostoli hagyomány megőrzése biztosítékának, szükségesnek tartják e láthatatlan tanító látható képviselőjéről szólni, aki annak „mintegy szakramentális jele, azzal a kegyelmi ajándékkal és feladattal, hogy emberi világunkban érthető módon és hitelesen közvetítse azt, ami elsődlegesen a Lélek feladata.”³⁵ Evangélikus részről nincs gondunk ezzel, sem a szakramentális jel vagy jelleg kifejezés Békés Gellért adta jelentésével, hogy ti. „jelzi és hatékonyan közvetíti üdvösségünk krisztusi művét.”³⁶ Fenntartásaink annál az állításnál kezdődnek, hogy az apostoli hagyomány hitelességének jele és biztosítéka az apostoli utódlás.³⁷

Az evangélikus teológiai gondolkodásban a tisztán hirdetett igét és a Krisztus rendelése szerint kiszolgáltatott szentségeket tartjuk egyrészt az egyházat létrehozó eszközöknek, másrészt az ezek felőli egyetértést elégségesnek (*satis est*) az egyház valódi egységéhez.³⁸ Minden másban lehet különbség az egység sérelme nélkül. S ha bármilyen megoly tiszteletre méltó emberi, történeti kritériumot, mint például az apostoli utódlást és a péteri tisztséget egy sorban említene az igével és a szentségekkel, annak veszélyét látjuk, hogy az igének, a keresztségnek és az úrvacsorának, mint a Szentlélek páratlan eszközeinek jelentőségét csökkentik más, emberi, történeti tényezők javára. Így fogalmazódhat meg protestánsoknak az a bevallottan leegyszerűsített állítása, melyet Békés Gellért joggal helytelenített, „hogy római katolikus testvéreink számára az *evangélium* és az *egyház* azonosak.”³⁹ Az azonban nem lehet vitás, hogy a római katolikus egyháztan szerint az apostoli utódlásnak és a péteri tisztségnek a történetileg kialakult mai formája egyházat konstituáló tényező, „az egyház lényegi alkotóeleme”⁴⁰, amely hiányzik a reformáció egyházaiból, és aminek következtében „az eucharisztikus misztérium eredeti és

eine regierende Gewalt machen wollen, was sich doch zusammenfügt wie Winter und Sommer.” Luther: Von dem Papsttum zu Rom (1520), 47. o.

²⁷ „Welche Perspektive hat ein Petrusamt im 21. Jahrhundert, wenn es heute so in Erscheinung tritt? Ganz gewiß kann es nur eine reformierte, eine veränderte Realität sein, und zwar nicht nur unter ökumenischem Aspekt.” Pesch: Petrusdienst im 21. Jahrhundert (1998), 148–149. o.

²⁸ Békés: Péteri tisztség és szolgálat az egyházban, 234. o.

²⁹ Vö. Luther iratait: A német nemzet keresztény nemességéhez (1520), in: LMM II, 1–110. o.; Az egyház babyloni fogságáról (1520); LMM II, 111–237. o.; Értekezés a keresztény ember szabadságáról (1520), in: Pröhle: Luther Márton négy hitvallása (1983), 33–73. o.; A római pápaságról (1520), in: LMM I, 381–438. o.

³⁰ Békés: Péteri tisztség és szolgálat az egyházban, 235. o.

³¹ Denzinger / Hünermann (2004), *3050–3074. Küng: Mi az egyház? (2001), 194. o.

³² Lumen gentium, *22.

³³ Lumen gentium, *24–25.

³⁴ Terjedelmi okokból engedtessek meg, hogy ezen a ponton csak Békés Gellért már idézett tanulmányára hivatkozzam.

³⁵ Békés: Péteri tisztség és szolgálat az egyházban, 240. o.

³⁶ „Ám nemcsak az eukarisztianak és a többi szentségnek, hanem a pásztori szolgálatnak is szakramentális jellege van: jelzi és hatékonyan közvetíti üdvösségünk krisztusi művét. Nos, ennek a szakramentális közvetítésnek teljes megvalósulása a püspöki és sajátosan a péteri szolgálat.” Békés: Péteri tisztség és szolgálat az egyházban, 244. o.

³⁷ „Az egyház az apostoli hagyomány történeti folyamatában él, de hogy ez a folyamat eredetéhez hűen hiteles maradjon, annak – a Szentlélek erejével – az apostoli utódlás a jele és biztosítéka.” Békés: Péteri tisztség és szolgálat az egyházban, 242. o.

³⁸ Ágostai hitvallás VII. cikk, in: Konkordia Könyv I, 24–25. o.

³⁹ II. János Pál pápa magyarországi látogatása. Tanulmányi anyag protestáns, evangélikumi, nem katolikus szempontból. Budapest: Ökumenikus Tanulmányi Központ, 1991. június. 29. (Ökumenikus tanulmányi füzetek, 1. szám.), 23–24. o. Békés: Péteri tisztség és szolgálat az egyházban, 232. o.

⁴⁰ A Hittani Kongregáció dokumentuma. Válaszok az Egyházzal szóló tanítás néhány szempontjával kapcsolatban feltett kérdésekre (2007. július 10.). Válasz az 5. kérdésre.

ép lényegét” nem őrizték meg.⁴¹ Ilyen értelemben halljuk római katolikus részről a számunkra mindig testvérietlennek tűnő megállapítást, amellyel megisméltései ellenére sem tudunk megbarátkozni, ti. hogy az evangélikus egyházaknak a többi protestáns egyházhoz hasonlóan „nincs meg a teljességük”.⁴²

Ez kétségtelenül olyan pont, amely vízvázasztó, még ha árnyalatbelinek is tűnik a különbség. Evangélikus értelemezésben az ígét és a szentségeket tekintjük a Szentlélek olyan eszközeinek, amelyek hitet és így egyházat teremtenek, ezért a kegyelmi eszközök elsőbbségét valljuk az egyházzal, mint eredménnyel szemben. Felületesen szemlélve ezért azt a látszatot kelthetjük, hogy semmiféle szervezetnek nem tulajdonítunk jelentőséget, pedig nem az apostoli utódlásnak vagy a pápai primátusnak a létezése okoz problémát,⁴³ hanem csak az, hogy milyen jelentőséget tulajdonítunk neki. Így a pápai primátus nem annak gyakorlati kérdése csupán, hogy miként kell(ene) ezzel a hivatallal élni, hanem teológiai, egyháztani kérdés, ti. hogy mi hozza létre, mi konstituálja az egyházat.

Az egész kérdésnek nemcsak leegyszerűsítése, hanem félreértése is lenne tehát római katolikus részről azzal elmarasztalni az evangélikus felfogást, hogy az nem tartja fontosnak az intézményt, a szervezetet. Ilyen hangok persze hallhatók voltak evangélikus területen, és itt-ott talán még mindig megszólalnak, de nem szentírási alapon és nem reformátori megfontolásból, hanem inkább a felvilágosodás hatására vagy valamilyen zsigeri antikatólicizmusból fakadóan. Az evangélikus felfogásnak inkább az felel meg, hogy az egyház szervezetével és szolgálattévőivel együtt a Szentlélek teremtménye az evangélium és a szentségek által – *creatura verbi* –, és az egyház szüntelenül ezekből él. És miközben arról hallunk, hogy az apostoli utódlás és a péteri szolgálat „az egyház lényegi alkotóeleme”,⁴⁴ komolyan kell vennünk római katolikus oldalon azt a megállapítást, hogy az így szerveződött egyház nem létezhet Krisztus egyházaként a leglényegibb jellemzők, azaz az evangélium és a Krisztus által rendelt keresztség és eukarisztia nélkül. Ha római oldalról nekünk a hiányt, a *defectus fidei*-t vetik szemünkre, engedessék meg, hogy ez ne csak ne essék jól, hanem ne is értsünk egyet vele. Viszont, ha őszinte párbeszédet akarunk folytatni, azt is ki kell mondanunk, mi pedig úgy látjuk, hogy római oldalon a Szentlélek elsődleges eszközei, ti. az ige és a szentségek mellé olyan tényezők kerülnek, amelyek meggyőződésünk szerint fontosak, de azokhoz képest mégis csak másodlagosak, s ezért római

testvéreink a hit és az üdvösség szempontjából nem lényegeset, hanem fölöslegeset tesznek az egyház elengedhetetlen kritériumává. A római oldalon hangoztatott *defectus fidei*-nek evangélikus oldalról a *redundantia fidei* említése lehetne a megfelelője, ha barátságatlanul akarnám kifejezni magamat.⁴⁵

Ezzel elérkeztünk a harmadik ponthoz.

A péteri szolgálat krisztológiai kérdés

Tisztában vagyok azzal, hogy ennek a kérdésnek a felvetésével még az egyháztani kérdésnél is érzékenyebb területre lépünk. Ezért már előjáróban szeretném kijelenteni, hogy ismerem és nagyra értékelem az evangélikus–római katolikus Közös Nyilatkozatot a megigazulástanról, az 1972 óta kiadott többi közös dokumentummal együtt, amelyek magyar fordítását elkészítettük és megjelentetni szándékozunk, valamint azokat a megállapításokat, amelyeket a II. Vatikáni zsinat dokumentumai alapján akár a Hittani Kongregáció Dominus Iesus nyilatkozata tartalmaz,⁴⁶ akár a Hittani Kongregáció nyári egyháztani dokumentuma idéz,⁴⁷ nevezetesen azt, hogy római katolikus részről is ismerik: nagyobb és fontosabb, ami a különbségek ellenére is összeköt, Jézus Krisztus üdvözítő módon van jelen a nem katolikusoknál is. *Walter Kasper* bíboros Nagyszébenben rámutatott, hogy ilyen kijelentés néhány évtizeddel ezelőtt még elképzelhetetlen lett volna, és feltette a kérdést, hogy a római katolikus egyház ökumenikus partnerei hajlandók-e hasonló kijelentést tenni.⁴⁸ Talán az evangélikusok sem mind tudják, ezért sokaknak újdonsággént hathat: a lutheri reformáció is elismerte, hogy a megelőző korok egyházában is – még ha sok kifogásolnivalót találtak is rajta – jelen volt Krisztus egyháza, munkálkodott a Szentlélek, hangzott az igaz evangélium is, és volt igaz hit is. Nyilvánvaló, hogy ezt ma még kevésbé szabad kétségbe vonnunk, mint a reformáció idején.

Az ebből adódó kérdés, hogy ha tehát a különbségek nem keresztény mivoltunkat érintik, nem az üdvösség kérdését, hanem az üdvösség konkrét közvetítésének kérdését és az egyház látható alakját, amint *Walter Kasper* fogal-

⁴⁵ Vö. Reuss András: *Evangélikus Egyház: Lutherische Identität zwischen Reformierten und römischen Katholiken*. In: *Lutherische Kirche in der Welt. Jahrbuch des Martin-Luther-Bundes*, Folge 52, 2005. 185–200. o.

⁴⁶ *A Lumen gentium* dogmatikai konstitúció nyomán (LG 8.), *Dominus Iesus*, *17.

⁴⁷ *Az Unitatis reintegratio* határozatból (UR 3.), *Válaszok az Egyházzal szóló tanítás néhány szempontjával kapcsolatban*. Válasz a 3. kérdésre.

⁴⁸ *Kardinal Walter Kasper: Das Licht Christi und die Kirche. Dritte europäische ökumenische Versammlung*, 5–9. September 2007 in Sibiu/Hermannstadt. Eröffnungssitzung am 5. September 2007. www.oekumene3.de

⁴¹ *Válaszok az Egyházzal szóló tanítás néhány szempontjával kapcsolatban ... Válasz az 5. kérdésre*. Vö. még *Unitatis reintegratio* 22,3. és a Hittani Kongregáció *Dominus Iesus* nyilatkozata, *17.

⁴² *Dominus Iesus*, *17.

⁴³ Küng: *Mi az egyház?* (2001), 178. o.

⁴⁴ *Válaszok az Egyházzal szóló tanítás néhány szempontjával kapcsolatban ... Válasz az 5. kérdésre*.

maz,⁴⁹ lehet-e a péteri szolgálatot krisztológiai kérdésként is tárgyalni?

Kiindulásképpen idézem Békés Gellért megállapítását, amelyet egyebek mellett az evangélium és az egyház fentebb említett és helytelenített azonosításának cáfolatául adott elő. Eszerint „az egyház nem tulajdonosa, hanem csak megbízott hirdetője ennek az evangéliumnak, s mint ilyen, természete szerint szakramentális jel. Ez azt jelenti, hogy Krisztus az egyházi közösségben lesz láthatóvá emberi világunkban.”⁵⁰ Feltételezem, hogy ez minden római katolikus egyetértésével találkozhat. Nincs evangélikus, aki kivételként találhatna benne. A folytatást is teljes szívvel tudjuk követni: „az egyház igehirdetésével kijelenti az isteni üdvösség krisztusi megvalósulását,” ezután azonban mégis rossz érzésünk támad: [az egyház] „szentségi cselekményeivel viszont eseményszerűen meg is valósítja, amit az ige hirdet.”⁵¹ Ugyanígy egy következő mondatban magunkénak tudjuk vallani az első gondolatot, de nem tudjuk igazán követni a másodikban: „Az egyház tehát elsősorban azért apostoli, mert az apostolok egyházának hagyományában él, és szakramentális természete szerint ezzel a hagyomány-nal – igehirdetésével és szentségeivel – magát a krisztusi üdvösséget közvetíti, annak jele és megvalósítója a világban.”⁵² Mi is valljuk, hogy az apostoli szolgálat Krisztusért jár követségben, Krisztusért kér (2Kor 5,20), mintegy Krisztus helyett szól a világban, és sem az evangélium hirdetése nem eredménytelen, sem a szentségek nem hatástalanok. Ezért bátran mondjuk, hogy az apostoli szolgálat a krisztusi üdvösség közvetítője, de óvakodunk kijelenteni, hogy ez a szolgálat a krisztusi üdvösség megvalósítója, mert abban annak veszedelmét látjuk felsejleni, hogy az emberi eszközök és lehetőségek önálló életet kezdenek, elhomályosítva Isten cselekvését az emberek által hirdetett evangéliumon és az általuk nyújtott szentségeken keresztül. Problémás számunkra a megvalósítás szó azért is, mert bár Isten új életet teremtő szavára hatalmas dolgok történnek nyilvánvaló módon emberek és egyházi közösségek életében, és így azok jelek lehetnek a krisztusi üdvösségről, de Isten cselekvésének lényege, igazi megvalósulása egyértelmű bizonyossággal az evangéliumban, a keresztségben és úrvacsorában található meg, ezért igazában nem a szemnek, a fülnek vagy az érzékeknek, hanem a hitnek a tárgya. Ezt a hitet nem képes ember adni, senki emberi, mégoly magas tisztségviselő, hanem csak maga Krisztus.

A pápaság történeti kialakulása mögött a Szentlélek munkáját látja Otto Hermann Pesch, akinek a véleményét

⁴⁹ „Die Unterschiede betreffen also nicht das Christsein, sie betreffen nicht die Frage des Heils; die Unterschiede beziehen sich auf die Frage der konkreten Heilsvermittlung und auf die sichtbare Gestalt der Kirche.” Kardinal Walter Kasper: *Das Licht Christi und die Kirche*.

⁵⁰ Békés: *Péteri tisztség és szolgálat az egyházban*, 238. o.

⁵¹ Békés: *Péteri tisztség és szolgálat az egyházban*, 239. o.

⁵² Békés: *Péteri tisztség és szolgálat az egyházban*, 239. o.

evangélikusként tiszteletben tudom tartani, de határozot-tan egyetértek gondolatának folytatásával, miszerint ha a pápaság mai valósága hitigazság és szükséges az üdvösség-hez, „akkor ebben az egyetlen esetben a hagyomány a hit-igazságnak további forrása lenne, és megoldná a Szentírás elégségességéről vallott konszenzus. Ráadásul a pápaság bármiféle reformja csak egészen szűk határok között lenne lehetséges.”⁵³ Ezért a pápa iránti engedelmességnek az evangéliumba vetett hitté kell válnia – folytatja Pesch –, mivel az evangéliumnak megvan a hatalma a szívek fölött, és nincs szüksége intézkedésekre, hanem csak a személyek és intézmények által történő hiteles igehirdetésre.⁵⁴ Az Ágostai hitvallás ezért abban látja az egyházi hatalom gyakorlásának lényegét, hogy az ne emberi erővel, hanem az igével (*sine vi humana, sed verbo*) történjék, vagyis az élő Isten színe elé állítson.

A péteri szolgálat ökumenikus kérdés is

A péteri szolgálatnak mint római katolikus, mint egyház-tani és mint krisztológiai kérdésnek ez a rövid bemutatása érzékeltethette, hogy a különbségek egyrészt nem csupán gyakorlati természetűek, másrészt nem csupán valami zsi-geri antikaticizmusból fakadnak. A Szentírás értelmezé-sének és a teológiai felfogásnak széles területén mutatkozik meg a különbség, miközben erről a mindannyiunkat, ka-tolikusokat és evangélikusokat egyaránt érdeklő és érintő témáról beszélünk. A kérdés az, hogy miként lehetünk hű-ségesek a krisztusi alaphoz és megbízatáshoz, hogy miként töltheti be hivatását az egyház a világban.

A korábbi fellegvármentalitás⁵⁵ után az ökumenikus elkötelezettség nagyszerű lépése volt, amikor 1967. április 28-án VI. Pál kijelentette: „Tudom, hogy a pápai hivatal a legnagyobb akadály az egyház egységéhez vezető úton.”⁵⁶ Hasonló, korábban elképzelhetetlen lépést tett II. János Pál,

⁵³ „Wäre es doch so, dann wäre in diesem einzigen Falle die Tradition eine zusätzliche Quelle von Glaubenswahrheit, und der Konsens über die Suffizienz der Schrift wäre zerbrochen. Zudem wäre dann auch jede Reform des Papsttums nur in ganz engen Grenzen möglich.” Pesch: *Petrusdienst im 21. Jahrhundert*, 156. o. Vö. Luther: *A római pápaságról (1520)*, in: *LMM I*, 435.: „Nem tűrhetem, hogy emberek új hitcikket állítsanak fel, és minden más keresztényt ezen az egész világon szidal-mazzanak, káromoljanak és elkárhoztassanak, mint eretnekeket, párt-ütöket, csak azért, mert nincsenek a pápa hatalma alatt. Elég, hogy mi a pápát mint pápát meghagyjuk, de semmi szükség arra, hogy miatta Isten és az ő szentjei a földön káromoltassanak.”

⁵⁴ „Aus Gehorsam gegen den Papst muß wieder Glaube an das Evangelium werden. Denn das Evangelium hat seine eigene Macht über die Herzen und braucht keine »Maßnahmen«, sondern nur die glaubwürdige Verkündigung durch Personen und Institutionen.” Pesch: *Petrusdienst im 21. Jahrhundert*, 158. o.

⁵⁵ Häring: *Másképp is lehetne*, 81. o.

⁵⁶ Idézi Pesch: *Petrusdienst im 21. Jahrhundert*, 145. o.

amikor önkritikusan megállapította: „különböző indokok miatt, s mindkét fél akarata ellenére az, aminek szolgálatnak kellett volna lennie, egészen más fényben tűnhetett föl.”⁵⁷ Nagy nyitottságról tett tanúságot, amikor kijelentette: „Meg vagyok róla győződve, hogy ebben a tekintetben különös felelősségem van, mindenekelőtt a keresztény közösségek többségének ökumenikus törekvésének észrevételében, továbbá, hogy meghalljam a felém irányuló kérést: találjam meg a primátus gyakorlásának olyan formáját, mely – küldetésének egyetlen lényeges mozzanatáról sem mondva le – kitér az új helyzet felé.”⁵⁸

A legújabb kori római katolikus nyitottság evangélikus részről ma hasonló nyitottsággal találkozunk. Nemcsak az Amerikai Egyesült Államokban folyt evangélikus–római katolikus párbeszéd már idézett eredményére gondolok, hanem *Manfred Kocknak*, az Evangelische Kirche in Deutschland Tanácsa korábbi elnökének azon 2000 januárjában született javaslatára, hogy a pápa „szimbolikus egységesítés”⁵⁹ lehetne. Utalok még *Johannes Friedrichnek*, a bajorországi evangélikus egyház püspökének felvetésére, mely 2001 márciusában hangzott el. Eszerint a pápa égé-

szén pontosan meghatározott feltételek mellett legyen „a világkereszténység szószólója”.⁶⁰

Nem kívánom itt felidézni az e kijelentések és javaslatok nyomán támadt nagy meglepetést, sok ellenkezést és éles vitákat. Ilyen lenne a katolikus Pesch két feltétele: a pápa ismerje el a többi egyház önállóságát, és joghatósági (*jurisdictio*) igényéről lemondva korlátozza működését szószólói és tiszteletbeli elnöki tisztére. Ilyen az evangélikus *Reinhard Frieling* formulája: „a pápával, nem a pápa alatt”.⁶¹ Ezek alapján úgy tűnhet, hogy csak egy megfelelő *szmsz* (szervezeti és működési szabályzat) szükséges, amelynek az elfogadásával és betartásával megoldható lenne a probléma. Az elmondottakra támaszkodva a magam részéről inkább azt vallom, hogy amíg a teológiai-hitbeli kérdéseket nem tisztázzuk, addig nehezen jutunk előrébb ebben a kérdésben is. Az említett fejlemények mégis reményt keltőek arra nézve, hogy mindkét oldalon van készség és nyitottság a párbeszédre. S szabad, kell is könyörögnünk, hogy mindkét oldalon megújuljunk az evangélium szerint, és hogy *az igazsághoz ragaszkodva növekedjünk fel szeretetben mindenestől őhozzá, aki a fej, a Krisztus* (Ef 4,15).

⁵⁷ II. János Pál pápa *Ut unum sint* enciklikája 1995. május 25. Fordította: Diós István. *95.

⁵⁸ II. János Pál pápa *Ut unum sint* enciklikája, *95.

⁵⁹ „symbolische Einheitsgestalt”

⁶⁰ „Sprecher der Weltchristenheit”

⁶¹ Pesch: *Petrusdienst im 21. Jahrhundert*, 156. o.

A bibliológ

{ SIMON RÉKA

Isten igéje él. Mindig él. A mindenkori jelenben él. És amikor kapcsolatba lép a mindenkori jelen emberével, vagy az ember velem, akkor kialakul közöttük egy párbeszéd, amely folyamán ember és ige elkezdik egymást értelmezni. Ennek a párbeszédnek legvégső célja az ember üdvössége. De rész célja lehet az embernek az éppen aktuális helyzetében történő megszólítása, segítése.

A bibliaértelmezés tulajdonképpen eszköz ennek a kapcsolatnak a létrejöttében. Éppen ezért feladata is, hogy a bibliai szövegeket úgy értelmezze, hogy újra és újra hozzáigazítsa a mindenkori jelen változásaihoz.

A saját jelenünk, korunk is beleilleszkedik a bibliaértelmezésnek ebbe a kapcsolatteremtő funkciójába. Ugyanakkor korunk embere is meg akarja érteni a régi, ősi bibliai szövegeket, Isten kinyilatkoztatásait, üzenetét. Ha viszont

azt tapasztalja, hogy ezt az igényét a megfelelő kompetenciával rendelkező szakmai réteg nem tölti be, akkor kritikusan fogja szemlélni a bibliai szövegeknek a jelenével fennálló, számára megragadhatatlan kapcsolatát. És ezért „le akarja leplezni” a hazugságokat, az ellentmondásokat, amelyeket – éppen a meg nem értettsége miatt – vél felfedezni a bibliai szövegekben. Ez a tendencia pedig tünetként jelentkezik korunkban – és ezzel együtt korunk bibliaértelmezésében. És ugyanakkor ez a tendencia azt is okozza, hogy a Biblia, benne Isten igéje, és vele együtt a kereszténység, veszítenek „tekintélyükből”. Ebben a helyzetben pedig a bibliaértelmezés egyik feladata újraértelmezni a kapcsolatteremtő funkcióját és kimunkálni a kapcsolatot a bibliai szövegek és korunk embere között. Ezt pedig csak úgy teheti meg, ha szem előtt tartja korunk emberének a

megértési készségét és képességét. És ebből fakad máris a következő feladat a bibliaértelmezés számára, mégpedig az, hogy ezeknek a megértési képességeknek megfelelő megértési formákat is kínáljon. Korunk embere pedig olyan megértési formák iránt mutat érdeklődést, amelyek során nem marad kívül a bibliai szövegen, nem objektív viszonyban áll vele, hanem interakcióba léphet vele, amelybe beleviheti saját életét és élettapasztalatait. A megértésnek az ilyen formái pedig egy élő kapcsolatot hozhatnak létre a bibliai szöveg és az azt értelmezni kívánó ember között.¹

Ilyen megértési forma a *bibliológ*.

Tulajdonképpen egy nagyon fiatal módszerről van szó. Az amerikai Peter A. Pitzele klinikai pszichológus fejlesztette ki a 90-es évek második felében, és 1998-ban írt róla *Scripture Windows. Toward a Practice of Bibliodrama* címen. Német nyelven Uta Pohl-Patalong mutatja be a *Bibliolog. Gemeinsam die Bibel entdecken im Gottesdienst, in der Gemeinde, in der Schule* (Verlag W. Kohlhammer, 2005) című könyvében.

Pitzele pszichodráma-vezetőként, irodalomtudományi ismereteit is felhasználva, egy teológiai szemináriumon Mózesről szóló bibliai szövegeket kívánt úgy értelmezni csoportfoglalkozások keretében, hogy a csoporttagokat bevonta a szövegben előforduló különböző szerepekbe, megszólította őket, és ők szerepükben válaszoltak. Így indult útnak a bibliológ.

Amint arról neve is tanúskodik, ez egy dialógus a Bibliával, párbeszéd a Szentírással. Tulajdonképpen a Midrás egyik felfogására épül. Eszerint Isten írott igéjének betűi fekete tüzek, amelyek egyértelműen közlik az emberrel Isten szavát. Viszont a fekete tüzek között ott vannak a fehér tüzek, a papír fehéren maradt részei. Ezek a köztes terek is sejtetik Isten üzenetét, csak olvasni kell őket. Magyar szóhasználatnál mondhatjuk azt is, hogy a bibliológ olvasás a sorok között, a Szentírás sorai között.²

A módszer tehát a zsidó írásértelmezésben és a pszichodrámaiban gyökerezik, ugyanakkor szoros rokonságban áll a bibliodrámaival is. Viszont a bibliológ nagyobb létszámú csoportban (minimum 10, de inkább 20 vagy több fő) és különböző gyülekezeti alkalmakon is felhasználható (pl. istentisztelet, bibliaóra, ifjúsági óra és más rétegalkalmak, hittanóra), és hozzávetőlegesen csupán 15-20 percig tart. Ugyanakkor – elsősorban a bibliológ alapformája szerint – a résztvevők csak hangjukat használják fel az értelmi és érzelmi munka mellett, testüket, mozgásukat nem. Céljában is különbözik a bibliodrámatól, mert míg a

bibliodráma elsősorban a bibliai szöveg személyes megtapasztalását hangsúlyozza, addig a bibliológ célja a szöveg közösségben történő mélyebb megértése s benne új jelentéstartalmak felfedezése.³

A következőkben az alapbibliológ felépítését és lépéseit tárgyalom, majd bemutatok egy megtörtént bibliológot.

A dolgozószobában. . .

Még a Pohl-Patalong szerinti felsorolást megelőzően fontosnak tartom megemlíteni a készülésnek egy nulladik pontját.

(o) Tapasztalatom szerint ez egy mindenkori *ráhangelődés*, amely a helyzet, a téma, a résztvevők és a módszer négyesfogatának az összehangolását jelenti.

A helyzet, a szituáció megadja a keretét és hangulatát a módszer felhasználásának, hiszen más bibliológolni hit-tantábor utolsó estéjén, megint más LMK-n.

A témát vagy a csoport jellege, vagy a csoport konkrét témameghatározása, vagy pedig egyéb külső ok adja. Értem ezalatt azt, hogy egy lelkész-bibliológus a lelkész-kollégái számára könnyen választhat valamilyen hivatásukat érintő témát, míg egy ifjúsági óra záróahítatában a csoport által előzőleg feldolgozott témához igazodik a bibliológ. Megint más helyzetet teremt egy istentisztelet, amelyen akár a perikópában meghatározott textust is feldolgozhatja a lelkész bibliológ formájában.

A résztvevők rugalmasságától és az új iránti nyitottságuktól – vagy éppen elzárkózásuktól – függ sokszor a bibliológ lefolyásának zökkenőmentessége, céljának elérése.

A nulladik pont után pedig következhetnek a felkészülés további lépései.⁴

(1) *Textusválasztás* – ez még szorosan kötődik az előbbi szakaszhoz. Elméletileg minden bibliai szöveg értelmezésére alkalmazható a bibliológ (ha nem is feltétlenül alapformájában), a textusválasztáskor mégis több szempontot kell tekintetbe venni.

- Mi illik a csoporthoz – a személyeket és a helyzetet illetően? Ha nincs adott téma, akkor is kérdés, hogy vajon mi foglalkoztatja a csoportot, illetve annak résztvevőit.
- A szöveg legyen áttekinthető, és ne legyen túl hosszú, vagy legyen rövidíthető.
- Könnyebb bibliológot alkalmazni, ha a szövegrészlet elbeszélő jellegű, ha emberi tapasztalatokról és kapcsolatokról (is) szól, ha olyan karakterek szerepelnek benne, amelyek sokféle reakciót válthatnak ki a résztvevőkből.
- Legyen benne elég fehér tűz, és érzelmileg ne legyen túl ságosan megterhelő. Ez utóbbi azért fontos, hogy legyen idejük a résztvevőknek kijönni a nagy mélységekből.

¹ Drechsel, Wolfgang: Pastoralpsychologische Bibelarbeit. Ein Verstehens und Praxismodell gegenwärtiger Bible-Erfahrung, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1994, 25.

² Pohl-Patalong, Uta: Bibliolog. Gemeinsam die Bibel entdecken im Gottesdienst, in der Gemeinde, in der Schule, W. Kohlhammer Verlag, Bonn, 2005, 31. kk.

³ Uo. 26. k.

⁴ Uo. 35. kk.

- Pohl-Patalong még megjegyzi kritériumként, hogy a szöveg ne tartalmazzon zsidóellenes sztereotípiákat. Ez a kritérium érthető a német közegben történő felhasználáskor, de úgy gondolom, hogy Magyarországon is éles vitakérdést váltana ki egy-egy ilyen sztereotípiá kihangsúlyozása. A kihangsúlyozáson főként azt értem, hogy adott esetben Jézus kihallgatásának vagy megfigyeltetésének a történetét mire helyezi ki a bibliológus.

(2) *Előkészület.* Ez a szakasz tartalmazza egyrészt a tartalmi, másrészt a személyes előkészületet. Ekkor legelőször a célt és koncepciót fogalmazza meg a bibliológus, ezek alapján fogja meghatározni a jeleneteket és a szerepeket, és fogalmazza meg a kérdéseket.

A tartalmi előkészület lépései a következők:

- A bibliológusnak többször át kell olvasnia a kiválasztott textust úgy, hogy közben figyel a fehér tüzekre és azok jelentésére. Ez a bibliológus igeolvasás.
- Nem maradhat el ilyenkor sem a bibliai szöveg saját fordítása és a kommentárokból való tájékozódás.
- Ezután következik a szöveg jelenetekre bontása, szakaszolása. Egy 20 perces bibliológót 3-4 jelenet tölt ki.
- Ezután következik a szereplőknek, illetve szerepeknek a meghatározása. Ezekbe a szerepekbe fogja behívni a bibliológus a résztvevőket, és ezek fognak megszólalni a résztvevők által. A szerepeknek nem feltétlenül kell emberi szerepeknek lenniük. Megszólíthatók tárgyak, sőt fogalmak is. Ekkor alakul ki a megállapított szerepek sorrendje is.
- A kérdések megfogalmazását meghatározza az, hogy milyen tartalmi célja van a bibliológusnak. Adott esetben az ember teremtésének története elvezethet az élet okának a válaszkéréséhez, vagy a felnőtt, felelős életvitelhez, szólhat a szülőségről a szülők vagy éppen a gyermekek számára. A kérdéseknek mindig jelen időben kell megszólítaniuk a szerepben a résztvevőt. Az első kérdés lehet mindig bemelegítés. Az előbbi példánál maradva nem az az első kérdés, hogy „Isten, mi célod volt az ember teremtésével?”, hanem „Ember, élsz, körülnézel, milyennek látod a világot?” Az utolsó kérdésnél (jelenet és szerep) fontos, hogy az kifelé vezessen a történetből.
- Nem elhanyagolható a jelenetek közötti továbblépések megfogalmazása. Fontos a köszönet a szereplők felé, hogy gondolkodtak és éreztek a szerepben. De ezzel még csak az előző jelenet zárul le. Fontos a következő jelenet bevezetése is, például azzal a mondattal, hogy „Az Írás így folytatja...”

A személyes előkészületnek fontos része az, amikor a bibliológus előre készül a saját szerepére. Fontos meghatározni azt, hogy az adott bibliológusban miként van ő jelen. Saját szerepének megfogalmazása meghatározza, hogy hogyan fogja „vezetni” a bibliológót. Hiszen vezetni a vezető fogja. A moderátor lehetőséget ad és felszabadít. De a bibliológus lehet rendező, igazgató vagy idegenvezető. Ilyen

értelemben a bibliológusnak az adott bibliológusra történő önmeghatározása komolyan befolyásolja a bibliológus menetét, folyamatát.

A bibliológus személyes előkészületének része lehet továbbá valamilyen egyéni foglalkozás a bibliológus folyamata már értelmezett ige és saját maga kapcsolatával, illetve a bibliológus és saját maga kapcsolatával. Adott esetben a bibliológus megteheti, hogy levelet ír egy általa kiválasztott „bölcshöz” (Weisheits-Figur, Wisdom figure), amelyben megfogalmazza érzéseit, gondolatait vagy akár féltelmeit és kétségeit a bibliológus kapcsolatban. Ezután pedig a bölcs nevében megírja magának a választ, amely adott esetben biztat és előbbre lendít.⁵

A csoportban...

A csoportban megtörténő bibliológus szakmai módszerek alkalmazását követeli a bibliológustól. Ezek ismerősek lehetnek a pszichodráma és a bibliodráma gyakorlatában.

(1) *Bevezetés: prolóógus és átvezetés*

A bibliológus feltétlenül megelőzi valami, amiből meg kell érkeznie a csoportnak a bibliológusba. Ezt a megérkezést szolgálja a prolóógus, amely néhány mondat a bibliológus részéről. Ezt természetes stílusban mondja el, és így vezeti át a csoportot az addigiakból a bibliológusba. Továbbá a prolóógus ad helyet a bibliológus mint módszer bemutatásának. A bemutatásban el kell hangoznia, hogy mi a bibliológus célja. Fel kell hívni a résztvevők figyelmét a szerepekbe való behelyezkedésre. Fontos tudniuk, hogy ha megszólalnak, akkor egyes szám első személyben, „én”-formában, jelen időben és tömören fogalmazzanak. Tudniuk kell azt is, hogy megszólalásukat a bibliológus elismétli, visszahangozza, de nem ugyanazokkal a szavakkal. Fontos, hogy nincs jó vagy rossz megszólalás, mert azok mindegyike az ige egy-egy pontjára világít rá. Így válik a bibliológus közös prédikációvá. Ugyanakkor pedig a néma részvétel is ugyanolyan értékes, mint a hangos.

A résztvevők textushoz való átvezetésének tartalmaznia kell az esetlegesen szükséges tudnivalókat a szereplőről, a történetről, a korról. De fontos, hogy ne tényközlésként hangozzék mindez, hanem már a történet részeként. Amikor pedig a bibliológus megérkezik a kiválasztott első jelenethez, akkor fontos, hogy már jelen időben fogalmazzon.⁶

(2) *Jelenetek, kérdések, megszólalások, visszahangozás és interjú, jelenetek közti továbblépések*

Ezek legnagyobb részét a bibliológus már előre, konkrétan megfogalmazta. A szereplők megszólalásai viszont alig-alig sejtethők előre. Ezért talán ez a bibliológus legtöbb kompeten-

⁵ Uo. 50. kk.

⁶ Uo. 59. kk.

ciát igénylő része. Hiszen itt kerül sor az új felfedezésekre – a résztvevők által –, illetve az új és meglévő elmélyítésére – elsősorban a bibliológus vezetése által.

A tudatosítás és elmélyítés a visszhangozás és az interjú módszereivel történik.

A *visszhangozás* (echoing) a bibliológusnak az a része, amikor a bibliológus egy megszólaló szereplő szavait meghallgatva úgy ismétli el annak mondanivalóját, hogy mondanója kulcsszavait felhasználva hangsúlyt ad a megszólaló érzelmeinek. Teszi mindezt ő is „én”-formában, a megszólaló hangnemében, hanglejtésével és beszédtempójával. Ismétél, újrafogalmaz, de a megszólalóval éreztetnie kell, hogy nem kijavítja őt. A visszhangozáskor a bibliológus a helyiség lehetőségei, és saját stílusa szerint a megszólaló mellett állva (templomban adott esetben a megszólaló padja mellett állva), de mindenféleképpen vele szemkontaktust tartva visszhangoz. Ha van tér a mozgáshoz, akkor fontos, hogy a bibliológusnak legyen kiinduló és megérkezési pontja. Kezében pedig mozgás közben is legyen ott a Biblia.

Az *interjú* (interviewing) alkalmazásával a bibliológus egyes szám második személyben kifejtésre ösztönzi a megszólaló szereplőt, adott esetben így: „Beszélj még erről!” Ilyenkor lezárja az interjút a visszhangozás. De a visszhangozás maga is válhat interjúvá, adott esetben így: „Ez engem örömmel tölt el, mert...” Ilyenkor a befejezetlen mondatlall kifejtésre készíti a bibliológus a szereplőt. A kifejtés után ismét a visszhangozás zár. Ebből is látszik, hogy az interjút csak a legszükségesebb esetekben kell használni, ha nem hallotta, vagy nem értette a bibliológus a megszólaló szavait, vagy ha a megszólaló mondanivalója nem lenne világos e nélkül.⁷

(3) *Befejezés: epilógus és a szerepekből történő kivétel*

A befejezés semmiféleképpen nem jelenthet egy kis prédikációt, hiszen a prédikáció megtörtént. Ha a bibliológus szerint nem hangzott el valami fontos mondanivaló, akkor az – most – nem hangzott el, és már nincs is helye annak, hogy ő elmondja. Ha megtenné, azzal merőben csökkentené az egyéni és közös szövegértelmezés eredményeit a résztvevőkben.

Az *epilógus* legfőbb része tulajdonképpen a szöveg újra felolvasása. Ezáltal a résztvevők különválnak a történettől, és elindulnak újra a jelen felé. Akkor lépnek ki igazán a történetből és a szerepekből, ha a bibliológus kiveszi őket azokból (*deroling*). Ezt a következőképpen teheti meg:

Miután felolvasta a szöveget, köszönetet mond a bibliológusban való részvételért. Ezután búcsút vesz a szöveg szereplőitől, és megkéri őket, hogy térjenek vissza a Bibliába. Majd becsukja és leteszi a Bibliát. Megnevezi a jelent – adott esetben a helyet vagy a csoportot vagy az időt. A *deroling* olyan testi kísérőelemekkel is hangsúlyozható, mint a lerázás vagy a mély lélegzetvétel.⁸

⁷ Uo. 52. kk.

⁸ Uo. 62. kk.

(4) *A további munkát* a csoport jellege határozza meg. Ez lehet egy orgonajáték vagy rövid prédikáció egy másik (!) textusról. A cél ilyenkor az elmélyítés. De mivel könnyen kiközösítheti a résztvevőket, ezért nem feltétlenül kell megtörténnie.⁹

Mit tegyek, ha...? – szükséghelyzetek feloldása

A fent leírt módon előkészített és lefolytatott bibliológus sem lehet mindig zökkenőmentes. Ilyenek:

(1) Amikor *a megszólaló egyes szám harmadik személyben és/vagy múlt időben fogalmaz*. Ez a kezdő bibliológus-résztvevőknél fordul elő tipikusan. Ilyenkor a bibliológus egyszerűen egyes szám első személyben és jelen időben visszhangoz. Ha az említett fogalmazásmódon mégsem változtat(nak) a résztvevő(k), akkor a bibliológus halkan és ösztönzően emlékeztetheti a szerepbéli megszólalás szabályára.

(2) Előfordul, hogy *nem szólal meg senki*. Ösztönzőleg hathat, és feszültséget old a résztvevőkre nézve ebben az esetben, ha a bibliológus „szóban visszhangozza” a résztvevők csendben maradását, adott esetben így: „Nehéz megfogalmaznom, amit gondolok és érzek, szükségem van még időre és bátorságra...” Ez a szükséghelyzet ugyanakkor meg is előzhető úgy, hogy a bibliológus előzetesen megbeszéli néhány résztvevővel, hogy hasonló helyzetben mindenféleképpen próbáljanak megszólalni.

(3) *Heves indulatok törnek elő valamelyik résztvevőtől*. Ennek oka az, hogy a szereplő a szerepben hasonlóképpen reagál, mint életében tette vagy tenné. Ilyenkor a bibliológus feladata biztonságot adni az illető szereplő és a csoport számára egyaránt. Elmondhatja, hogy itt helyük van a heves érzelmeknek is. Ugyanakkor megvédi a szereplőt, ha azt visszhangozza – szükség esetén kijelenti –, hogy ezek a bibliai szereplő érzelmei (nem pedig a résztvevőé).

Egy lelkészek közt megtörtént bibliológus 2Móz 32,15–26a alapján

2Móz 32,15–16

Mózes! Megfordultál, elfordultál Istentől, hogy a rád bízottak közé menj. Kezeidben Isten ajándéka. De az nem csak a tiéd. Tovább kell adnod. Mit érzel?

Én nem akarok lemenni a néphez.**

– Én itt érzem jól magam, itt szeretnék maradni. Nem akarok lemenni a néphez.

⁹ Uo. 63. kk.

Én építenék itt egy sátrat.
– Jó nekem itt lennem, inkább maradnék, és építenék egy sátrat.

2Móz 32,17–19

Józsué! *És te még féltetted a népet! Azt hitted, hogy harcolnak, veszélyben vannak. És most csalódtál. Látod, mit tett Mózes dühében Isten ajándékával. Te mit tennél? Te mit fogsz tenni?*

Vajon, ha Mózes nem vitt volna magával, én is benne lennék ebben?

– Vajon különb, jobb vagyok én, mint a nép többi tagja?

Én inkább elrejtőznék, mert ki tudja, mit tesz most Isten velünk ezek után?

– Félek Istentől, hiszen én is egy vagyok a nép tagjai közt. Ő most haragszik. Vajon mit fog tenni velünk?

Mózes tönkretette az egyetlen megoldást. Miért kellett összetörni a kőtáblákat?

– Én Mózesre vagyok mérges. Úgy gondolom, Isten törvénye lett volna az egyetlen megoldás a nép bűnére. És Mózes most tönkretette ezt az egyetlen megoldást.

Mózes, nem vagy te már alkalmas arra, hogy vezesd ezt a népet! Inkább át kellene vegyük tőled Húrral a stafétabotot.

– Megöregedtél, Mózes! Nem hallgat már rád a nép. Mi Húrral ketten tudnánk, hogyan vezessük a népet. Nekünk kellene vezetőknek lennünk.

2Móz 32,20–24

Áron! *Hát milyen szöveg ez? Milyen magyarázkodás ez?*

Hát ugye, miért is tagadjam? Itt van ez a nép, akik any-

nyira vágytak egy olyan Istenre, akit láthatnak. Minden aranyukat odaadták volna érte. Össze is adták mindenüket. Ez engem nagyon meghatott. Gondoltam, elkészítem nekik az istenüket. És el is készítettem.

– Meghatott a nép erős kívánsága és az, hogy akkora áldozatot is hoznának érte. Kiszolgáltam hát a kívánságukat.

Tudod, Mózes, ha te lettél volna itt egyedül, te is ezt tetted volna.

– Mózes, te felmentél a hegyre, és engem itt hagytál egyedül a néppel. Ha te maradtál volna itt, te is ezt tetted volna. Nagyon nehéz helyzetben kellett döntenem. Fent a hegyen neked könnyebb volt szentnek maradnod.

2Móz 32,25–26a

Mózes! *Áron eltévedt, a nép eltévedt. És ők a te néped, a te szeretteid. Te pedig Isten tanúja vagy. És valahol középen állsz, valahol a nép és Isten között. Milyen neked ott középen állni?*

Én nem is akartam ezt. Jó lenne, ha nem is állnék a nép élén, jó lenne, ha nem is lennék Isten tanúja. Én megmondtam előre, hogy nem lesz jó. Megmondtam, hogy ez nem fog menni.

– Én megmondtam, hogy ez nem fog menni. Én nem vagyok alkalmas, én nem tudom végigcsinálni.

Valahogy el kellene érnem, hogy az emberek újra tiszteljenek.

– Valahogy vissza kellene szereznem a hatalmamot, hogy az emberek újra tiszteljenek.

Vajon meg fogják érteni, hogy nem ellenük, hanem értük haragszom?

– Vajon meg fogja érteni a népem, hogy a haragom szent harag, amely értük van?*



Man's Disorder and God's Design – Az emberiség zűrzavara és Isten üdvterve

*Az Egyházak Világtanácsának első világgyűlése
Amszterdam, 1948. augusztus 22. – szeptember 4.*

(1)

Az ökumenikus mozgalom történetében a második világháború utáni évek fontos eseménye volt az Egyházak Világtanácsa (World Council of Churches) első világgyűlése. Hatvan esztendő után megkérdezhetjük, milyen jelentősége van mai egyházunk és világunk számára annak, hogy részletesen foglalkozunk az akkori eseményekkel. Válaszunk három irányba mutat. Először is az ökumenikus mozgalom lényege, megerősödése, a világ egyházai részére adott útmutatása arra a jézusi ígére alapozódik, ahogyan Jn 17,21-ben olvassuk: „hogymindnyájan egyek legyenek...” Jézus követése, szavának megtartása magában foglalja az ökumenikus kötelezettséget, „Krisztus másfajta juhainak” szeretetét, azok megismerését. Ez azt is jelenti, hogy az egységet nem mi keressük, mint különféle „konfessziók”, akik akár belső egyházi, akár külső világi körülmények miatt, „erőegyesítés” jelszavával és „jobb érdekérvényesítési célokkal” közeledünk egymáshoz, hanem az egység Krisztusban adatott meg számunkra, és minél közelebb kerülünk Urunkhoz, annál közelebb kerülünk egymáshoz is. Egy régi mondás szerint, aki nem tudja elviselni Jézus másfajta juhainak birkaszagát, az magát rekeszti ki a nyájból.

(2)

Másodszor arra kell figyelnünk, hogy 1948 fontos év volt hazai egyházunk történetében. A világháború utáni talpraállás, újjáépítés erőfeszítései után ekkor kezdődött el a kommunista terror, az egyházi iskolák, intézmények

államosítása, az egyházi szolgálatban állók üldözése. Egyházunk élete közvetlenül is kapcsolódott a világgyűléshez, hiszen magyar evangélikus küldöttségünk nem utazhatott el Amszterdamba, mert *Ordass Lajos* püspök nem kapott útlevelet, sőt a gyűlés idején tartóztatták le, mert tiltakozott az egyházi iskolák államosítása ellen. A világgyűlés történetéhez ezért hozzá kell értenünk itthoni történelmünk fontos eseményeit, valamint az állam és a magyar egyházak között kieroszakolt egyezményeket. Emlékszem, amikor 1987-ben püspöki hivatalomat megkezdtem, egyik első körlevelem mellékleteként megküldtem minden gyülekezetnek az 1948-as állammal kötött egyezményünk szövegét. Ennek az egyezménynek az évfordulóján az előző években voltak ugyan megemlékezések, előadások, tanulmányok az úgynevezett „egyezményes szellemről”, de kevesen tudták, mit is tartalmaz ez a szöveg, és hogyan jött létre.

(3)

Végül harmadszor fontosnak tartom megjegyezni, hogy 1948 volt az az idő, amikor elkezdődött a „hidegháború”. Ezt Amszterdamban *J. F. Dulles* és *J. Hromadka* vitája testesítette meg. A hidegháború kifejezést először *B. M. Baruch* amerikai politikus használta 1947-ben, követve *Churchill* 1946-ban Fultonban elmondott híres beszédét a „vasfüggöny” leeresztéséről. A hidegháborús világhelyzet 1991-ben a Szovjetunió felbomlása után szűnt meg. 1947-től 1991-ig Kelet és Nyugat szembenállása, a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok vezetett tömbök tartósan feszült világhelyzetet teremtett.

¹ Vö. Fischer F.: *Megosztott világ – 1941–1991*, Budapest, 1996

tek. A közvetlen háborús konfliktusoktól mentes gazdasági, politikai, kulturális, tudományos és fegyverkezési verseny erősen befolyásolta a különböző országok egyházainak életét, és meghatározta a nemzetközi ökumenikus egyházi szervezetek munkáját. Gondoljunk csak például a Lutheránus Világszövetség 1984-ben Budapesten megrendezett világggyűlésére. Ma már elérkezett az idő arra, hogy a második világháború utáni szakaszt egyháztörténelmileg is totális látással vizsgáljuk. *Risto Lehtonen* finn teológus, a Lutheránus Világszövetség egyik korábbi vezetője mostanában kezdte el felmérését egy nemzetközi szakértői csapat segítségével arról, hogyan illeszkedett bele az egyes nemzeti evangélikus egyházak és a nemzetközi egyházi világszervezetek élete és tevékenysége a hidegháború történetébe.² Ebbe a tanulmányi munkába az elmúlt évben bekapcsolódtak egyházunkon belüli és azon kívüli magyar szakemberek is.

Ebben az összefüggésben hadd jegyezzem meg a következőt. Szomorú tényként tapasztaltam, hogy javaslatom ellenére a lelkészi munkaközösségek 2008-ra szóló témavezetése hivatalosan nem került bele „Amszterdam 2008” megbeszélése, noha amint láttuk, ez szoros összefüggésben volt egyházunk és hazánk akkori helyzetével. Vajon hogyan tudunk tájékozódni ma az ökumené és az európai társadalom életének kérdéseiben, ha nem ismerjük saját gyökereinket?

(4)

1943. június 26-án, azaz öt évvel az Egyházak Világtanácsa indulása előtt, *Nils Ehrenström* genfi munkatárs jelenlétében, egyházunk és a református egyház részvételével megalakult Budapesten *Ravasz László* református püspök és *Radvánszky Albert* evangélikus országos felügyelő elnökségével a Magyarországi Ökumenikus Bizottság. A bizottság javaslatára egy évvel később egyházaink tiltakoztak a magyar kormánynál a zsidók deportálása ellen. A háború után az ökumené segítségével építhettük ki egyházi menekültügyi, segélyezési és újjáépítési programjainkat. A tanulmányi programok gazdagságát és minőségét jelzi, hogy a Magyarországi Ökumenikus Bizottság Amszterdamba készülve 460 lapos könyvet, hozzászólást jelentetett meg.³ Amikor azonban az állam a küldöttség tagjai közül nem engedélyezte Ordass püspök kiutazását, sejteni lehetett, hogy egyéb nehézségek is lesznek. Ez bekövetkezett, ami-

² The Program of Risto Lehtonen with cooperation of the University of Helsinki and the London School of Economics: The Role of LWF in Relation to the Cold War – LWF Experience of its Witness in a Divided World with Churches and among Actors and Victims of the Cold War. Budapesti megbeszélések, 2007. február 26. – március 8.

³ Az egyház a világban – A Magyarországi Ökumenikus Egyházak bizottságtétele az amszterdami világszinat alkalmából. Sylvester Rt., Budapest, 1948

kor a világggyűlés után elkészült jelentések közreadása sem kapott engedélyt. Mindössze *Vajta Vilmos* Amszterdamban Ordass püspök helyett tartott prédikációja és *Nagy Gyula* professzor sajtóközleményekre alapozott összefoglaló beszámolója jelent meg.⁴

(5)

1993. június 26-án a budapesti Kálvin téri református templomban ünnepeltük a magyarországi Ökumenikus Tanács megalakulásának ötvenedik évfordulóját. Erre az alkalomra emlékkötet készült, és ebbe beleszerkesztettük az 1948-ban írott amszterdami beszámolókat, amelyek megjelentetését az állami hatóságok akkor nem engedélyezték.⁵ Ez egy nagyszerű kiadvány, hiszen nemcsak az ünnepi alkalom dokumentációja található benne, hanem az 1948-as beszámolók részletesen is ismertetik az ökumenikus mozgalmak kezdetét és különböző állomásait. A magyar nyelven megjelent kiadvány nélkülözhetetlen mindazok számára, akik érdeklődnek az ökumenikus kérdések iránt. Kézikönyvként minden lelkész számára hasznos lehet.

(6)

A világggyűlés statisztikai adatai a következő képet mutatják: 1948. augusztus 22. és szeptember 4. között 145 egyház 351 hivatalos küldöttje 44 országból, 340 helyettes és 500 tanácskozó küldött, 100 ifjúsági képviselő és 200 sajtóképviselő volt jelen. A konferencia teljes létszáma 1400 körül mozgott. Augusztus 23-án a *dr. Geoffrey Fischer* canterburyi érsek vezette plenáris ülés mondta ki az Egyházak Világtanácsa (World Council of Churches) megalakulását, elfogadták az új ökumenikus szervezet alapító nyilatkozatát, valamint a szervezet alkotmányát, megválasztották a tisztségviselőket és a 90 tagú központi bizottságot. A világggyűlés üzenetet fogalmazott meg a világ egyházai számára.

A munka négy nagy szekcióban folyt és ezek témái a következők voltak:

Az egyetemes egyház Isten üdvtervében

Az egyház bizonyásgtétele Isten üdvtervéről

Az egyház és a társadalom zűrzavara

Az egyház és a nemzetközi zűrzavar

Az istentiszteletek és plenáris ülések mellett bizottságok foglalkoztak az alkotmányügyi, az ügyrendi és eljárási

⁴ Vajta Vilmos: Amszterdami prédikáció, Lelkipásztor 1948. szept./okt.; Nagy Gyula: Az amszterdami világggyűlés, Lelkipásztor, 1948. nov.

⁵ „...hogymindnyájan egyek legyének...” – 50 éves az Ökumenikus Tanács Magyarországon. Jubileumi Szerkesztőbizottság, elnök: dr. Hafenscher Károly, Budapest, 1993

szabályokkal, az adminisztráció kiépítésével, az ifjúság és a nők fokozott bevonásának kérdéseivel, a laikusok képzésével, a világháború utáni újjáépítés és egyházközi segélyezés problémáival, az ökumené és más egyházak kapcsolatával, valamint a zsidósághoz fűződő viszonnal.⁶

Magyarországról *Ravasz László* református lelképásztor, nyugalmazott püspök vezette a küldöttséget. Ő 1948. április 30-án mondott le püspöki tisztéről, amikor állítólag azt az üzenetet kapta *Rákosi Mátyástól*, hogy vagy lemond tisztéről, vagy pedig a Kommunisták Pártjének ellenségnek fogja tekinteni. 1953-ig azonban lelkészi szolgálatot végzett. Református képviselők rajta kívül: *Nagy Barna*, *Papp László*, *Pákozdi László Márton*, *Szabó Éva*, *Victor János*. Ordass püspök saját akadályoztatása miatt megkérte külföldi ösztöndíjas tanulmányokat folytató három fiatal lelkészünket, *Vajta Vilmost*, *Pósfay Györgyöt* és *Leskó Bélát*, hogy hivatalos küldötként ők képviseljék Amszterdamban a magyarországi evangélikus egyházat.

(7) Az egyházak egységének kérdése Amszterdamban

Az ökumenikus mozgalmakban az egyházak Jézus Krisztusban adott egységének és egyháztörténeti-konfessionális különbözőségeinek feszültsége máig végigkíséri a különböző alkalmakat, konferenciákat. A skóciai Edinburghban *John. R. Mott* és *J. H. Oldham* nevével fémjelzett világmissziói konferencia 1910-ben a 19. század második felétől kezdve a missziói területeken adódó ellentétek és a nemzetközi egyházi ifjúsági mozgalmakban megélt egységkeresés problémáival kívánt foglalkozni. Itt hivatalos magyar képviselők nem voltak jelen, csak *Kováts J. István* vett részt református sajtótudósítói néven.

Két irányban indult el a következő években a nemzetközi ökumené. Az *Élet és munka* (*Life and Work*) elnevezésű mozgalom legfőbb támogatója a svéd evangélikus egyház érseke, *Nathan Söderblom* volt. 1925-ben Stockholmban ülésezett első világkonferenciájuk. A hangsúly a tanbeli és szervezeti különbségek dacára a szeretetben történő együttműködés volt. „Kezdenek el a keresztyének együttműködni a morális és szociális kérdések területén, mégpedig úgy, mintha egy test lennének, egyetlen látható közösségben.”

Másik irányba indult el a *Hit és egyházszervezet* (*Faith and Order*) nevű mozgalom. Aggodalmukat hangsúlyozták a hitigazságok kérdéseit mellőző *Élet és munka* mozgalom irányzatával kapcsolatban, és igyekeztek felmérni az egyházak alapvető tanítási és szervezeti egyezéseit, valamint más-

felől az elválasztó eltéréseket is. 1927-ben a svájci Lausanne adott otthont világkonferenciájuknak. *William Temple*, Canterbury érseke és mások hangsúlyozták, hogy az ökumenikus mozgalom csak akkor lesz eredményes, ha maguknak az egyházaknak a mozgalmává lesz, és állandó szervezetet hoznak létre. 1937 nyarán az angliai Oxfordban a második *Élet és munka* világkonferencia és a skóciai Edinburghban ülésező második *Hit és egyházszervezet* világkonferencia mindkét mozgalom felől hajlott az együttes cselekvésre. 1938 májusában a hollandiai Utrechtben képviselőik együtt határozták el az Egyházak Világtanácsa megalakítását. 1938-ban a Tambaramban, Indiában ülésező International Missionary Council (Nemzetközi Missziói Tanács) is állást foglalt a világtanács megalakítása mellett. A világháború miatt azonban a megvalósításra csak 1948-ban Amszterdamban kerülhetett sor? Ha hozzátesszük még az Oslóban, 1947. július 22–31. között összehívott Ökumenikus Ifjúsági Világkonferencia sürgető határozatait is, akkor elmondhatjuk, hogy 1948-ban Amszterdamban találkozott a korábbi négy irányból induló ökumenikus útkeresés: (A) az ifjúsági, egyetemi mozgalmak; (B) a Life and Work – Élet és munka; (C) a Faith and Order – Hit és egyházszervezet; (D) az International Missionary Council – missziós világszervezet.

A világgyűlés első szekciója foglalkozott alapvetően az egyházak egységének kérdésével.⁸ Már a tárgyalási fejezetek címe is mutatja a teológiai mondanivalót: I. A nekünk megadatott egység; II. Legmélyebbre ható különbségeink; III. Közös hitbeli meggyőződésünk és közös problémáink; IV. Egységünk a szétszakadozottságunkban; V. Az egyház dicsősége és az egyház gyalázata; VI. Az egyházak ökumenikus tanácsa. A Szentírásnak az egyházzal adott tanúságtétele került a középpontba a *Hit és egyházszervezet* mozgalma hatására. Az egyház lényegét mint „Isten népe” élhetjük meg Jézus Krisztusban, a benne megadatott egységben. A szétszakadozottság az egyház gyalázata, és ezért bűnbánatot kell tartanunk az egyház Urának színe előtt. Különbség mutatkozott az inkább a katolikusokhoz hasonló (High Church) és az inkább protestáns egyházak között (Low Church). Ez utóbbiaknál megkülönböztethetőek voltak a népegyházak és a szabadegyházak. Különbség mutatkozott az egyházi „hivatal”, az egyház szolgálata és vezetése, a helyi gyülekezetek és az egyetemes egyház viszonya értelmezésében. Illúziók és hamis reménység nélkül foglalkoztak meg a következtetést: „Ha nem is tudtunk teljes meggyezésre jutni, a mi Urunk mégsem engedi meg, hogy egymástól elváljunk. Nem fordulhatunk el többé egymástól, mert különbségeink súlyának átérzése éppen annak a bizonyossága számunkra, hogy Istentől a közös megismerés

⁶ The Ecumenical Advance – A History of the Ecumenical Movement, Vol 2, 1948–1968, ed. by Harold E. Fey, London, S. P. C. K., 1970, 3–39. o.

⁷ Vö. Nagy Gyula: Hogyan jutottunk Amszterdamig?, in: „...hogymindnyájan egyek legyének...”, 78–89. o.

⁸ Vö. Victor János: Az egyház Isten üdvtervében, in: „...hogymindnyájan egyek legyének...”, 112–122. o.

ajándékát nyertük el. Krisztus testének az egysége olyan valóság a számunkra, amely lehetetlenné teszi, hogy egymásról megfélekedjünk vagy meglegedjünk azzal, hogy bizonyos hitbeli kérdésekben megegyezünk, míg ugyanakkor más kérdésekben kiegyenlítetlen ellentétek választanak el egymástól bennünket. Arról is megbizonyosodtunk, hogy Isten kegyelmesen áttöri azokat a korlátokat is, amelyek egymástól elválasztanak bennünket, és lehetővé teszi számunkra azt, hogy az isteni kijelentésnek azon a közös nyelvén, amelyen a Szentírás szól hozzánk, beszélhessünk egymással azokról a kérdésekről, amelyekben már mostani ismeretünk szerint is egyetértünk...” (120–121.)

Nagyon fontos döntése volt a világgyűlésnek, hogy az egyes egyházak hivatalos részvételét nem a „területi elv”, hanem a konfesszionális vonalak mentén határozták meg. Így például hazánkból nem protestáns kisebbségként, hanem a már 1947-ben Lundban megalakult Lutheránus Világszövetség tagjaként, az evangélikus egyházak csoportjában lehettünk tagok. Ordass püspököt beválasztották távolléte dacára a kilencven tagot számláló Központi Bizottságba, amint 1947-ben Lundban a Lutheránus Világszövetség alelnöke lett.

Az egység kérdésével kapcsolatban hadd térjünk ki egy jellemző kísérő eseményre. A világgyűlésen kívül, célzatosan pontosan előtte, 1948. augusztus 11–19. között ülésezett Amszterdamban a Keresztény Egyházak Nemzetközi Tanácsa (International Council of Christian Churches, ICCC). 26 országból 63 protestáns felekezet küldöttei kifogásolták, hogy a világgyűlés meghívta az ortodoxokat, sőt óhajtották a római katolikus egyház részvételét is. A hitvallási, úgynevezett „párizsi alap” helyett a Biblia verbális inspirációja elfogadását kívánták feltételnek. Tiltakoztak a társadalmi-politikai kérdésekkel történő foglalkozás ellen. Szerintük az ige hirdetés csak a személyes megtéréssel foglalkozhat.

Láthatjuk, hogy nagyon hamar, az ökumenikus mozgalom szervezetté válásakor azonnal jelentkezett az ökumené-ellenes, úgynevezett „evangelikál-fundamentalista” csoport. A Biblia inspirációja körüli vitában jelentős, hogy *Suzanne de Diétrich*, az ökumené egyik úttörőjének könyve, *Renouveau biblique (Biblical Renewal – Bibliai megújulás)* 1945-ben jelent meg, és igen nagy hatással volt a különböző egyházakra. A huszadik század közepén egyre erőteljesebb, a teológiai oktatáshoz kötődő bibliai szövegkutatás, -értelmezés és a bibliai kortörténet tanulmányozása azt eredményezte, hogy a különböző egyházak bibliai tudományokkal foglalkozó kutatói felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül igen szoros együttműködést építettek ki.⁹ Hazánkban is vita bontakozott ki az úgynevezett Sréter-csoport körül az 1950-

es években a Budavári Evangélikus Egyházközség keretében. Írásban rögzített hitvallásuk szerint „a Biblia Isten szó szerinti kinyilatkoztatása”. Teológushallgatóként vitattuk az állítást azzal a kérdéssel, melyik szöveg a „szó szerinti” kinyilatkoztatás, a héber, a görög vagy a Károli-féle fordítás? Tény ugyanis – ahogyan a bibliai szövegek kritikai kiadásai mutatják –, hogy nincs „szó szerinti” Bibliánk.

(8) Amszterdam és a magyarországi egyházak ökumenikus tevékenysége

A magyar protestantizmus kezdettől fogva élénk figyelemben részesítette a különböző külföldi ökumenikus eseményeket. 1993-ban megjelent emlékkönyvünkben találjuk Nagy Gyula, *Benczúr László* és *Szabó Éva* erről szóló tanulmányát.¹⁰ Az Egyetemes Egyháztanács Magyarországi Bizottsága 1943-as hivatalos alakulása előtt és azzal párhuzamosan különösen is jelentős tevékenységet fejtett ki az ifjúsági szervezetek, a Pro Christo Diákszövetség – MEKDESZ, a Keresztény Ifjúsági Egyesület (KIE), a Soli Deo Gloria, valamint a cserkészmozgalom. Fontos megjegyezni a Protestáns Irodalmi Társaság, a Protestáns Szemle, a Theológiai Szemle ökumenikus érdeklődését, valamint a Protestáns napok rendezvényeit és az egyházi középiskolák erősödő ökumenikus szellemét. A protestáns egyházak vezetői, a teológiai képzés intézményei kapcsolatokat ápoltak Európa országainak egyházaival és azok intézményeivel, és a 20. század elejétől kezdve egyre szélesedő ökumenikus érdeklődéssel közeledtek egymáshoz.

1936-ban hazánkban járt az ökumené képviselőjében *Sigmund Schulze* professzor. A protestáns ifjúsági mozgalmak képviselőit kereste meg, és hatására megalakult a Magyarországi Ökumenikus Ifjúsági Bizottság, *Makay Miklós* református vallásánár vezetésével. Ő volt a szerzője az 1941-ben megjelent Ökumenikus Káténak. Több ifjúsági tanácskozást szervezett az ifjúsági bizottság: Mátraháza, 1943; Budapest-Hűvösvölgy, 1946; Debrecen, 1946. A háború alatt és után a Pax Romana katolikus szervezettel együtt segítették a menekülteket. 1947. július 22–31. között Oslóban rendezték a keresztyén ifjúság második világgyűlését, és az ezen részt vevő evangélikus küldöttek *Oslói Ríport* című 107 lapos kiadványukban számoltak be az eseményekről (Leskó Béla, Pósfay György, Vajta Vilmos, *Csepregi Béla*, *Dezséry László*).

A teológiai és egyházpolitikai útkeresés egyik kihívása volt, hogy különösen is a két világháború közötti időszakban általános jelszó volt a „keresztény egység”, külön kiemelve a Magyar Tanácsköztársaság 1919 idején tapasztalt kommunista veszélye elleni küzdelmet a „keresztény kur-

⁹ W. A. Visser't Hooft, in: *The Ecumenical Advance*, 6–7. o. „At a World Council meeting in Oxford 1949, biblical scholars from many confessions issued a statement concerning „guiding principles for the interpretation of the Bible” and said: „We have found a measure of agreement that surprised us all...”

¹⁰ „...hogy mindnyájan egyek legyenek...” 78–89.; 173–185.; 155–171. o.

zus” segítségével. A bibliai gyökerekre támaszkodó keresztény ökumenizmus az előzővel szemben azonban inkább az ébredési, evangélizációs töltetű feladatokat hangsúlyozta (evangélizációs kampányok, *Turóczy Zoltán* püspök és a Baráti Mozgalom, a Bethánia, a népfőiskolák stb.). A magyar protestáns egyházak vezetői kifejezték ellenérzéseiket a Hitler uralomra jutása után Németországban kialakult „német keresztények” (DC) nemzeti-faji alapon történő egységkeresésével szemben, annál is inkább, mert német ajkú gyülekezeteinkben is megindult a szervezkedés a németországi példa alapján külön „német nemzetiségi alapon” álló egyházkerület létrehozására¹¹.

A magyar ökumené keresztmetszetét adja elénk a már említett *Az egyház a világban – a Magyarországi Ökumenikus Egyházak bizonyágtétele az amszterdami világszínat alkalmából* című könyv. Ennek részletes elemzésére a mostani tanulmány keretében sajnos nem térhetek ki, bár hasznos lenne, mert részletes ismertetésével még adós a magyar egyháztörténetírás. Különösen is azok a jövőre, a második világháború utáni helyzetre vonatkozó elemzések érdekesek, amelyek összefüggéseiben tapasztalható, milyen útmutató-sokkal keresték meg az ökumenikus szervezetek a magyar egyházakat, ismervé a szovjet uralmi zóna kilátásait.¹²

Az amszterdami felkészülés idején látogatott hazánkba *Steward W. Herman* (újjáépítési osztály), *Visser't Hooft* főtitkár és *Hans Hoekendijk* (missziói osztály) Genfből. *Robert Mackey* a Keresztény Diákvilágszövetséget képviselte, *Bring* svéd professzor pedig a Lutheránus Világszövetséget. Benczúr László fogalmazása szerint „tapintattal, de nagyon határozottan igyekeztek egyházunkat felkészíteni a jövő feladataira. Visser't Hooft egy alkalommal arra kérte *Papp Lászlót*, hogy találkozhasson lakásán néhány fiatal evangélikus lelkésszel. Ezen a budapesti találkozón magam is részt vehettem. Úgy látta, hogy evangélikus egyházunk – elsősorban világi vezetői miatt, mivel egy letűnt politikai rendszer képviselői – komoly nehézségekbe fog ütközni. Nekünk, fiataloknak az a feladatunk – mondta –, hogy amennyire csak lehetséges, baloldali irányban tájékozódjunk a közéletben – természetesen a totalitárius igényeknek tett engedmények nélkül. Később – személyesen Genfben – feltártam, milyen problémákat vet fel javaslatom, amely szerint kössük meg az „egyezményt” az új állammal, de egyben emeljük fel szavunkat az akkor már letartóztatott *Ordass* püspök ügyében (179). A református egyház meghívására *Karl Barth* bázeli professzor is több előadást tartott nálunk. Összefoglalva azt

¹¹ Vö. *Ordass Lajos*: Válasz egy magyarországi német „Memorandum”-ra, in: *Válogatott írások*, szerk. Szépfalusi István, 1982, 58–69. o. (Eredeti kiadás: *Wolf Lajos*, Cegléd–Budapest, 1942); *Heinrich Heimler-Friedrich Spiegel-Schmidt*, *Deutsches Luthertum in Ungarn*, Düsseldorf, 1955; *Sólyom Jenő*: Egyházi szervezet és népi tényezők. Vitairat, Sopron, 1942

¹² Vö. *Benczúr László*: Egyházunk az Amszterdam – 1948 felé vezető úton, in: „...hogymindnyájan egyek legyenek...”, 173–185. o.

állapíthatjuk meg, hogy Amszterdam előtt az előkészületek jegyében, utána pedig az eredmények egyházi-gyülekezeti továbbadása területén lázas munka, „ökumenikus csúcs” bontakozott ki nemcsak Európában, hanem hazánkban is. Ezt a tevékenységet érte hideg zuhanyként az állami önkény: egyházi iskolák államosítása, ifjúsági egyesületek, szerzetesrendek, diakonissza-egyesületek betiltása, kényszerített vezetői személycserék az egyházakban, az egyházi sajtó ellenőrzése stb.

Meg kell említenem az ökumenikus munkával kapcsolatban a menekültek ügyében és a háborús károk enyhítésére, újjáépítésre érkezett segítséget. Az első két évben a háború után például készpénzben 2 678 903,22 svájci frank, természetben 1107 tonna áru 4 434 877,12 svájci frank értékben érkezett segély a Magyarországi Ökumenikus Tanács részére.¹³

(9) Amszterdam és a világ helyzete

A bevezetőben említésre került már a világgyűlésnek a hidegháború tényeihez való kapcsolódása a Dulles–Hromadka vita említésével. A második világháború borzasztó pusztításai után egy harmadik világégés rémképétől félve a világgyűlésen sokszor érezhető volt a két részre, Keletre és Nyugatra szakadt világ feszültsége. Dulles előadásában alapos elemzéssel tárta fel a háború és béke kérdését, kiemelve az ember erkölcsi méltóságát és az erkölcsi törvényeket, éles támadást intézve a kommunista diktatúra embertelen megnyilvánulásai ellen. Hromadka válaszában a nyugati társadalom csődjéről beszélt, elítélte a kapitalizmust és a kereszténység szolgálati lehetőségeit hangsúlyozta. A résztvevők többsége számára idegen volt az egyházi gyűléseken szokatlan nyers politikai stílus és idegenkedéssel hallgatták a politikai kérdések előtérbe kerülését.¹⁴ Itt sem térhetek ki most a részletekre, kiemelem viszont, hogy a mai ökumenikus szociáletikai kérdéskérdések problémái mind jelen voltak a vitákban. Kelet és Nyugat feszültsége vonatkozásában nem a helyzet elemzése volt a hangsúlyos, hanem a kialakult törés mögött az egyes országok egyházai, illetve a kereszténység együttes felelősségét firtatták. Az egyházak mulasztásainak megvallása és az egyházak belső megújulása konkrét cselekvési példák meghatározásához is vezetett, hangsúlyozva különösen is a gyülekezetek szerepét. A felelős társadalom modelljének kidolgozásában meghatározták az egyházak helyi-országos és világszintű felelősségét. Elítélték a hitleri németországi elrettendő példa szerint az egyházak pártpolitikai-ideológiai tájékozódását, és nem

¹³ *Nagy Barna* (valószínűsíthető szerző), in: „...hogymindnyájan egyek legyenek...”, 226. o.; *Nagy Gyula*: Hogyan jutottunk Amszterdamig?, in: „...hogymindnyájan egyek legyenek...”, 85–86. o.

¹⁴ *Ravasz László*, in: „...hogymindnyájan egyek legyenek...”, 123–131. o.

helyeselték az úgynevezett keresztény pártok szervezését sem. Az egyházi világszervezeti tevékenység menekültügyi, segélyezési, újjáépítési programjai mellett nem hanyagolták el a misszió, az evangélizáció és az ökumenikus közösség jobb kiépítésének feladatát. Természetesen voltak „elhanyagolt” témák, így például a nevelés-oktatás, noha a tanulmányi programokhoz sikerült megnyerni az egyházak vezető teológusait és szakembereit. 1946 szeptemberében Genf mellett, Rockefeller-alapítványi segítséggel megnyitották a genfi egyetemhez kapcsolódó Ökumenikus Főiskolát és Intézetet (Chacircumflex teau de Bossey) és elsősorban a kisebbségi és harmadik világbeli egyházak fiataljai számára ösztöndíjas programokat szerveztek a nyugat-európai és amerikai egyetemeken való tanulásra. Egyházunkból is többen tanulhattak külföldön ezen ösztöndíjak segítségével, így például Bosseyban Benczúr László és Dezséry László, Amerikában pedig *Hafenschér Károly*. A politikai feszültségek erősödése miatt az ösztöndíjas lehetőségek 1949 után megszűntek és csak a hatvanas évek közepén indultak újra.

A legélesebb nemzetközi ellentétek közepette is megmaradtak azonban az ökumenikus kapcsolatok Nyugat és Kelet között. Építési és tatarozási segélyek, diakóniai intézmények segítése, könyvküldemények intézményeknek és lelkészeknek továbbra is mutatták, hogy a testvéregyházak nem feledkeztek el rólunk. Így kaptunk például az ötvenes években teológusként héber és görög Bibliákat. A helyzet bonyolultságát mutatja, hogy előfordult az is, hogy itthonról adódott kérés a támogatások beszüntetésére.¹⁵

A római katolikus egyház aktívabb ökumenikus részvételére 1948-ban még nem lehetett számítani (Mortalium animos enciklika, 1928), az ortodox egyházak zömének távolmaradását azonban igen fájlalták. 1948-ban a világgyűlésen és utána is igyekeztek kapcsolatokat építeni az egyes nemzeti egyházakkal (Moszkva, Belgrád, Szófia, Bukarest stb.). Egyes katolikus vezetők és teológusok ökumenikus nyitottságától eltekintve, a magyar katolikus egyház hivatalos ökumenikus érdeklődése csak lassan bontakozott ki a II. vatikáni zsinat (1962–1965) után¹⁶. Az 1991-ben történt pápalátogatás azután elmélyítette a többi hazai egyházzal és a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsával a szorosabb kapcsolatot.

¹⁵ 1961-ben Ordass Lajos püspökünk, akit kétszer is, 1948-ban és 1958-ban erőszakkal távolítottak el hivatalából, személyes üzenetben kérte az LVSZ vezetőitől, hogy ne támogassák egyházunkat, mert ezzel Káldy püspök hatalmát növelik. Az LVSZ vezetői – közöttük Vajta Vilmos professzorral – visszaüzenték, ezt nem tehetik, mert ezzel bezárnák az ajtót a kapcsolatok és a segítség előtt, és ez a gyülekezetek kára lenne.

¹⁶ Dr. Gál Ferenc: Ökumenikus teológia. Ortodox tanulmány: dr. Beri Feriz, evangélikus tanulmány: Harmati Béla. Teológiai szemináriumi jegyzet, 1976.

(10)

Befejezésül örömmel állapíthatjuk meg, hogy az „Amszterdam 1948” világgyűlés körüli időszakban magyarországi egyházaink benne voltak a huszadik század legjelentősebb egyházi mozgalma, az ökumené „sűrűjében”. Tartottuk a kapcsolatot Európa és a világ kereszténységével, szükségünk volt testvéregyházaink teológiai és újjáépítési támogatására a háború után, és a magunk lehetőségeivel élve mi is hozzájárultunk a kereszténység közös bibliai-apostoli és reformátori identitása őrzéséhez. Az egyre globalizálódó és materializálódó világban a magyarországi protestáns egyházak nem akartak elfeledkezni arról a vertikális vonalról, a spirituális dimenzióról, amely a „propriumot”, elsődleges feladatunkat, missziói küldetésünket jelenti. A világgyűlés utáni évtizedekben, Kelet és Nyugat szembenállása idején sokszor éppen az egyházak voltak a hidépítő, kapcsolattartó tényezők az úgynevezett első és második világ között, és erről a szolgálatról nem szabad megfeledkeznünk.

Ma, a 21. század elején alábbhagyott volna az ökumené tüzeinek lobogása? Talán az ökumené fagyos korszaka következik? Az bizonyos, hogy a világ vándorújtjain az egyházak sohasem meneteltek egységes ütemre. Ki gondolta volna az ökumené elítélését kimondó „Mortalium animos” pápai enciklika (1928) után, hogy XXIII. János pápa öszszehívja a II. vatikáni zsinatot (1962), és ezen a zsinaton olyan négy és fél évszázaddal korábbi lutheri reformokat vezetnek be, mint az anyanyelvi istentisztelet? Vajon evangélikus egyházunk tudja-e, hogy a reformációnak egykor a kereszténység életébe forradalmian újat hozó teológiai hangsúlya, a Sola Scriptura (egyedül a Szentírás) elve a prédikációban a *viva vox evangelii* megvalósítása, a bibliai-írásmagyarázati teológiai ágak gondos művelése nem evangélikus, nem protestáns kiváltság többé, hanem a II. vatikáni zsinat után megtalálható a római katolikus egyházban is (Dei Verbum-konstitúció, 1965, különösen is no. 22. és 25.)? Így jöhetett létre az *Evangelisch-Katholische Kommentar zum Neuen Testament* (EKK).

Ökumenikus érdeklődésre tarthat ma számon a „textus” és „kontextus” kérdése, a Biblia fordításának nyelvi problémái, és az úgynevezett „inkulturáció”, a tradíció megszokott kifejezéseinek újrafogalmazása a misszió és evangélizáció gyakorlásában. A jézusi missziói parancs (Mt 28,16–20) végrehajtásában ma ökumenikus összefogásra van szükség, hogy ez segítse az emberek, generációk, nyelvek, kultúrák közötti egyre erősödő kommunikációs nehézségek leküzdését. 1659-ben adta ki a Vatikán azt a Kínában folytatott misszióra vonatkozó általános útmutatást, amelyet ma sem árt megiszívlelni: „...semmi esetre se törekedj erőszakkal megváltoztatni ezen népek szokásait, rítusait, hacsak nem nyilvánvalóan ellenzik a vallást és az erkölcsöt. (...) ne a te utadat, hanem hitedet add to-

vább...¹⁷ Napról napra tapasztaljuk a mindennapi életben és különösen a tömegtájékoztató eszközök területén, hogy mennyire elromlott, lezúllott magyar nyelvünk, és ez a jézusi ige szerint az emberek belső világának erőszakosságát, reménytelenségét, a józan emberi-humán értelemben vett morál hiányát jelzi. „Amivel csordultig van a szív, azt szólja a szája!” (Mt 12,34) Ha a globális ökumené területén a római katolikus egyház magatartását befolyásolja is a mindenkori pápák személye és egyházvezetői szándéka, a helyi-lokális ökumené missziói és szociális felelősségi tevékenysége még működhetne. Szükséges lenne a teológiai nevelés, a lelkesképzés területén az ökumenikus mozgalom alaposabb ismerete és az időszerű ökumenikus problémák teológiai elemzésére figyelő oktatás. Nagyon súlyos hiányosságnak tartom, hogy hittudományi egyetemünkön ma nem elégséges ebben a tekintetben a képzés. *II. János Pál* 1995-ben megjelent *Ut Unum Sint* enciklikájában olvashatunk arról, hogy az ökumenizmus nem csupán valamiféle „függelék” (appendix) az egyházi létnek, hanem az egyház életének és munkájának organikus része (no. 20.), mint ahogyan az egészséges gyümölcsfa is jó termést hoz.

Azt is meg kell említenünk, hogy az ökumenikus mozgalom az elmúlt hatvan évben többször vált Keleten is és Nyugaton is a világi, politikai hatalom „kísérő liturgiájá-

¹⁷ In: *Confessing Christ in Different Culture*, ed. by J. S. Mbiti, WCC, Geneva 1977. 56.

vá”, hidegháború, békeharc és termelősövetkezeti mozgalom, Afganisztán szovjet megszállása vagy Csehszlovákia 1968-as lerohanása kapcsán.¹⁸ Szakemberek feladata, hogy ezeket a tényeket kutassák és dokumentálják. Az ökumené tapasztalatai szerint minden országban megfigyelhető ugyanis, hogy a hatalom az egyházat és a vallást lényegileg hasznossági szempontból kezeli. A szociológiai elemzések szerint létezik egy olyan „civil religion”, azaz „társadalmi vallásosság”, amelyik kultusszal veszi körül a hatalmat. Az ökumenikus mozgalom felelőssége, hogy ébren tartsa az egyházak lelkiismeretét a „proprium” dolgában, azaz akkor teszi az egyház a legtöbbet a világ számára, ha valóban egyház, Isten népe, Jézus Krisztus követője marad.

Az 1948-as amszterdami eseményekre történő emlékezésünk segítse az elmúlt hatvan év egyháztörténelmének megértését, és legyen segítségünk mai egyházi kérdéseink feldolgozásában.

D. dr. Harmati Béla

Elhangzott a Pesti Evangélikus Egyházmegye LMK-ülésén 2008. január 9-én.

¹⁸ Vö. Béla Harmati, *Die heutige Situation der Evangelisch-Lutherischen Kirche in Ungarn – Mit Blick auf die Kirchen der zentral-europäischen Staaten*. In: *Die Kirchen der Gegenwart I*. Hg. von Michael Plathow, Bensheimer Hefte Nr. 107. Vandenhoeck&Ruprecht in Göttingen, 2007. 125–145. o.

Multikulturalizmus és az iszlám Finnországban – megfigyelések¹

{ TEUVO LAITILA

Kultúrák Finnországban

A hivatalos statisztika szerint 2006 végén körülbelül 122 000 (a lakosság 2,5%-a) volt a tartósan Finnországban élő külföldiek száma.² Körülbelül 180 országból jöt-

¹ Vendéglőadás az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, eredeti címe: *Multiculturalism and Islam in Finland: Some Observations*.

² Külföldinek azokat tekintem, akiknek etnikai-nyelvi háttere nem finn vagy finnül beszélő svéd.

tek. Ugyanakkor az ezernél nagyobb létszámmal jelenlevő nemzetiségek száma kevés. A tartósan letelepedettek közül a legnagyobb számban az oroszok vannak (körülbelül: 25 000), őket követik az észtek (17 500), a svédek (8300), a szomáliaiak (4600), a szerb és montenegrói állampolgárok (3350), a kínaiak (3300, részben a Vietnámból jött kínai menekültek), az irakiak (3000), a thaiföldiek (3000), a britek (2900), a törökök (2900) és az irániak (2600). A magyarok száma 719.³ Az oroszok közül sokan valójában oroszul be-

³ www.uvi.fi/download.asp?id=2006;1222;%7B62169B32-926B-

szélő ingriaiak (balti finnek, akiket az előző finn elnök, *Mauno Koivisto* a '90-es évek elején visszatérőknek nyilvánított, és akik ezért megkapták a finn állampolgárságot).

A menekültek és a nem véglegesen letelepedettek egyébként több ezren vannak, illetve egyre nő azok száma (bár még kevés), akik külföldön születtek, de finn állampolgárságot kaptak. A külföldiek nagyrészt a fővárosban és a nagyvárosokban élnek, így a vidék még jellemzően finn.

A külföldiek közül a legtöbben dolgozni vagy tanulni jönnek. Jelentős részük (körülbelül 25 százalék) mint menekült jött az országba. Sok orosz, észt és thaiföldi telepedett le házasság révén.

Általánosságban elmondható, hogy az elmúlt pár évtizedben romlott a külföldiek megítélése. Úgy tűnik, hogy a külföldi népesség növekedése, különösképpen a menekültek (főleg a szomáliaiak) bevándorlása a 90-es évek elejének gazdasági válsága idején, növelte a finnek ellenszenvét a külföldiekkel szemben. Ez köszönhető a külföldiek által elkövetett, a médiában is erősen megjelenő bűncselekményeknek, és az iszlámmal kapcsolatba hozott külföldi terrortámadásoknak. *Karmela Liebkind* finn társadalompszichológus szerint a '90-es évek elején a finneknek még csak 10 százaléka, míg a végére már 20 százaléka vélekedett negatívan a külföldiekről.⁴ Úgy tűnik, hogy ez az arány tovább nőtt a 2000-es években. Általában véve a férfiaknak negatívabb képük van a külföldiekről, mint a nőknek.

Nagy különbségek vannak a különböző nemzetiségűek fogadtatásában. A finneknek jó véleménye van a svédekről, németekről, amerikaiakról és – talán meglepő – a kínaiakról. A thaiföldiekről és az észtekről is inkább pozitív a vélemény. A skála másik oldalára esnek a szomáliaiak, oroszok, szoroson a nyomukban az afgánok és szudániak. (2006 végén 2000 afgán és 980 szudáni volt Finnországban.)

Mind a finnek, mind a bevándorlók vallásszabadsága biztosított. A vallásszabadságról szóló új törvény szerint (amely 2003. augusztus 1-jétől hatályos) már 20 személy alapíthat bejegyzett vallási közösséget. Mindenkinek joga van egy vagy több vallási közösséghez tartozni, vagy akár egyhez sem. A 12. életévét betöltött gyermek is – szülői jóváhagyással – átjelentkezhet egyik közösségből a másikba, vagy akár csupán a polgári anyakönyvezésbe. Másrészt nem kötelező, hogy egy gyerek a szülei közösségéhez csatlakozzon. Ha egy iskolás egyik bejegyzett vallásos közösséghez sem tartozik, akkor is tanulni fog filozófiát és összehasonlító vallástudományt. Szüleinek megvan a joguk, hogy vallástanra taníttassák. Az új törvény értelmében nem szükséges, hogy a vallástanár annak az egyháznak vagy közösségnek tagja legyen, amilyen vallást tanít.

Az elmúlt tíz év alatt az evangélikus egyház nagymérték-

ben hangsúlyozta a külföldiek, vagy ahogy inkább nevezik, bevándorlók közötti munkát. Egyházközségek és egyházke-
rületek különböző szabadidős tevékenységeket szerveznek általában és külön is fiatalok és nők részére. Gyülekezeti termeket is kiadnak külföldieknek, hogy saját maguk szervezhessék meg alkalmaikat. Sőt, az evangélikus egyház támogatja a külföldiek anyanyelvi és kulturális oktatását, továbbá segítséget nyújt olyan helyzetekben, amikor tanácsra van szükségük, hogy eligazodjanak a finn bürokráciában. Az egyházközségek találkozókat szerveznek finnek és külföldiek részére, segítve a barátságok kialakulását, híveket szerezve a külföldiek köréből az önkéntes gyülekezeti munkára stb. Bár az egyház mindenkinek szeretne segíteni, ez legtöbbször a nyugati országokból érkezők vagy a keresztény háttérrel rendelkezők között sikerül. Hasonló programokat szerveznek különböző helyhatóságok és más világi szervezetek is, de a legtöbb elég rövid ideig tartott és véleményem szerint nem nyújtott jelentős segítséget.

Az iszlám és a muszlimok Finnországban

Az 1960-as évek után a muszlimok száma Európában, különösen Nyugat-Európában megsokszorozódott. A legnagyobb muszlim lakosság Franciaországban (a 63 milliós népesség mintegy 9%-a), Németországban (kb. 4% a 82 millióból) és Nagy-Britanniában (kb. 3% az 59 millióból) él. A skandináv országokban a muszlimok aránya 5% (Dániában, ahol a teljes népesség 5,4 millió), 3% (Svédországban, 9 millió) és 1,5% (Norvégia, 4,6 millió) között változik. Kelet-Európában, Délkelet-Európa és Oroszország kivételével a muszlimok száma 1% alatt van.⁵

Finnországban sincs sok muszlim. Nincs megbízható statisztika a teljes számukról, de a 35 000-es szám nagyjából helyénvaló. A legnagyobb nemzetiségek a szomáliaiak (5000), a kurdok (5000), a törökök (3000) és az irániak (3100; egy részük baháj vagy keresztény).⁶ Ráadásul az 1800-as évek végétől kezdve csökkent a muszlim tatárok száma (ma kb. 700), akik vallásos közösségként voltak számon tartva, és így vallásszabadságot kaptak egészen korán, 1925-ben. Egy másik speciális kategóriába tartoznak az iszlámra áttért – vagy ahogy ők mondják, visszatért – finnek. 600-700-an vannak, és körülbelül 80 százalékuk nő. Bevallásuk szerint különösen a nőket támadták munkahelyeiken muszlim viseletük miatt, illetve követelték tőlük áttérésük indoklását. Külföldi muszlim nők nem számoltak be hasonló tapasztalatokról.⁷

⁵ A százalékok minden ország esetében a Wikipedia on-line enciklopédia weboldalának adatbázisából származnak.

⁶ A népességinformációk alapján kiszámítva, amelynek forrását lásd az 1. lábjegyzetben.

⁷ Ld. *Muslimit Suomessa* (Muszlimok Finnországban), Tuula Sakaranaho – Heikki Pesonen, Helsinki, Yliopistopaino, 1999

Ma 21 bejegyzett működő muszlim közösség van Finnországban, amelyek közül kettő síita, egy szúfi, a többi szunnita. Több mint 30 imaházuk van (arabul *maszjid*), nagyjából egyharmaduk a főváros körzetében, de igazi mecsetük még nincs. A két tatár közösséget leszámítva 1994-ben és utána jegyezték be őket. A 21 közösség összes tagjainak száma valahol 4000 és 4500 között van, de nincs megbízható statisztika, amely használható lenne teljes létszámukat illetően.

Feltételezhetjük, hogy ez a közel 4000 fő egyben mind aktív vallásos finnországi muszlim. A maradék passzív vagy közömbös vallási ügyekben, vagy pedig nagymértékben szekularizálódott. Egyik finn iszlám szervezet sem végez missziós (da'wa) tevékenységet.

A legtöbb finn muszlim (a tatárokat kivéve) bevándorlóként érkezett az országba az elmúlt húsz év során. Legtöbbjük menekültként jött (például a szómáliaiak, az albánok, a kurdok és az irakiak nagy többsége) nem úgy, mint például Németország esetében a vendégmunkások. Mivel helyzetükből fakadóan kezdetben a finn állam költségén éltek, sok finn hajlamos azt gondolni, hogy csak a szociális támogatások miatt jöttek.

A muszlim gyermekek számának növekedése különösen a főváros körzetében érezhető hatását mind az óvodákban, mind az iskolákban. A 90-es években a finn oktatásügy néhány útmutatást adott az óvónőknek arra nézve, miként kezeljék a muszlimok különleges igényeit az étkezésben (disznóhús, vér, illetve az ezeket tartalmazó ételek tilalma), a közösségi életben (például néhány muszlim gyermek kényelmetlenül érzi magát, ha a délutáni alváshoz le kell vetkőznie, mivel illetlennek tartják), illetve az otthon és az óvoda együttműködésében (az óvodának a családi értékrendet kellene támogatnia, nem pedig a finn értékrendet ráerőltetni a gyermekekre, ahogyan ezt pár óvónő gondolhatta).

Az iskolákban a muszlim tanulók száma gyarapodásának kétféle hatása van. Egyrészt néhány intézmény elkezdte csökkenteni a keresztény szimbólumok jelenlétét és a keresztény szertartások gyakorlását (pl. az asztali imát, ami nem többségében, de pár helyen azért jellemző volt) tiszteletben tartván ezzel a muszlimok érzékenységét. Ezt is kritika érte, miszerint a jelképek és a szertartások a finn kultúra részei, és nem szabad őket feladni. Másrészt a vallásszabadságról szóló 2003-as törvény alapján minden vallási közösség tagja kérheti az iskolát (vagy éppen az önkormányzatot) a saját vallásának megfelelő hittanoktatás megszervezésére, feltéve, ha legalább három másik megegyező vallású gyermek szülője is kérte ugyanezt az adott iskolában. E törvény értelmében az iszlám oktatása a fővárosi körzeten kívül is megemelkedett. Az iskolai iszlámoktatásnak legalább két nagy problémája van. Az első, hogy idáig csak egyetlen olyan tankönyv van, amely megfelel az oktatási követelményeknek. A második a hoz-

záértő tanárok hiánya, mivel Finnországban nem képeznek iszlám tanítókat.

Külön kérdés a muszlim temetőké. A tatár közösségnek három városban van saját temetkezési helye (Helsinkiben, Tampereben és Turkuban), ahol a legtöbb közösségi tag lakik, de csak nekik engedélyezik a temetkezést. Helsinki közelében, Kirkkonummiban van egy temető a Finnországban elhunyt muszlimok részére. A helyi evangélikus gyülekezettől vásárolta meg 1996-ban a Finn Iszlám Központ (az egyik bejegyzett közösség). Továbbá a muszlimok rendelkezésére országszerte legalább 16 különböző helyi temető található. Ezek általában el vannak különítve a helyi evangélikus temetőktől.⁸

A Finn Evangélikus Egyházban az iszlámról és a muszlimokról szóló vélemények nagyon különbözőek: kezdve a missziói buzgalomtól egészen a békés együttélés érdekében való integrációs törekvésekig. Általában a muszlimokat és az iszlámot kihívásként értékelik az egyház számára. Viszont a vélemények különböznek abban a kérdésben, hogy a muszlimok jelenléte egyfajta fenyegetés, megoldásra váró társadalmi probléma, vagy lehetőség az egyháznak az önvizsgálatra, sőt alternatíva a relativista és nihilista pluralizmussal szemben, amely semmilyen értéket nem tisztel.

Az utóbbi években, magánszemélyek és intézmények, egyházon kívül és belül egyaránt, törekedtek a multikulturalizmus fejlesztésére és a párbeszédre a kereszténység, az iszlám és a zsidóság között. Mérföldkövet jelentett ezen az ösvényen a 2005 májusában megjelent, *Abrahamin lapset* (Ábrahám gyermekei) című, eredetileg svéd tanulmány, amely Ábrahámot és vallását tekinti kiindulópontnak és közös alapnak zsidók, keresztények és muszlimok számára. A könyv mondanivalója az, hogy ahelyett, hogy a különbségeket hangsúlyoznánk, azt kellene megtalálnunk, hogy mi az, ami összekapcsolja a három „ábrahámi” vallás híveit, és hogyan tudnánk tiszteletben tartani egymás különböző értelmezését a kölcsönösen elfogadott dolgokkal kapcsolatban (például Jézus személye). A tanulmány – mint a vallás tanároknak szánt eszköz – nagyon jó fogadtatásban részesült, bár még nagyon korai bármilyen megállapítást tenni a hatásával kapcsolatban.

2006 elején először dán, majd később más újságok karikatúrákat közöltek Mohamedről. Ez meglehetősen nagy indulatokat és vitát váltott ki, mind a muszlimok, mind a nyugati emberek között. Az előbbieket durva sértésnek tartották a képeket, míg az utóbbiak azzal érveltek, hogy a szólásszabadság nevében elfogadható a közzététel. 2006 februárjában a finn evangélikus érsek, *Jukka Paarma* bekapcsolódott a vitába azzal, hogy nyílt levelet küldött a

⁸ Id. a *Luterilaisen kirkon velvollisuudet hautausmaista kasvatav* című cikket (Az evangélikus egyház kötelességei a temetők számának növekedése kapcsán). <http://www.vantaanseurakunnat.fi/kirkkouutisia/page.2006-09-25.9470983481>.

Finn Muszlim Közösség imámjának, *Khodr Chehabnak* és *Okan Dahernek*, a Finn Tatór Közösség elnökének, rajtuk keresztül pedig minden muszlimnak Finnországban. Ebben az érsek kijelentette, hogy a képek megjelentetése sértő volt mind az iszlám, mind a finn evangélikusok szent értékeire nézve. Azt kívánta, hogy a finnországi keresztények és muszlimok továbbra is tiszteletben tartás egymást, és tanuljanak egymástól, ahogyan korábban is tették.⁹ A „korábban” az érsek számára a keresztény, muszlim és zsidó vallási vezetők találkozóit jelentette, amelyeket a finn elnök *Tarja Halonen* kezdeményezett – nem sokkal az Amerikai Egyesült Államok elleni szeptember 11-ei támadások után –, és amelyeket évente megtartottak egészen 2004-ig.

Ugyanakkor egyes finn laikusok továbbra is bizonygatják, hogy a tolerancia vagy multikulturalizmus nem a helyes út. Azt mondták, hogy a finneknek nem lenne szabad elfelejteniük az iszlám sötét oldalait, nem csak a terrorizmust, de mindenekfelett a széles körben elterjedt és talán gyakoribb „mindennapos erőszakot”, mint például a család becsülete miatti gyilkosságot. 2007. március 19-én egy internetes újság, az *Uusi viesti* (Új üzenet) azt tárgyalta, hogy Turkuban egy éven belül a helyi muszlimok (szám szerint néhány százan, túlnyomórészt síiták) nyolc esetben kíséreltek meg „becsületgyilkosságot” elkövetni. A cikk írója a hatóságokat vádolta, mert nem tettek semmit, és erősen

ellenezte a muszlimok bevándorlását Finnországba és általában a multikulturalizmust.¹⁰

A „becsületgyilkosság” azonban csak egy része egy sokkal nagyobb problémának, vagyis a finnek és az idegen (vagy iszlám) kultúrák közti konfliktusnak. Általában úgy tűnik, hogy az első generációs bevándorlók képesek kezelni az értékkonfliktusokat vagy beilleszkedéssel, vagy pedig visszavonulással, és így sokkal inkább iszlámmá és tudatossá válik a saját kultúrájuk, mint korábban. Az első esetben a gyermekeknek talán nem jelent túl nagy problémát a „finn életmód” elsajátítása. Az utóbbi esetben azonban úgy tűnik, hogy a gyermekek két kultúra közé csöppentek, a finnek és a szüleik kultúrája közé. Az ő elvárásai az egyes ember viselkedésével, értékeivel kapcsolatban nagyban különböznek, és a gyermekek gyakran kerülnek összeütközésbe. Igazi kihívás a finn állam, társadalom és egyház számára az, hogyan lehetne segíteni ezeken a „hányatott sorsúakon” – különösen a lányokon, akiknél a hagyományoktól való eltérést sokkal kevésbé tolerálják, mint a fiúknál –, hogy megtalálják a maguk helyét a finn kultúrában.

*Fordította: Horváth-Hegyi Áron,
Malik Péter Károly, Nagy Gábor, Vigh Bence
Lektorálta: Szentpétery Péter*

⁹ Az érsek levele megtalálható (finnül) a www.ekumenia.fi oldalon. Letöltve: 2006. február 6-án.

¹⁰ Lásd <http://uusiviesti.blogspot.com>.



A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai

Ágostai hitvallás

Minden évszázadban legalább egyszer kiadták hazánkban az evangélikus teológiát megalapozó Ágostai hitvallást 1530-as felolvasása óta. A két azonos tekintélyű eredeti szöveg – latin és német – közül a latin szöveget tolmácsolja a két fordító – Bódi Emese latintanár és dr. Reuss András teológiai tanár –, akiknek ez az együttműködése új az Ágostai hitvallás eddig készült magyar fordításainak történetében. A hitvallás történetét bemutató rész sajátossága, hogy az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlés részletesen leírt eseményeitől egészen 1555-ig, az augsburgi vallásbékéig vázolja fel az eseményeket.

Az új fordítást és történelmi tanulmányt magában foglaló Ágostai hitvallás kritikai kiadása *A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai* című sorozat elsőként megjelenő kötete.



Magány kontra közösség¹

{ SZALAY LÁSZLÓ PÁL

Pozicionálás²

Lassan érsz fel a templomhoz. Élvezed, ahogy az árnyas fák levelei között a napsugár játszik veled. Mintha bújócskázna, de olyan tessék-lássék módon, ahogyan a felnőtt szokott a kisgyermekkel. Már bújik is rögvest nagy elánnal a piciny emberpalánta, de alig várja, hogy rátaláljanak, és megsimogassák a buksiját. A délutáni fény is így simít homlokodon, ahogy lehajtott fejjel a templomba lépsz. Megvagy, kiáltja a Nap, de te eltűnsz a három méter magas templomajtóban. Odabent nem fészkelődsz, nem kell keresned a jó pozíciót, hogy ne takarjon oszlop, mennyei jelenést, már nem is tudod, milyen régóta nem vársz. Szívacsos ülőhelyre és énekeskönyvre lelsz. Istenhez jöttél, fogadóórája változhatatlansága miatt állandó. Nincs olyan, hogy most rosszkedvű, vagy esetleg engedékenyebb, mint máskor.

„Téged kereslek Uram, ki nem emberkéz alkotta hajlékban lakozol, de távolról a betlehemi csillag működő adóvevőnek tűnt. Hozzád vágyik lelkem...” – de érzed, cikázó gondolataiddal egyedül vagy. Isten nem ült melléd a padba, nem néz be rád a templom gótikus ablakain keresztül. Csak te vagy és a templom, valamelyik nincs jól kalibrálva. Megpróbálsz újra... „bárcsak elárultad volna Mózesnek – Vagyok, aki vagyok. – Én vajon ki vagyok?”

„Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy” – hallod a halkán feltörő szófoszlányokat. Ajkaid önkéntelenül követik az ősi mintát. „Szenteltessék meg a te neved.” A név. Az áldott név. Szól az imádság a templom két sarkából egyenest az ég felé, háromszöget zárva be a csillaggal. „Mint a mennyben, úgy a földön is.” Amikor eddig eljutunk, már itt van ő is. A földön is. Közösségre léptél a testvéreddel és a Mindenhatóval.

Így együtt. Mert ahol ketten vagy hárman összejönnek az én nevemben, ott leszek közöttük.

Detronizáció³

Az élmény hatása alatt nem tudok szabadulni *Tábor Béla* elfeledett gondolatától: „Minden találkozásból születik.”⁴ A hiteles válasszal, hogy milyen hosszú, kacskaringós, vargabetűkkel tűzdelt utat kell bejárni egy-egy személynek, ameddig oda nem ér a találkozás szentélyéhez, adós vagyok magamnak. Amikor nem csak gerincre feszített testek üszkösödni kezdett gondolatai és az évszázadok etikettébe mártott szerepváriánsai intenek egymásnak hellót.

Azt a helyzetet keresem, ahol a lakatok, láncok, zárok, kerítések és bilincsek nem szeparálnak, különítenek el tőle, az én testvéremtől. A lehorgasztott fej kerüli a szembesülést, a tisztázás lehetőségét. „Ha nem lennének idegenek, nem volna szükség kertre. Kert, kerít, kerítés.”⁵ A különállás, a fedezékek gyártása, az atombiztos bunkerek csendje végül céljához ér. Az áldozatot önmagunk előtt mutatjuk be, és testvérünk véréből várjuk a feloldozást. Így leszünk káinok, a világmindenség kitaszítottjai. Gondolataink, érzéseink, indulataink dörömbölnék belül, és zárkánk faláról csak önmagunk lépései verődnek vissza.

A cölöpöket levertük, a drótok kifeszítve. Állásaink biztosítását végezzük. Nem kevesebbet tűzünk ki célul, mint visszafoglalni mindazt, ahonnan kiűztünk. Persze az együttélés, a szimbiózis azóta sem megy. Nem részei akarunk lenni a teremtett világnak, hanem meg akarjuk hódítani. Újabb irtások és cölöpök jönnek, buldózerrel és

¹ Elhangzott: Budapesten, a Doktorok Kollégiumának irodalmi és nyelvi szekciójában.

² Helyzetbehozás (lat.)

³ Trónfosztás (lat.)

⁴ Tábor Ádám: Találkozás a centrumban. In: Szellem és költészet, 63. o.

⁵ Németh Gábor: A kerítésről. In: A tejszínről, 50. o.

rakétaival próbálunk az idegenné vált világgal és benne az embertársunkkal szót érteni.⁶

Ez a hatalom pozíciója. A kísértés harmadik fázisa, amikor is a Sátán Jézus elé tárja a világ minden országát és annak dicsőségét, ezeknek a szavaknak a kíséretében: „*Mind ezt neked adom, ha leborulva imádsz engem.*” Innen már csak lefelé van, akár a Taigetoszról. Parancsaid a bolygó bőrre karcolod, így teremtesz könnytengereket és szeretsivatagokat. Örök mementóként magasodik Kisszelmenc és Nagyszelmenc határán a kettévágott székely kapu. A kapu felavatása késik, mert ezen az ukrán–szlovák határszakaszon nincs átjárás, bár egykoron, az idők távolában Szelmenc egy település volt. Élők és holtak a drótkerítés két oldalán, közelalóként is eltávolodtak. A hatalom önmagadba zár, paradox.⁷

Ez a zárt állapot vezet a személyiség torzulásához. Az uralkodó nem tűri a kritikát. Aki veszi a bátorságot, hogy ellentmond a „quod dixi, dixi” helyzetértékelésnek, várhatja a selyemzsinórt. Ha ezzel szemben érteni, elfogadni akarja a másikat, ahhoz önmaga nagyra nőtt személyiségét kell háttérbe szorítani. Nem túlnőve a másikon, sem testvérünk terebélyes árnyékában fázva, köztes állapotban történhet meg a személyiség kialakulása és a közösségre lépés aktusa.⁸ A másik személyisége által gazdagodik meg, aki képes letenni a kezéből a fegyvert, és szavai pengéjét visszadugja hüvelyébe. Nem lehet közösséget építeni csupán a saját elgondolásom alapján. Hiába van nálam az egyedül üdvözítő eszme, erőszakkal nem vihetek senkit át a túlsó partra. „...*az emberiségért Titáni vállalkozásba kell fognia, akár akarja, akár nem, meg kell mentenie, az Elíziumba kell hurcolnia, ha megkötözve is, ha korbáccsal is, ha holtan is.*”⁹

A közösséghez tartozás sokkal inkább egy kiváltságos érzést kell, hogy jelentsen. Ha nincs vágy a szívben, ha nem ébred szenvedélyes tűz a másik látására, akkor az együtt létben sem lesz meg az öröm. Sajnos közösségeink szomorúsága valóságos. Gyülekezetek és lelkipásztorok eszköztelennek érzik magukat a gyéren látogatott alkalmak miatt. Törvényekkel tereljem vissza a híveket a templomba? Legyen jelenléti ív a presbiterek, egyházfik és konfirmandusok számára? No de a többiek? A felelősséget valakinek hordozni kell, Jakab levele is erre tanít: „...*aki megtérített egy bűnöst a tévelygés útjáról, megmenti annak lelkét a haláltól, és sok bűnt elfedez.*”¹⁰

S ott hullámszik bensőnkben a 397. dicséret, mint egy hömpölygő folyam: „Egy lélekért se érjen vádja téged / Hogy te miattad nem látta meg őt.”** *A távolmaradók sok-*

szor nem is tudják, hogy mi az, amiből nem kérnek. Nem próbálták, nem gyakorolták, elfelejtették a közösséghez tartozás élményét.

Nehéz feldolgozni a gyülekezeteknek azt a krízist, hogy nincs visszaút a tegnapi világába, a tömött templomokhoz. Nem sirathatjuk sokáig a keresztény „egyenkultúra” leáldozását. A túlélésre kell berendezkednünk, akár hosszú távon is, mert nem tudjuk, hogy mikor jön vissza az egyház Ura, Jézus Krisztus. Igyekezzünk betölteni küldetésünket, mert ő nem lett hűtlen hozzánk, váltságműve olyan hatásos ma is, mint 2000 évvel ezelőtt. A lelkigondozói és prófétai feladatunk szem előtt tartása közben nem feledkezhetünk meg a trónbitorlókról, akik istenségéről meg vannak győződve a tömegek. A nagy hitető nem változtat bevett módszerein: pénz, tekintély, hatalom – a bűn legkedvesebb melegágyai.¹¹

Az átrajzolt térkép

Mi segített eddig a személy és a közösség önmeghatározásában és aktivizálásában? Honnan zuhantunk ki? Milyen erő az, ami ilyen ellentmondást nem tűrő jelzésekkel tart vissza attól, hogy újra birtokoljuk önmagunkat és társadalmi kapcsolatrendszerünket? Magyarázatul szolgálhat, hogy komoly földmozgások, belső megrendülések, vulkánkitöréshez hasonlítható felfedezések történtek. Az egyén eddig biztosnak hitt, az életre írt játékszabályai érvényüket veszítették.

A „megváltó kontextusból”, amelybe bele volt ágyazva, az ember hirtelen kiszakadt, és új viszonyítási rendszerben találta magát. Az ember fontosnak, főszereplőnek érezhette magát a világmindenség színpadán, egészen addig, amíg az arisztotelészi földközpontságának véget vetett a kopernikuszi fordulat. Majd Darwin megostromolta az istenképű ember teremtettségének exkluzív jellegét. A palackból kiengedett evolúciós elmélet a spiritualitás megrendülését és az égi garanciák felülvizsgálatát hozta magával. Az emberiség történeti feladata és célja hirtelen törlődött. Az égboltozat óriáskijelzőin csak üres fénypontok imbolyogtak, minden meghatározottság nélkül. Freud komoly csapást mért az öntudatos személyiség bálványára. A logikusan felépített életet hirtelen onnan éri támadás, ahol a legbiztosabbnak érezte állásait. Az elme, az értelem most kezdi kibontakoztatni valós természetét a felettes énen és ösztönösen keresztül. Freud megkapargatta a fehérre meszelt falakat, és a civilizáció ráarakódott rétegei alatt az ösztönök – amorális, agresszív, erotikus, polimorf – freskója lapult.

Az ember mitikus jelenlétét csontvázára bontották, s

⁶ Vö. Watts, Alan: A könyv, 16–19. o.
⁷ Vö. Hamvas Béla: Ünnepek és közösség. In: A láthatatlan történet, 239–241. o.
⁸ Vö. Tillich, Paul: Rendszeres teológia, 151. o.
⁹ Hamvas Béla: Ünnepek és közösség. In: A láthatatlan történet, 244–245. o.
¹⁰ Jak 5,20b
¹¹ Vö. Kock, Manfred: Az egyház jövője. In: Egyház a 21. században, 5–8. o.

amit találtak, nem volt túl lelkesítő. A teremtés csúcsa kémiai, fizikai, biológiai folyamatok által programozott. Működésünk röviden vázolja: külső és belső ingerekre adott reflextevékenység.¹²

Ezek az események távolinak tűnnek, de ha tovább gondoljuk következményeiket, rögtön látjuk, hogy szoros kapcsolatban állnak a mai helyzettel. Robert Nisbet, aki a meghatározó *Konzervativizmus: álom vagy valóság* című mű szerzője, ezt a folyamatot egy egyszerű, de találó kifejezéssel illeti: „a régi bizonyosságok felbomlása”.¹³ Hankiss Elemér szociológus így fogalmazza meg a felvilágosodás hatását: „Ami akkor, a 15–16. században a gazdag keveseket állította szembe a hagyományos európai civilizációval, a »Nagy Tradícióval«, az ma világszerte emberek százmillióit s milliárdjait állítja szembe vele. Ami a 15–16. században elkezdődött, az napjainkban teljesedett ki.”¹⁴ A nagy átalakulás címszó alatt a következő célok, értékek magatartások változását ütközteti Hankiss: szeresd barátodat – szeresd önmagadat, légy becsületes – légy sikeres, engedelmeskedj – légy független, bűnös vagy – ártatlan vagy stb.¹⁵

A hagyományok felbomlásának kitűnő, életszerű keresztmetszetét adja *Hegedűs a háztetőn* című darab. Az első képek egyike, amikor a zsidó közösség ünnepli a hagyományát. Nem teher a számukra, hanem erőt és megmaradást adó szellemiséget teremt közöttük. A darab végére a hagyomány átadása, ápolása a családon belül több sebből vérzik. Az új idők történelmi változásai és eszméi a hagyományt nem hagyják érintetlenül. A gyerekek és a szülők a hagyományok döntő jelentősége miatt vívják meg csatájukat.

A modern ember a fent érintett kríziseket hordozza magában. A posztmodern korszakban mindezek már halmozottan nyomják a lelkeket. A nem megfelelő térképpel elindított új nemzedék egyszerűen képtelen visszatalálni a védett emberi kapcsolatokhoz. A család, a testvériség, a gyülekezeti kör, a falumbeli és földim kohéziója már csak kis százalékban tapasztalható. Az elidegenedett, gyökér nélküli és kultúrájában is megtorpedózott személy érzi, hogy az ősi mintákkal nem boldogul. Elkerült otthonról, más szavakat használ, másként ejti már az anyanyelve hangjait is. A templom zsoltáros énekei nem szinkronizálhatók a modern slágerekhez szokott fülnek. A családi viszontlátás öröme pillanatokra olvad, feladatok megbeszélése, majd sűrű csend. Együtt munkálkodik még a fiú apjával, mozdulataik mintát követnek, a kert vége közel. A kasza suhanásának ritmusa mozdítja őket szinkronban előre, de gondolataik külön vidékeken, más édeneken jár-

¹² Vö. Tarnas, Richard: A nyugati gondolat stációi, 366–373. o.

¹³ Nisbet, Robert: A közösség keresése. In: PoLiSz, 2003. június–július, 71. megjelenés, 15. o.

¹⁴ Hankiss Elemér: Proletár reneszánsz, 25. o.

¹⁵ Vö. i. m. 26. o.

nak. Az a másik világ, ahonnan ő jött, arra tanítja, hogy az egyének szakítani kell a „zsarnoki múlt kötöttségeivel”, mert különben nem képes boldogulni.¹⁶

Közösség keresi szerepét

Egyszerűen csak a közösségeink fokozott megbecsüléséről és gondozásáról volt szó akkor, amikor a református egyházban a 2007-es esztendőt a közösségek évének nyilvánították? Ifjúsági találkozók, konferenciák és csendesnapok érték egymást. A gyülekezetek, ahol eddig talán kisebb volt a mozgás, most ezen a jelszón felbuzdulva újrendezték soraikat. Beszélgetések indultak, hogyan lehetne a közösséghez tartozást a jelen keretei között megvalósítani. Hagyományos alkalmain túl a gyülekezet milyen formát adhat az együvé tartozás kifejezésének?

Kérdésként fogalmazódik meg a virtuális közösségek fel-futása, hogy hogyan lehetne visszacsábítani az embereket a valódi, emberközeli kapcsolatok talajára. Észrevétlenül hálóznak be minket a súlytalan kapcsolatok, mégis a látszat megnyugtat minket. A média beszél hozzánk, a házban a különböző csatornákon keresztül szinte zsbivásárrá változik a nappali. Ott ülnek velünk szemben a kényelmes fotelokban az ország hírességei. Olyan érzésünk van, mintha egy tálból cseresznyéznénk a megközelíthetetlen, elérhetetlen sztárokkal. Hol vannak azok a régi történetmesélők esték? Ki vagyok én, ahhoz képest, akit az egész nemzet ismer? Ő igen, ő valaki. Így vesznek el a faluközösség saját, tanulságos és unikális történetei. A státusz érzése elvész. A valahová tartozás, a funkció betöltése, a személy elhelyezése a társaságban adta meg az élet rangját. Nem véletlen, hogy bizonyos helyeken az emberek egymást nem a tisztességes, hanem a becenevükön szólítják. Sokan nem is tudják, hogy mi az illető eredeti neve. Ezek az elnevezések megfigyelésen alapultak, vagy valamilyen különleges esemény után ragadtak az illetőre, például: „Szmöre, Torkos, Kacska, Gyűjtő, Moha, Porc, Bubó, Golyó, Béka, Ezredes”. Valahogy úgy, ahogy megvolt a falu bölcse és bolondja.

Az új generáció a kor adottságait egy másik, beavatottabb szinten használja. Az interneten a különböző virtuális közösségek teljesen elszippantják a fiatalokat a grundról. Az álarckok, a fiktív nevek, hamis élettörténetek gyártása számukra csak játék. Van, aki innen tanulja az életet. Nap mint nap friss kreálmányukkal utaznak a világ leggyorsabb sztrádáján. Koccanások, balesetek, sérülések így fizikai érintkezés nélkül is történnek. Hiszen az ifjúság a legnagyobb csatáját nem a testével vívja, hanem a lelkével. A lélek érzékeny húrjai viszont ott lapulnak a chat-szobákban, a

¹⁶ Vö. Nisbet, Robert: A közösség keresése. In: PoLiSz, 2003. június–július, 71. megjelenés, 15. o.

virtuális közösségi tereken (myvip, iwiw, ppl), *rákapcsolódva az információ szűrés nélküli áradatára.*

A 90-es évek elején nemcsak étteremhálózatok, multinacionális cégek terjesztették ki csápjaikat Magyarországra, hanem elérte a fiatalokat az amerikai egyetemisták kulturált szórakozása, a szerepjáték. AD&D, Rolemaster, Shadowrun, Cyberpunk 2020, majd magyar nyelven a M.A.G.U.S. Középfölde különféle, teljesen kidolgozott univerzumain csellenghettek a kalandorok. Ha valaki a múlt világába vágyott törpök, elfek, trollok közé, és karddal, pajzzsal, lóháton akarta kivívni igazát, az a fantasyt választotta. Mások a jövővel kacérokodtak, akik hekkerkedésre, idegi huzalozásra és más képességjavító implantátumokra vágytak, azok a sci-fi-re szavaztak.

Ezekben a világokban könnyen el lehetett veszni, hiszen kitalált, generált karakterekkel játszották a történetet. Így könnyen válhatott egy sikertelen fiatal a fantasy vagy sci-fi világ rabja, ahol úgy érezte, képes elbánni a rárontó szörnyekkel. Mondhatni, ez még a közösség szempontjából egy áldásos állapot volt, hiszen klubok és új baráti körök jöttek létre, ahol előben találkoztak, hogy közösen éljenek át izgalmas, élményekkel teli történeteket a képzelet világában.

A fiatalok között szintén tapintható a státusz keresése. Előfordul, hogy az a gyermek, aki nem tud a tanulmányokban vagy sportban kiemelkedő lenni, és így elnyerni a többiek megbecsülését, az osztály bohóca címet vívja ki. A státusz érzésének szükségességére hadd álljon itt néhány sor egy klasszikustól, *Molnár Ferenc*től: „A hátulsó rész a fatelep, ez volt minden egyéb: ez volt a város, az erdő, a sziklás hegyvidék, szóval minden nap az volt, aminek aznap kinevezték... Négy-öt ponton volt az erőd, és minden erődnek megvolt a maga kapitánya. Kapitány, főhadnagy, hadnagy. Ez volt a hadsereg. Közlegény, fájdalom, nem volt, csak egy... Talán nem is kell mondani, hogy ez az egyetlen közlegény Nemecek volt, a kis szőke Nemecek.”¹⁷

Vajon a gyülekezeteinkben betöltött szerepek, posztok mennyire keltik a hordozóikban a státusz érzését? A lelkipásztor, főgondnok, temetőgondnok, pénztáros, presbiter, egyházi, harangozó, különböző bizottsági tag a helyzete magaslatán áll, belátja feladatának fontosságát, vagy csak fontoskodik? Hozzájárul-e a gyülekezeti közösség ahhoz, hogy az egyház tagjai a helyükön érezzék magukat?

Talán sokkal közelebb vagyunk egymáshoz, mint ötven-száz évvel ezelőtt. Némely lakótelep külön városrészé nővi ki magát a néhány hektáron élő több tízezer emberrel. Egy pontházban akár egy kisebb falunyi lakó is élhet néhány emeletnyire egymástól. Mégis fokozódik az elszigeteltség, a perifériára sodródott személyek száma nő. Az élelem, a munkahely, a lakás kérdésköre a nyugati civilizációban megoldódni látszik. Ezzel egy időben viszont felmerül az

újabb szükségleteknek a kérdése, „s ezek a spirituális hitre és társadalmi státuszra vonatkoznak.”¹⁸

Közösség = utópia Hamvas Béla nyomán?

A közösségek ébresztése nem egyszerű feladat. Lehet papíron akár több száz lélek is, de megmozdítani, az ereken újraindítani a keringést heroikus erőfeszítés. Pedig csak így lehet eljuttatni minden sejtbe az ereken keresztül az oxigént. Biztosítani róla a gyülekezet, közösség, egyesület minden egyes tagját, hogy számon van tartva, gondolkodik rá a többiek, sőt hiányolják. A helye üres, nincs, aki betöltse – nem tudja betölteni más.

A közösségekben rejlő megbecsülendő tartalékokat és lehetőségeket a civil világ is felismerte. Külön tudományág szerveződött köré, és képzési formát is kapcsoltak hozzá közösségfejlesztés néven. A HEFOP-projekt keretében pedig elindult a Képzők képzője elnevezésű program, amely a települések, közösségek kulcsembereinek szemléletváltását célozta meg. Ezzel a háttérrel kistérségi műhelyek jöttek létre. Jeles találkozási pontjuk Kunbányában a Civil Kollégium. Céljuk a települések közötti együttműködések szorgalmazása, a helyi közösségek öntudatra ébresztése, személyes interjúk során a vélemények és igények felmérése, továbbá az erre adható önkéntes és pályázati stratégiák kidolgozása. Ennek véghezvitelét a lakosság széleskörű bevonásával, a helyi erőforrások számbavételével és közös jövőkép megfogalmazásával kezdték meg.

A kezdeti sikerektől, vagy az együttléti örömeinek a megtapasztalásától, esetleg a felszabadult beszélgetések hatására sok helyen euforikus állapotba kerültek az emberek. A lelkesedés a tapasztalt, sokat próbált közösségfejlesztőket is meglepte. Az emberekben ott buzgott a tenni akarás, a változtatás igénye. Csakhogy a közös cselekvéshez elsődlegesen egyetértés szükséges. A mámor elillanásával rögtön megfogalmazódtak a kerítésükhöz ragaszkodókban az első kérdések: kinek lesz haszna ebből? Vajon kinek a portáját, egzisztenciáját, népszerűségét fogja szolgálni, ha mi így együtt elindulunk? Hozzászoktunk, hogy a hatalom pozíciójából mondják meg, mit is tegyünk. Most lehetőség lenne megfogalmazni, mi hogyan is képzeljük a változást. Bizalmatlan tekintetünk a másik veséit vizsgálja, vajon ő mit gondol rólam, a véleményemről, erről az egészről. Maradjunk a kerítésnél, amely mögül kedvem szerint mosolyoghatok vagy akár vicsoríthatok is.

„Szabadítsd meg az embert közösségi beágyazottságából, és az, amit nyersz, nem szabadság és jogok sora lesz,

¹⁷ Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk, 17. o.

¹⁸ Nisbet, Robert: A közösség keresése. In: PoLiSz, 2003. június – július, 71. megjelenés, 38. o.

hanem elviselhetetlen elhagyatottság, a démoni félelmeknek és szenvedélyeknek kiszolgáltatottság.¹⁹

Magadra maradtál, még mindig úgy érzed, hogy „elszigetelt, bűrszatyorban élő ego vagy.”²⁰ Mindent megtettél azért, hogy Isten és az emberek elkerüljenek. Ehhez hozzájárult, hogy feleselni jól megtanultál: „*Talán őrzője vagyok az én testvéremnek?*” A felelősség legyen csak mások asztala, neked elég a saját bajoddal megbirkózni: „*Íme, elűztél ma erről a földről, el kell rejtőznöm színed elől, bujdosó és kóborló leszek a földön, és meggyilkolhat bárki, aki rám talál.*”

A magára maradt, kitaszított ember keresi a helyét, ahol elfogadják stigmáival együtt. A szabadság egyre komolyabb terhet jelent a számára. Egy ilyen helyzetbe jutott személy mivel találja szembe magát, ha bekukkant egy klubba, egyesületbe vagy gyülekezetbe? Olyan érzése támad, hogy az adott közeg nem tudja azt a védettséget, harmóniát és tartást sugározni, mint a régebbi korokban. A társadalomban fellépő betegségekre a közösségeknek ugyan lenne elméleti gyógymódja, de a döntéshozó gazdasági és politikai csoportokban nincs jelentős befolyása. „A jelenlegi válság ama tényben rejlik, hogy még mindig elvárják a rokonsági, vallási vagy helyi jellegű kicsi hagyományos társulásoktól, hogy kommunikálják az emberek felé a társadalom fő erkölcsi céljait és pszichikai jutalmazását (...), azonban ők már nincsenek funkcionálisan releváns pozícióban.”²¹

Ezt még az is tetézi, hogy azoknak a hagyományos üzenetközvetítésre fenntartott pozícióknak, mint a szószék, családlátogatás, ifjúsági munka, a hatáskörei beszűkültek. Nem az egyházi jelenlét csökkenése, a személyes kapcsolatok elvesztése vagy az érdektelenség okán, hanem részben a média számára elfogadhatatlan dogmatizmusunk és a szülői visszaigazolás hiánya miatt. Ha az egyház veszi a bátorságot, hogy a kor kérdéseit sínai magaslatokba emelje, és evangéliumi válaszokat adjon rá, akkor rögtön diszkriminációval és kirekesztéssel vádolják. Bármilyen szépen is mondjuk, hogy Isten a bűnös embert szereti, csak annak bűnét gyűlöli. A mennyek országának igézetében a gyermekeket érintetté tenni igazán örömteli és hálás feladat. Azonban a szülők megnyerése nélkül, az ő életfolytatásuk ellentétes bizonyágtételének árnyékában maradandó gyógyulást csak remélni lehet.²²

Mindezek következményeivel számolva, mégis alaptételezve a helyzetet, ökumenikus szellemben jelenthetjük ki Reinhold Niebuhr, Martin Buber és Demant jótállásával, hogy az a közösség, amelyik nem foglalkozik az embert

az embertársával összekötő kötelékek megismerésével, és nem mélyül el abban, nem segíthet Isten és ember kapcsolatának rehabilitálásában.²³ „*Ha valaki azt mondja: »Szeretem Istent«, a testvérét viszont gyűlöli, az hazug, mert aki nem szereti a testvérét, akit lát, nem szeretheti Istent akit nem lát.*”²⁴

Hamvas Béla, a 20. század tudós életművésze a közösséggel kapcsolatban azt tanácsolja, hogy fel kell vállalnunk, hogy felelősek vagyunk a másik emberért. Ő még tovább is szigorít ezen a tételen, mert szerinte minden ember sorsáért elszámolással tartozunk. „*Ez a kollektív felelősség tudata, amin az emberiség úgy nyugszik, mint a Föld az ősgenezis kozmikus tenyerén.*”²⁵

Miután ráébredünk, hogy ezt senki helyettünk nem fogja elvégezni, akkor Hamvas igen meredek kijelentést tesz. Ő nincs kibékülve a közösségekkel úgy általában sem. A saját életére is úgy tekintett, mint amely örök sóvárgás a valódi közösség után. Nehéz róla elképzelni, hogy bárkire is vágyott, hiszen a könyvtári állásában megközelíthetlensége nyilvánvaló volt. A kiadópuháján, ahol a kölcsönzéseket kellett volna regisztrálnia, két óriási kupac könyv mögött, elbarikádozva dolgozott saját sorskatalógusán. Fellelegzés volt számára a Sziget nevű mozgalomban a *Kerényivel* kötött barátsága, majd később pedig a csütörtöki beszélgetések Tábor Bélával és *Szabó Lajossal*.

Hamvas részletes felsorolást tesz, hogy az alapvető közösségeknek, amelyekben élünk – például gazdasági, morális, nyelvi, faji, népi, szellemi –, nem közösségteremtő, hanem -romboló szerepük van.²⁶ Tehát a klikkesedés, a hasonló hasonlóval barátkozik elképzelése csak tovább darabolja az amúgy is keresztbe kasul széthasogatott emberiséget. Persze tévednénk, ha eredménynek könyvelnénk el a politikai lobbizás szintjén egy asztalhoz telepedő nemzetek tárgyalását. Az amerikai álmot után az öreg kontinens álma itt valósul meg a szemünk előtt. Az önmagunkban hordozott ellentmondás csak a történelmet szemlélő embernek beszédes: Hitler–Goethe, Mussolini–Dante, Franco–Cervantes, Sztálin–Tolsztoj – a fogyasztónak, aki az évszámokat csak az árucikk lejáratá miatt vizsgálja, nem számít. Kődös messzeiségbe vész az is, hogyan ringatózott a Habsburg Birodalom a Dunán. Az egy birodalom, egy folyó álma a nyelvi, nemzeti, kulturális differenciák miatt nem jöhetett tartósan létre.²⁷

A hamvasi megoldás az áldozatban rejlik. Mindenki azt áldozza fel a közösség oltárán, amiben különbözik a másiktól. Ezt nevezi ő a „titáni én” hadműveletnek.²⁸ „A

²³ Nisbet, Robert: A közösség keresése, PoLiSz, 2003. június – július, 71. megjelenés, 28. o.

²⁴ 1Jn 4,20

²⁵ Hamvas Béla: Ünnepek és közösség. In: A láthatatlan történet, 244. o.

²⁶ I. m. 247. o.

²⁷ Vö. Blumenthal, Michael: Az én Európám. In: Cafe Babel 47–48. szám, 3–7. o.

²⁸ Vö. Hamvas Béla: Ünnepek és közösség, 247–248. o.

¹⁹ I. m. 26. o.

²⁰ Watts, Alan: A könyv, 17. o.

²¹ Nisbet, Robert: A közösség keresése, PoLiSz, 2003. augusztus – szeptember, 72. megjelenés, 28. o.

²² Vö. Zulehner, Paul M.: Igen a vallásra – nem az egyházra? In: Az egyház a 21. században, 12. o.

hétköznapi egyszerű, csendes, profán józansága az Én, aki csak önmagát akarja, egyedül akar lenni, s minden tudást, örömet magának akar megtartani, megvan és él. Az ünnepben azonban meg kell halnia.²⁹ Az ünnepben tudja megmutatni a közösség valódi vonásait, amikor kész meghozni az áldozatot. Lemondani arról, ami elválaszt, egy nagyobb, teljesebb egyesülés érdekében. Ami fölteszi a koronát erre az elképzelésre, hogy szerinte csak Istenben jöhet létre a tökéletes közösség, mert minden más csak pótlék, és elodázza, hogy az emberiség Istenben találja meg önmagát.³⁰ „Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban.”³¹

Hamvas Béla óvatosan közelíti meg ennek a korszaknak az eljövételét. Látása szerint az ember ehhez még éretlen, vagy még nem gondozta elég odaadó módon a közösség fáját, hogy róla szakíthasson. Mikor ér véget ez a rettegés a szívünkben, ami az első tanítványok cselekedeteit is uralta, hogy a zsidóktól való félelem miatt bezárták az ajtókat? Meddig halogatjuk az igazi nyitást? Úgy érezzük, fegyvertelenek vagyunk? Az Istentől elhagyatottság állapotába jutottunk? Tegyük hát vallomást erről. Mondjuk az Atyának Jézus kereszten elhangzott szavait: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?”³² Erre az őszinteségre és a mellé odaélt áldozatos szolgálatra következhet az isteni és közösségi válasz. A százados, a kivégzőosztag vezetője pogány létére a kereszt alatt képes volt vallást tenni: „Bizony, ez az ember Isten Fia volt!”³³ A pünkösdi gyülekezetet nem

néhány, édes borból bátorságot merített ember gyűjtötte össze, hanem a Szentlélek erejével, hatalmával felvértezett és az ünnepi tömegben megjelenő tanítvány.

„A nagy emberi kollektívum, minden ember találkozása és egysége az isteni létben apokaliptikus esemény, egyike a világtörténet legutolsó és legnagyobb eseményeinek. Addig csak Ének vannak, fajok, nemzetek, nyelvek, vallások, érdekek, szenvedélyek, csak szellem, természet, eszme, igazság, Ünnepe nincsenek.”³⁴

Felhasznált irodalom

- Az egyház a 21. században*, Kálvin Kiadó, Budapest, 2004
Blumenthal, Michael: *Az én Európám*, Café Babel: Európa, 47–48. szám, Café Babel Egyesület, Budapest, 2004
Hamvas Béla: *A láthatatlan történet*, Medio Kiadó, é. n.
Hankiss Elemér: *Proletár reneszánsz*, Helikon Kiadó, 1999
Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982
Németh Gábor: *A tejszínről*, Kalligram, Pozsony, 2007
Nisbet, Robert: *A közösség keresése*, in: PoLíSz – A Kráter Műhely Egyesület irodalmi és kulturális lapja, 2003. július – szeptember, 71. és 72. megjelenés
Tarnas, Richard: *A nyugati gondolat stációi*, AduPrint, Budapest, 1995
Tábor Ádám: *Szellem és költészet*, Kalligram, Pozsony, 2007
Tillich, Paul: *Rendszeres teológia*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002
Watts, Alan: *A könyv*, Cartaphilus Kiadó, Budapest, 2004

²⁹ I. m. 249. o.

³⁰ I. m. 248. o.

³¹ Gal 3,28

³² Mk 15,34

³³ Mk 15,39

³⁴ Hamvas Béla: Ünnepe és közösség. In: A láthatatlan történet, 250. o.

Bolyki János: A tanúvallomás folytatódik – Kommentár János leveleihez

{ SÁNTA ANIKÓ

Az Osiris Kiadó *Kommentárok a Szentíráshoz* sorozatában nemrég jelent meg *Bolyki János* tollából a János leveleihez írt kommentár. A szerző előszavában utal arra, hogy e kötet a „folytatás” jegyében született, hiszen 2001-ben jelent meg szintén e sorozatban Bolyki János János evangéliumához írt magyarázata, amelyhez szervesen kapcsolódik a János leveleihez írott kommentár.

A jánosi levelek kommentálását a szerző bevezetéstani kérdések taglalásával kezdi. János első levelét külön kezeli ebből a szempontból is, és aprólékos elemzést ad e témában. A levél történeti megközelítésének keretében először a szöveghagyományozás és kanonizálás kérdéseit taglalja, úgy, mint a szövegtanúk és régi fordítások, a textuskritikai megfigyelések, az apostoli atyák és korai egyházatyák idézetei, valamint a kanonizálás folyamata problematikáját mutatja be. A szerzőség kérdése kapcsán olvashatunk a levél írójára vonatkozó óegyházi hagyományokról, az utóbbi kétszáz év kutatástörténetéről, illetve a szerző bemutatja az e tárgykörben figyelembe vett hermeneutikai elveket és a választott munkahipotézist. Ezután tér rá a levél keletkezésének körülményeire, amelyen belül a vallástörténeti hátteret, az óegyházi szerzőknek a 2. századi eretnekségekről szóló írásait, a keletkezési idő és hely problémáját taglalja, illetve azt a témakört, amely szerint János evangéliuma és

1Jn valójában egymás interpretációi. A levél irodalmi megközelítése szempontjából a levél integritása, forráskritikai szempontok, a levél szerkezete, műfaji kérdések, retorikai és stilisztikai eszközök kerülnek vizsgálat alá, valamint a levél főbb teológiai, krisztológiai, eszkatológiai és ekkleziológiai fogalmainak elemzése.

A kötet a második és harmadik levélhez együttesen ad egy lényegesen rövidebb bevezetéstani útmutatót, amely a levelek kánonba való felvételének körülményeit taglalja, valamint a 2Jn és 3Jn egymáshoz, az 1Jn-hoz, illetve a János evangéliumához való viszonyának kérdését foglalja magában.

A levelek magyarázatában az adott szakaszok új fordítását adja, de kitér a szövegvariánsokra is, majd részletes és aprólékos elemzést olvashatunk. Az exkurzusokban a fontosabb teológiai fogalmak magyarázatát találjuk, a háttértörténeti jegyzetekben pedig a szöveg értelmezésének folyamatát kísérelhetjük figyelemmel.

A sorozatszerkesztő bevezető szavaiban utal arra, hogy elképzeléseiknek megfelelően tudományos kézikönyvet kaptunk kézhez ebben a könyvben, amelynek sokoldalú használata kitűnő segítség lehet teológiai tovább- és önképzésünkhöz.

Osiris Kiadó, 2008

Vezetés és menedzsment az egyházban és a diakóniában

{ SZABÓ LAJOS

Lehet, hogy első olvasásra mi is azt gondoljuk, hogy kicsit furcsa, de legalábbis idegen fogalmak kerültek itt egymás mellé: vezetés, menedzsment, egyház, diakónia. Alig több

mint két évtizede még a gyakorlati teológián belül is uralkodott az a nézet, hogy az egyház tevékenysége, működése annyira más jellegű, mint a piaci viszonyokra figyelő

és építő gazdasági rendszerek és vállalkozások, hogy nem szükségszerű az egyházi életben vagy a teológiai gondolkodásban mélyebb értelemben foglalkozni ezekkel az összefüggésekkel. Időközben azonban olyan gyors változások érték el az egyházi élet területét, hogy napjainkra kétséget kizáró megállapítás lett, hogy nem lehet alapvető vezetési, irányítási szakismeretek nélkül „igazgatni” még a gyülekezeti életet sem, a diakóniai intézményrendszert pedig egyáltalán nem. A magasabb egyházi vezetői szinteken is megmutatkozik az, hogy a vezetés mennyire sokoldalú és komplex feladat napjainkban.

Ezzel a megállapítással nem kell belebonyolódnunk abba a vitába, amely nagyon gyorsan kirobban, amikor a menedzser típusú lelkész mellett vagy ellen szólunk. Még abba a kérdésbe sem kell belefutnunk, hogy fontos-e az egyházi menedzsment, vagy minden szépen megy enélkül is.

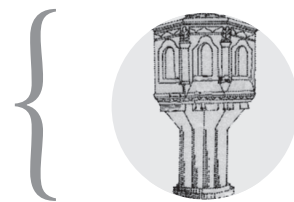
A fiatal lelkésznevezettek ma Magyarországon a saját bőrén érzik, hogy milyen terhekkel, örömmel és fájdalommal jár az, amikor odakerül a neve mellé az „igazgató” szócska. Sokszor már a következő napon ráébred a régi mondás igazságára: nem dolgozni nehéz, hanem „dolgoztatni”, irányítani és másokat inspirálni, illetve olyan kisugárzással betölteni vezető posztokat, hogy a környezetünkben dolgozók valóban hatékonyan alkossanak és tevékenykedjenek. Egyértelmű elsőbbsége van egy vezető hitelességének, lelkiségének, de napjainkban ezen felül még szükség van alapos szervezési és irányítási képességre is, hogy az előbbieket valóban érvényesülni tudjanak. A marketing szó idegesíthet minket – különösen egyházi falainkon belül –, de naponta felfedezzük a hiányának vagy az egyházi-gyülekezeti kommunikáció ügyetlenségének káros következményeit. Emlékszem gyülekezeti lelkészi szolgálatomból komoly hitű presbitereknek rövid és tömör mondataira, amely szerint „nem elég az árut megtermelni, hanem el is kell adni azt...” Mérgesített ez a mondat sokszor, de felsorolni sem tudnám, mennyire sok területen kellett ráébrednem a megállapítás fontosságára. Hasonlót állít a „spirituális gyülekezetmenedzselés” talán legelső markáns képviselője, *Hans-Jürgen Abromeit* püspök: „Az egyház minden tevékenységét lelkileg és teológiaiilag kell megalapozni. Annak azonban mindig van gazdasági aspektusa is. Ezt figyelmen kívül hagyni inkább elvakultság, sem mint teológiai tisztesség.” (27. o.) Ebből a megállapításból

következik az is, hogy álszent dolog kritizálni a gazdasági rendszert a maga egészében, ha ugyanakkor gyülekezeti és egyházi szinten profitálni szeretnénk belőle.

Már pusztán ennek a néhány összefüggésnek az alapján is csak üdvözölni tudjuk azt az előadás-gyűjteményt, amelyet *Fazakas Sándor* református rendszeres teológus szerkesztett és a Kálvin Kiadó jelentetett meg. Néhány éve már folyamatosan rendeznek szakkonferenciákat ezzel a témával kapcsolatban, és egyházi intézményvezetői szakirányú továbbképzés is folyik a Debreceni Református Egyetemen, ahol a most megjelent kötet szerzői kutatásaikkal és oktatói tevékenységükkel aktívan közreműködtek.

Kiváló gyakorlati érzéssel választotta ki a kötet szerkesztője azokat a nagyon aktuális írásokat, amelyek lelkészek, teológiai hallgatók és a gyülekezetben aktív civil szolgáltók, presbiterek érdeklődésére igényt tarthatnak. *Alfred Jäger* írásai pedig a diakóniai szolgálatban állók számára jelentenek „kötelező” olvasmányt. A kötetben megjelent mindegyik írásra igaz, hogy rendkívüli módon gyakorlatorientált és a mai kihívásokra figyelő munkák. *Hézszer Gábor*, *Fazakas Sándor*, *Fruttus Levente*, *Környei Imre* és *Michael Herbst* tanulmányai az egyházi élet minden vezetési szintjén tevékenykedő lelkészeket és nem lelkészeket segíthetnek komoly, önkritikus vizsgálathoz és átgondoláshoz. Még arra is kapunk eligazító útmutatást, hogy milyen veszélyekkel jár a túlzott hivatalosság vagy a vállalkozás szélsősége. Mielőtt bármilyen formában is megnyugtatónánk magunkat abban, hogy elegendő a tapasztalatunk és a hagyományos eszköztárunk, adjunk esélyt ennek az egészséges professzionalitást ébresztő könyvnek lelkészként, intézményvezetőként, egyházkormányzóként vagy olyan gyülekezeti tagként, aki kíváncsi arra, hogy milyen „időszerűsége és korszerűsége” van szüksége az egyháznak akkor, amikor új és új feladatok tornyosulnak előtte. Ezek a tanulmányok preventív olvasmányként megóvhatnak sok-sok túlkapástól, melléfogástól, szervezetlenségtől, vagy éppen naiv tudatlanságból bekövetkezett bukástól. Lehet, hogy merőben új típusú körültekintést igényel ez a könyv, de ugyanakkor valódi vezetéselméleti segítséget nyújthat.

Vezetés és menedzsment az egyházban és a diakóniában.
Szerk.: *Fazakas Sándor*. Kálvin Kiadó, Budapest. 2008
(140 oldal)



Szentháromság ünnepe (Róm 11,33–36)

Személyes hang az ünnepről

Sajátos fénye van Szentháromság ünnepének. Én szeretem ezeket a sajátos fényű ünnepeket. Szeretem azokat az ünnepeket, amelyekkel a fogyasztói társadalom nem tud mit kezdeni. Szeretem azokat az ünnepeket, amelyek nem cicomázott fel a népi kegyesség népszokásokkal. Szeretem azokat az ünnepeket, amelyek nem üresedtek ki a túlpörgetett ünneplés miatt. Van néhány ilyen különös fényű ünnepünk, amelyek belevesznek a hétköznapiakba, vagy a „karakter nélküli” vasárnapok sorába. Számomra ilyen ünnep Szentháromság ünnepe. Az ajándékarusok ilyenkor nem özönlik el a piacokat kicsi, rózsaszín, műanyagpálcára tűzött háromszögekkel, a környezet nem kényszerít bennünket arra, hogy az elvárásokra figyelve ajándékot vegyünk. Egyszerűen, csendben ünnepelhetünk. Az egyházi év ünnepei között a Szentháromság ünnepe igazi „dogmatikai ünnep” – mondják a szakemberek. Igazuk van. Hiszen nem az üdvtörténet egy eseményéhez kötődik, hanem az Isten üdvmunkájának a teljességére figyelhetünk ezen az ünnepen. De talán azt is mondhatjuk, hogy nem csak „dogmatikus ünnep”, hanem igazán ünneppé akkor lesz számunkra, ha liturgikus ünnepként ünnepeljük, tehát a Szentháromság titkának a tárgyalása, fejtegetése helyett egyszerűen térdre rogyunk a magát kijelentő és érettünk munkálkodó, bennünket hordozó és megtartó, erejével megújító Isten előtt. Az igehirdetésünkben – sok előkészítőben olvashatunk ehhez hasonló gondolatokat – erre kerüljön a hangsúly. Merjünk „többet” hinni, merjünk a matematikai képtelenség ellenére a háromságos egy Istenben hinni.

Meditáció

„Három az egyben” – a fogyasztói örület termékmenedzserei kitalálnak mindent, hogy az életünket kényelmesebbé tegyék. Ma már nem kell külön megvenni a mosóport, a vízlágyítót és a vízköoldót, egy dobozban egy adagolással mindent megoldhat. Nem kell külön kávé és cukrot, valamint még egy kicsi tejport is kanaloznunk a csészébe, egy tasakból kényelmesen behuppantjuk a gyanús színű elegyet. Ma már nem kell külön fényképezőgépet, telefont és rádiót magunkkal vinni egy utazásra, egy jó mobil háromnál sokkal több funkcióval rendelkezik. Milyen kényelmes és milyen praktikus!

„Egy a háromban” – tudjuk jól, hogy egy-egy hasznos találmány az újítások egész sorát indította el. Egy valamit kitaláltak, feltaláltak, aztán kidolgozták a módszert, hogy miként lehetne azt több célra is felhasználni.

Igénk himnikusan vall az egyről, az Egyről. Nem feszegeti a Szentháromság titkát. Nem is beszél a Háromságról.

Jörg Zink ezzel a *Szent erőforrás* című könyvének egyik fejezetében foglalkozik, amely ezt a – sokak számára talán megbotránkozató – címet viseli: *Az egyház Szentháromságról beszél. Az egyház rejtvényekben beszél.* Érdemes ezt a fejezetet végigolvasni készülés közben. Csak néhány karakteres mondat: „A Biblia [...] egyszer pontosabban, máskor csak utalásszerűen, de három „megközelítést” nevez meg Istennel kapcsolatban. Illetve nem is olyan utak ezek, amelyeken mi férhetnénk hozzá Istenhez, hanem három olyan mód, ahogyan [...] ő teszi számunkra elérhetővé magát. [...] Azt mondja: nézd csak meg a világot. A világ dolgaiban rejtve Isten jön hozzád. [...] Figyelj oda magadra. Hallgató vagy: szíved képes a hallásra, a lelked megszólítható. Valaki beszél hozzád... Figyelj oda! Isten Lelke egy hozzád szóló hang a te lelkedben. [...] Ez a hang a történelem útján is szól hozzád. Tőled távol, évezredekkel ezelőtt valaki szólt. Tudta, mit kellett hoznia Istentől az embereknek.” (151. o.)

„A 4. század egyházatyái a keresztyén istenkép görög-ró-

mai inkulturációja során zseniális megoldást találtak. [...] Az egyházatyák arról beszéltek, hogy Istennek három „arca”, latinul „persona”-ja vagyis „személye” van. (A persona elsődleges jelentése: álarc) Az álarc szó a színház világából ered. Az Isten hármasságáról szóló dogma megértése szempontjából fontos tudnunk, hogy a [...] „persona” szót színházi értelemben használták. Isten három álarcáról, arcáról beszéltek. (161–162. o.) Ha nem is a mostani igehirdetésünkben, de érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy a szentháromságtan felületes értelmezése és félreértése mennyire járult hozzá ahhoz, hogy a kereszténység monoteista voltát sokan kétségbe vonják.

A perikópáról

A Szentháromság ünnepére jelölt igehirdetési ige egy olyan doxológia, amelyet önálló egységként szoktunk elkönyvelni. Ha azonban azzal a látással szemléljük, amely nem veszi figyelembe a fejezet- és versbeosztásokat, s főleg az új fordítású Bibliánk tagolásait, egészen érdekes megállapításokra juthatunk.

Pál a levélnek ebben a szakaszában Izraelről vall, és megállapítja, hogy „Isten mindenkit az engedetlenségbe zárt egybe, hogy mindenkin megkönyörüljön. Ő, Isten gazdagságának, bölcsességének és ismeretének mélysége!” Ezek alapján láthatjuk, hogy az Isten gazdagsága nem független könyörületétől és attól a titoktól, hogy az engedetlenségbe zártakat éppen az isteni irgalom szabadítja meg.

„Bizony, tőle, általa és érte van minden, övé a dicsőség mindörökké. Ámen. Az Isten irgalmára kérlek titeket, testvéreim, hogy okos istentiszteletre szánjátok oda testeteket...” Ez a mondatkapcsolat pedig arra utal, hogy az ő dicsősége olyan forrás, amelyből a mi odaszánásunk, az okos istentiszteletünk fakadhat. Az apostol ebben az esetben pedig mint „kötelező” erőről vall az Isten dicsőségéről, mert az indíthatja meg az életünkben az okos istentiszteletet.

Természetesen a textusközpontú igehirdetés – amely többek között evangélikus igehirdetési gyakorlatunk sajátossága – olyan medret ad számunkra, amelynek keretei között nem kell elkezdenuünk az egész levélről beszélni, de arra odafigyelhetünk, hogy az Isten gazdagságának, bölcsességének és ismeretének mélységéről ne egy misztikus valóságként szóljunk, hanem úgy, mint ami az ő könyörülő irgalmában valósul meg. S ennek a könyörületnek mi is „haszonélvezői” lehetünk. Másrészt ne úgy szóljunk a háromságos Isten imádatáról és dicséretéről, mint ami izolált liturgiai gesztusként megvalósítható, hanem csak úgy, mint ami az „okos istentisztelet” liturgiájának része.

Kiindulópont

Az Istennel való viszony

A textus közepén szereplő ószövetségi idézetek valójában az Istenhez való viszonyunk kérdését feszegetik.

Pál ezekkel az idézetekkel vetíti elénk azt, hogy az emberben megvan a hajlandóság arra, hogy Istent a maga képére formálva irányítsa. „Megrendeléseink” teljesülését, egyfajta szolgáltatást várunk tőle. Nemcsak a primitív kegyességnek lehet ez a jellemzője, hanem a magukat szuperkegyeseknek tartók is élhetnek abban az önáltatásban, hogy ők majd megmondják Istennek a „tutit”, kiimádkozzák azt, hogy legyen meg az ő akaratuk. Nem adósunk az Isten, hogy elvárhatnánk tőle valamit, nem bábunk az Isten, hogy kedvünk szerint mozgathassuk! Hagyjuk meg az Istent Istennek, tehát csüngjön rajta a szívünk.

Az igehirdetés első részében lehetne arra hívni a gyülekezetet, hogy ki-ki vizsgálja meg az Istennel való kapcsolatát.

Első lépés

Ha az Istennel való kapcsolatunkat végiggondoljuk, akkor látjuk, hogy nincs más értelme az istentiszteletnek, mint az imádat. Az istentiszteleten való részvételünk nem érdem, hogy utána kapjunk valamit Istentől, és nem is a közkedvelt kívánságműsorok spiritualizált változata, amikor leadhatjuk a rendelést Istennek. Az istentisztelet célja a hódolat, az imádás, a leborulás. Most is ezért vagyunk együtt. Az értelemmel fel nem fogható, a könyörületében hatalmas Isten előtt hódolunk, hajtunk térdet. Itt lehet beszélni az Atya könyörületéről, a Fiú könyörületéről és a Lélek könyörületéről is. Hogyne dicsérném az Istent...

Második lépés

Övé a dicsőség! Nekünk a fényből jut. A teremtettség ajándékain keresztül, a kereszt tündöklésén keresztül, a Lélek lángja által. Megállhatunk-e úgy a dicsőséges Isten, a háromszor Szent előtt, hogy a mi arcunkon és életünkön nem látszik ebből a fényből semmi? Mert ha „tőle, általa és érte van minden”, akkor a mi életünk célja is meghatározott a könyörülete által.

Harmadik lépés

A világ szemében jellegtelen ünnep olyan karaktert hordoz, amely meghatározhatja aztán a további utunkat. A Szentháromság előtt leboruló ember az élet okos istentiszteletében folytatja szent liturgiáját.

B E N C E I M R E

Tallózó

„A 9–11. részben a végső szó Isten titkának kinyilatkoztatása. Ezt csak Isten dicsőítése követheti. [...] Az ember sokszor nem találja az utat a történelem eseményei között. A legnagyobb dolog az, hogy ilyenkor is mindig tudhatja: ezek az ő bölcsességének vannak alárendelve, így dicsőségét és embergyermekének javát szolgálják. *Az elmondottak imádságra indítják az embert.*” (Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM, Arcanum Digitéka Kft.)

„Isten nem szorul rá semmiféle igazolásra, s hogy nevetséges már a feltételezése is annak, hogy a gyarló ember véges elméje képes lenne megfelelően magyarázni Isten titkait. Pál apostoltól távol állott ilyen gondolat. (Vö. Karner Károly: Isten igazsága, 173–174.). Nem véletlen, hogy egy himnusszal zárja fejtegetéseit. Ezzel is érzékeltetni akarja, hogy „Isten ítéletei kikutathatatlanok és utai kinyomozhatatlanok”. (11,33b) [...] Pál a zsidóság és pogányság üdvözülésének isteni titkával való foglalkozása közben jut el ahhoz a felismeréshez, hogy a titkokat nem megfejteni, hanem regisztrálni kell mint Isten istenségének bizonyosságait. S nincs más, amit kell is, lehet is tennünk, mint leborulni a »titkok Ura« előtt. Egyébként Isten imádása akkor valósul meg, ha a Szentlélek kiárad a szívbe. Így aztán a hívő ember „megéli” a háromságos egység titkát, anélkül, hogy »értené.«” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák*. Magánkiadás)

„Amint Pál befejezte az Isten szuverén döntésében megnyilvánuló igazságosság tárgyalását, önkéntelenül is Isten dicsőítése tör fel a szívéből. [...] Isten minden ember üdvözítésre vonatkozó terve bemutatja az ő végtelen ismeretét és azt a képességét, hogy bölcsen tudja felhasználni ezt az ismeretet. Isten kijelentette *ítéletei és útjai* egy részét, hogy az emberek megismerhessék azokat, de emberileg lehetetlen azokat kimerítően megismerni.” (A *Biblia ismerete kommentársorozat*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„Mert *őtöle*, szó szerint »belőle«. Isten a személyes forrás, minden dolog ősoka. [...] Ő a végső cél, és minden az ő dicsőségére van.” (W. E. Vine: *A Rómaiakhoz írt levél*. Evangéliumi Kiadó)

Illusztráció

GONDOLATOK

(*Ó, Isten gazdagságának, bölcsességének és ismeretének mélysége!*)

„Van egyfajta önkívület, amely az élet csúcsát jelzi, amelynél magasabbra nem emelkedhetik az élet.”

Jack London (1876–1916) amerikai író:

A vadon szava

„Kétségtelenül létezik a kimondhatatlan. Ez megmutatkozik, ez a misztikum.”

Ludwig Wittgenstein (1889–1951) osztrák filozófus

(*milyen kikutathatatlanok az ő útjai!*)

„...szinte minden nagy dolog, ami van, úgy jött létre, bűn, kín, szegénység, elhagyatottság, testi gyengeség, bűn, szenvedés és ezer akadály ellenére, csak azért is.”

Thomas Mann (1875–1955) német író:

Halál Velencében

„...embernek nincs megengedve ésszel felfognia s szóval kifejeznie Isten minden egyes műhelytitkát.”

Boëthius (480?–524) római filozófus, államférfi

„...az Isten adta észt

Mindenkinek használni kell, ahol

Helyénvaló. De hát helyénvaló-e

Mindig?”

Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781)

német költő, drámaíró: Bölcs Náthán

TÖRTÉNET

(*vagy ki lett az ő tanácsadó-jává?*)

Bebörtönözöttség

– Te roppant büszke vagy az intelligenciádra – szolt a Mester az egyik tanítványhoz. – Olyan vagy, mint az az elítélt, aki büszke börtöncellájának nagyságára.

Anthony de Mello

VERS

(*övé a dicsőség mindörökké*)

Rainer Maria Rilke (1875–1926) osztrák költő:

Duinói elégiák, IX. elégia (részlet)

Pörölyök között a szív
megmarad, mint a fogak
között a nyelv, amely mégis,
mégis dicséretet mond.

(*Vajda Endre fordítása*)

Ady Endre: Ének a Visztulán (részlet)

Az Isten: Élet – halleluja

S az Életnek nincs soha vége.

} Szentháromság ünnepe után
} 1. vasárnap (5Móz 6,4–9)

Arra hallgatunk, aki „kivonta kardját, s megelőzött”. Igénk sokunk hitvallása az Egyetlenről. A sokak között én is ott lehetek. Sok a tennivalónk. Az első: „halld meg!” Ezt követi

a másik hat, a hét hat napjára: szeresd, maradjon, ismételd, beszélj, kösd, írd!

A szinoptikusok e szakaszból szó szerint idéznek, illetve Jézus ajkán hangzik. Máté és Lukács a „szeresd az Urat, a te Istenedet”, vagyis az 5. verset, amihez Jézus a második nagy parancsolatot kapcsolja, s amit együtt így emlegetünk: a nagy parancsolat. A Deuteronomium aláhúzza, hogy a kiválasztás Isten szeretetén, s nem az ember felmutatott teljesítményén, előfeltételen alapszik. Izrael az elértet nem a maga talpraesettségének számlájára írhatja. Isten vezetésének, az ő jótetteinek köszönheti. (6,10 kk., és 9,4 kk.) A 9,4 intései mögött ez az aggodalom áll: ha Izrael elveszti Isten ígéreteit, kijelentéseit, akkor egész létét, jövőjét kockáztatja. Élet, halál, áldás vagy átok, jó és rossz van előttünk. A nyomatókos imperatívuszok megértéséhez elkerülhetetlen, hogy a Deuteronomium összefüggésében lássuk azt. A késői királyok korára tehető a szöveg. A forma Mózes búcsúbeszéde, mielőtt az ígért földjét meglátja. Hívó zsidó ember a nap minden órájában elmondott egy rövid fohászt: „áldott légy Urunk, Királyunk, minden-ség Istene!” A „Söma” reggel és este is elhangzott. S minden zsinagógai istentisztelet is ezzel kezdődött. A karra, a homlokra helyezett imaszíjak erre figyelmeztettek. A szív közelében egy bőrtokban egy cédulán ez állt. A homlokra helyezett imaszíj üzenete: azon gondolkodom, amit Isten akar. A bal karon elhelyezett: meg akarom tenni, amit Isten akar. A szív közelében a tok: szívből engedelmeskedem Isten akaratának.

Ha mindezt komolyan veszem, még véletlenül sem nevezhetem a Szentháromság ünnepét követő időt úgy, hogy ilyenkor van „uborkaszazon” a gyülekezetekben. Otthon mindig azt hallottam: beköszöntött az áldott Szentháromság. Nem eseménytelen ez az idő. Hogy is lenne, ha minden időre mint az Úrtól rendelt időre tekintünk. Nem halkul el az imádság, az ének, hétköznapi és vasárnapok, pihe-nés és munka, öröm és bánat, nevetés és sírás, mind-mind ott van, ha annak a jelenlétében élünk, akiről valljuk, ő a mi Istenünk. Ő az első az életünkben, ez az első szeretet tölt be bennünket, amiből nem szabad kiesnünk. Erre kell emlékezni, ehhez térni, hogy gyertyatartónkat helyéből ki ne mozdítsa az Élő.

Pinchasz rabbi mondja az imádságról: „Egy imádság, amelyik nem egész Izrael nevében hangzik, nem imádság.” Erről a hitvallásról gondolkodik *Hans Jonas* filozófus, amikor könyvet ír az Auschwitz utáni istenfogalomról. Utal arra, hogy a középkorban egész gyülekezetek indultak máglyahalálba, a kardok elé Isten egyedülvalóságának hitvallásával. Ez semmi volt ahhoz képest, ami a XX. században történt. Döntő a Jóbnak adott válasz: benne Isten szenved. De előttünk lehet Jézus keresztje. *Kazoh Kitamori* mondata is segít: Isten magába fogadja a fájdalmat is, Isten fájdalma ezért az ő szeretetének legtokéletesebb kifejezése.

Howan beszélhetünk mi a keresztény gyülekezetben

erről az Izraelhez címzett felszólításról, illetve a választott nép hitvallásáról? Miért tehetjük ezt? Mert ez az Isten Jézus Atyja, ily módon nemcsak Izraelre, hanem Isten népére világszerte, sőt tágabb értelemben az egész emberiségre érvényes üzenet ez. Jézusban Isten szabadítása minden-kire érvényes.

A 4. vers különbözőképpen fordítható, s különböző hangsúlyokat kapunk a fordítás által. Az egyik: „Jahve a mi Istenünk, Isten egyedül.” A másik: „Jahve a mi Istenünk, Jahve egy.” Az első esetben a kánaáni baál-kultusszal szemben a páratlan istenkapcsolat hangsúlyos. Mintha valaki azt mondaná: „te vagy az én egyetlenem.” A másik esetben a kultuszi helyek sokféleségével, az egymással szemben küzdő tradíciókkal szembe fordulva, Isten egységét (egységességét) fejezi ki. Ezzel kizárja azt, mintha öt különböző érdekkapcsolatokban és érdekek érvényesítésekor lehetne igénybe venni. Ő nem olyan, akivel egy tetszés szerinti kapcsolatban lehet állni, ahogy ezt a „vallásos vagyok a magam módján” elhíresült kijelentéseként ismerünk. Az egyetlen Úrral szövetségi hűségben élhetünk, illetve 8,5 és 14,1 szerint olyan kapcsolatban, mint atya a gyermekével. Hiszen: „ti az Úrnak, Isteneteknek a gyermekei vagytok” – olvassuk. Aki a „Sömát”, a zsidó élet és kegyesség szívéit imádkozza, Isten uralmát ismeri el, és kötelezi magát, hogy őt osztatlan átadással szolgálja, gyermekeinek aktuális útmutatóként e szavakat továbbadja. Mikor valaki ajkára veszi ezt a hitvallást, valójában választ ad a zoltárversre, amelyben ez áll: „előmbe jön az én kegyelmes Istenem (Károli fordítás); illetve a jelenlegi: „szeretetével jön felém Istenem. (Zsolt 59,11)

Miért írhatom, hogy sokunk hitvallása ez? Ránézek *Jókai Mór* könyvének címére: *Egy az Isten*. Eszembe jut *Móra Ferenc* kisdiákja, aki a *Szeptemberi emlék* című novellában az osztályterem nyitott ablakán keresztül bekiáltja a latin mondat helyes fordítását, reszketve és könnyekkel küszködve. Hiszen ez az első mondat, amit a Szentírásból kívülről megtanítanak az apák gyermekeiknek. S amikor valaki haldoklik, és közel a vég, ezt mondják el fölötte. A *Peszachi Haggadában* van egy, a széder-est végén énekelendő dal: „ki mondja meg, mi az egy?” Ennek visszatérő mondata: „egy az Isten égen s földön, óvjon minket égi kegy”, illetve így: „két kőtábla tíz parancshoz, s egy az Isten, a magasztos”.

Ugyancsak ebben olvassuk: „Nem azért vágytak bölcseink annyira a Messiás korára, hogy a világon uralkodhasanak, vagy azért, hogy a népeket leigázzák. Nem is azért, hogy a népek megbecsüljék őket, és nem is azért, hogy egyenek, igyanak és vigadozzanak. Egyedül azért vágytak erre a korra, hogy szabadon tanulmányozhassák a Tórát, és elsajátíthassák annak bölcsességét, anélkül, hogy háborgatnák vagy zaklatnák őket, és így kiérdemeljék az Eljövendő Világi életet.” „És abban az időben (a Messiásában) nem lesz sem éhínség, sem háború, sem irigység és vetélkedés,

mert nagy jólét lesz, és a földi javak bőségesen találatnak, és a világ dolga nem lesz más, mint Isten megismerése.”

„Ekkor a zsidók valamennyien bölcsék lesznek, megértik a rejtett dolgokat, és annyira megismerik Teremtőjüket, amennyire az embernek lehetséges, amint Jessájá 11,9 írja: »tele lesz a föld az Örökkévaló ismeretével, ahogy a tengert víz borítja.«” (Maimonidész: Bírák könyve.)

„A véghetetlen szeretet szavát kiáltom, bármi essék.”

Misericordia Domini vasárnapját követő napon írom ezt az előkészítőt. Előttem a vasárnap zsoltárverse: „Az Úr szeretetével tele van a föld.” (Zsolt 33,5) Előttem a gyászjelentés drága igékkel, a reménység szavaival. Előttem a nap, mikor édesanyámtól elköszönünk. Megköszönjük őt annak, aki életét adta, megőrizte, a Jézus Krisztusba vetett hitben mindvégig megtartotta. Előttem a naptár. Harmadik, Rebeka nevű unokánk keresztelőjére készülünk, imádkozunk a még meg sem született negyedikért, akit az édesanyja a szíve alatt hord. Lélekben készülünk a gyülekezet nagy családjával a Szentháromság ünnepe utáni első vasárnapra, amikor tizenkét fiatal áll az oltár elé a konfirmációi ünnepen, köztük legkisebb leányunk. Igék, énekek zsongnak a fülemben, szívémben, amit a napokban kaptam, kaptunk, s amelyeket, míg tart az út, szeretnék továbbadni. Isten maga vezet a forráshoz. Nem csupán népe életének forrásához, hanem a hit forrásához. Az ő visszavonhatatlan elhívásához és ajándékához, az ő szeretetéhez.

Szívesen hallgatom, mint *Petőfi* ősszel „a fák lehulló leveleinek lány nesztét”, a szél zúgását, a vízcsobogást, madarak énekét, zenét, a gyerekeim hangját, unokák csacsogását, a reggel, az este hangjait, még az utca zaját is. Sok drága, kedves hangot megőriz az ember szíve, emlékezete. Legdrágábbak az igehirdetés, az imádság, az ének hangjai. Jaj, csak a legfontosabbról, az életet ajándékozó hitvallás szavairól meg ne feledkezzek soha! Hallottam, s mondtam is, imádkoztam is már e szavakat. Nem először, s nem utoljára. Nem egyedül, s nem egyetlenként. Van, amikor hallhatóan, máskor hangtalanul. Szívesen teszek hitvallást az Úrról, aki Jézus Krisztus Istene és Atyja. Akit így szólíthatunk: Mi Atyánk! Szívesen telepszem Jézus mai tanítványainak lábához, mikor tehetem. S hallgatom a nekünk, nekem szóló ígét, ami valójában nem kipipált feladat, elvégzett munka, hanem hitvallás. Életes és ízletes lelki táplálék. Hallani szeretném, mert aki hallásra hív, arról így énekelünk: „Még nem is születtem, már sajátja lettem, övé életem.” (EÉ 351) Hogy is fordíthatnék hátat a teremtő, megváltó tetteiben, szavában, Jézus Krisztusban, a szentségekben, a testvérben, övéin keresztül is szeretetével felém forduló és érkező Úrnak? Hogy ne kellene keresnem a vele való áldott, életet megszentelő, azt kegyelmével megújító találkozás

alkalmait? Hogy tehetnék úgy, mintha nem lenne közünk egymáshoz? A válaszadás egész valómat mozgósítja. A szívemet, lelkemet. Igénybe veszi erőmet. Nem fél szívvel, fél gözzel, felületesen akarom akaratomat tenni, hanem jó szívvel, vidám kedvvel szeretném kezdeni és elvégezni, amit Isten tennem rendel. Az örökkévaló Isten szeretetére, iránta való hűséggel szeretnék válaszolni. Szeretném továbbadni fiamnak, lányaimnak, a jövő generációknak. Beszélni akarok róla otthon, és ha úton vagyok. Reggel és este. Nem is csak beszélni szeretnék róla, hanem ebből élni. Ezek az igék éltetnek. Ahogy a Zsoltárban olvasom: „*döntéseid édesebbek a méznél, a csurgatott méznél is.*” (Zsolt 19,11) Ahogy *Ady* írja: „számban nevednek jó íze van.” Ismétlem, hogy ne felejtsem el, mint Sámuel, aki nem engedte, hogy földre hulljanak az Úr igéi. A Bibliámat sem a belső szobámban akarom őrizni, hanem a szívémben, hogy mindig kinyithassam, hogy emlékezzek és emlékeztessenek rá. Szeretném, ha látható lenne, hogy az Úrnál keresem, s nála találok a teljes örömet.

Istenünk nem keserves rabigát rak a nyakunkba, hanem végtelen lehetőséget, páratlan ajándékot ad: vele, nála maradhatunk, beszélhetünk vele s róla. Leírhatjuk, mondhatjuk, továbbadhatjuk ezeket az ígéket az úrvacsorai istentiszteleteken Jézus szavaként, vagy akár úgy, ahogy a költő teszi: „és most is akármi jöhet, dicsőség, sok pénz, nagy betegség; akárki vethet rám követ, és bár halálos ágyam vessék, a véghetetlen szeretet szavát kiáltom, bármi essék: Smá Jiszróel!” (József Attila: Szegénység szennylepleiben.)

DEMÉNÉ SMIDÉLIUSZ KATALIN

Tallózó

Tekintettel arra, hogy a textus egy része 2005-ben, Szentháromság ünnepén is alapige volt, a Lelkipásztor 2005/5. szám 193. oldalán már olvasható egy Tallózó a 4-7.14-15. versekről, ezért most az ott már megjelent kommentárrészeket mellőzöm.

„Amint Isten egysége az alapja a zsidó hitvallomásnak, éppen úgy Isten szeretete az alapja a zsidó életnek. A rabbik szerint a legnemesebb lelki hódolat és szeretet Isten iránt abban nyilvánul meg, hogy úgy éljünk és viselkedjünk embertársainkkal szemben, hogy megszeretessük velük Istent és az ő Tóráját. [...] Mivel csak egy Isten van, osztatlan hódolatot kell neki juttatnunk. »Az Egy Isten megköveteli az egész embert«”. (*Hertz Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM, Arcanum Digitéka Kft.*)

„Az istenfélelem szóval csaknem szembehelyezve van egy másik alapvető kifejezés is az embernek Istenhez való érzelmi kapcsolatára, és ez az Isten iránti szeretet. A Deut mind a két kifejezést használja. [...] Ennek a résznek két

leghatalmasabb mondatát a 4–5. v. tartalmazza, ahol is a szeretetparancsot megelőzi az Ószövetség népének legnagyobb hitvallása, a kezdőszava után *sema'* néven ismert felhívás..." (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM, Arcanum Digitéka Kft.*)

„Az Urat szeretni azt jelenti, hogy közvetlen kapcsolatba akarunk lépni vele, és engedelmeskedni akarunk parancsolatainak.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat, Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„A halláson, az ige meghallásán fordul meg az engedelmesség, s az ígéretnek beváltása (3k). [...] A hallás első lépés a cselekvésben, nélküle nem is lehetségesek további lépések.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd.* Kálvin Kiadó)

„Szeresd azért az Urat... Szeretet nélkül Isten számára semminek nincs értéke. [...] „Maradjanak a szívedben azok az ígék, amelyeket ma parancsolok neked” (6,6). *Ez nagyon figyelemreméltó*, mert ami a szívben van, az ajakra is kerül, és egész életünkben megnyilvánul. [...] A nyelv úgyszólván szerve a szívnek, sőt az egész embernek. [...] Ha a szívet Isten ígéje kormányozza, akkor egész jellemünkben megmutatkoznak az áldott következmények. [...] Kétségkívül ez a szellemi jelentése az isteni előírásnak, hogy az ígét kössük jegyül kezünkre, legyen homlokkötőül szemünk között, és írjuk házunk ajtófeleire és kapuinkra. *Haszontalan dolog gyermekeinket Isten ígéjére tanítani, ha a mi életünket nem kormányozza az ige.*” (C. H. Mackintosh: *Elmélkedések Mózes 1–5. könyvéről.* Evangéliumi Kiadó)

Illusztráció

GONDOLATOK

(*Szeresd azért az Urat*)

„Mert nincs a világon semmi, ami olyan leküzdhetetlen és elnémíthatatlan, mint az Isten iránt érzett szeretet.”

Gertrud von Le Fort (1876–1971) német író: Veronika kendője

(*Ismételgesd azokat fiaid előtt*)

„Az igazság nincs időponthoz kötve. Mindig időszerű, kiváltképpen akkor, mikor időszerűtlennek látszik.”

Albert Schweitzer, (1875–1966) német teológus, orgonaművész, orvos: Életem és gondolataim

(*beszélj azokról, akár a házadban vagy, akár úton jársz*)

„Megnyugtató számomra, ha majd halálos ágyamon elmondhatom, hogy írásaimmal nem sötétséget, a kételyek és bizonytalanságok halmazát gyarapítottam, ami annyira veszélyezteti az emberi életet, hanem olvasóimat bátorságra, hitre, öröme és bizalomra segítettem.”

Paul Claudel (1868–1955) francia író, költő levele Arthur Fontaine-hez

„...a gondolatok Isten előtt nem vámmentesek, ahogy más-különböndeni mondani szokás, hanem ha eljön az idő, azért is felelnünk kell.”

Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen, (1621?–1676) német regényíró

„...az Isten a szív imádságát szereti, és nem a szónokra figyelmeztet.”

Mikes Kelemen (1690–1761) memoáriró: Törökországi levelek

TÖRTÉNET

(*Szeresd azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből!*)

Vallás „a tömeghalál pokolbugyiraiban”

A foglyok vallási érdeklődése [...] az elképzelhető legbensőségesebb. Az újonnan érkező táborlakó nem egyszer és nem megrázkódtatás nélkül meglepődik ennek a vallásos érzületnek az elevenségén és mélységén. A legmélyebb benyomást [...] talán azok a rögtönzött imák vagy istentiszteletek jelentik, amelyeknek tanúi lehettünk a tábori barakk valamely sarkában vagy egy lezárt, sötét marhavagonban, melyben egy távoli építkezésről hoztak vissza bennünket a lágérbe, fáradtan, éhesen, átázott rongyainkban a hidegtől vacogva.

Viktor E. Frankl (1905–1997) osztrák pszichoterapeuta: „...mégis mondj igent az Életre”

VERS

Garay János: Hit, remény és szeretet (részlet)

Téged merünk szeretni

Fiadnak általa,

Ki szent, dicsó tanával,

Mely szeretet vala

Az Isten és ember közt

Szent híd gyanánt felállt

} Szentháromság ünnepe után
} 2. vasárnap (Ézs 55,1–5)

„Ne vessétek meg azt, aki szól! Az ünnep utolsó nagy napján felállt Jézus, és így kiáltott: »Ha valaki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék!«” (Jn 7,37)

Exegetikai megfigyelések

Anélkül, hogy mélyebb bevezetéstani elemzésekbe bocsátkoznánk, mégis szükségesnek látszik néhány megjegyzés a

szövegről az ézsaiási anyagon belül. A második nagy tartalmi egységben, mely a 40. fejezettől a könyv végéig tart, Isten mindeneket helyreállító munkája áll a középpontban. A fogságból való szabadulás, Izrael népének hazatérése új történelmi korszakot ígér. Szövegünk sejteti, hogy ennek az új helyzetnek a lényege nem önmagában a szabadulás tényében és körülményeiben, hanem egyfelől az Úrhoz való megváltozott személyes viszonyban, másfelől pedig Izraelnek a „pogány népek” számára történő jellé válásában ragadható meg. Isten cselekszik folyamatosan akkor, amikor hazaviszi népét, amikor magához hívja népét, amikor jellé teszi népét és végül, amikor mindezek csúcspontjaként új eget és új földet alkot (Ézs 66,22–23). Ebben a szép ívű dinamikában textusunk három fő üzenetet hordoz: *Isten hív, Isten ad, és Isten tanúvá tesz*. Mindháromban Isten páratlan cselekvésén van a hangsúly.

Az 1–3a. szakaszban Isten hívása van a fókuszban, amikor népét egy örömteli, különleges és páratlan lakomára invitálja. Erőteljes imperatívuszok demonstrálják Isten akaratát. Hatszor fordul elő az első versben a hívás: *jöjjetek, vegyetek, egyetek*. Ha korábban vándordalnokként (Ézs 5,1–7), akkor itt most piaci árus képében szól Isten, amely a bölcsességirodalomban is ismert formája volt megszólalásainak (Péld 9,1–5).

A hívás egyediségét és súlyát több körülmény is alátámasztja. Érvényes mindenkire, mert nincs semmilyen korlát: minden szomjazó jöhet. A pillanatnyi anyagi helyzet vagy az állandósult társadalmi státusz sem lehet akadály, mert pénz nélkül, vételár nélkül, ezüst nélkül is a meghívottaké minden. És végül mi az, amihez mindenki hozzáférhet, mi az, aminek vételárát a hívó fél már kiegyenlítette? Mit vehet tehát a szomjazó pénz nélkül, és mit ehet az ember ingyen? *Vizet, bort, tejet és kenyeret*. A metaforát Ézs 55,6–7-ben ismerhetjük fel Isten kegyelmében és bocsánatában.

A 2. versben világos utalás történik arra, hogy a próféta azt tartja kenyérnek, amit Isten kínál a fogságban lévő népnek. Az is nyilvánvaló, hogy jelenleg nem ezt fogyasztják. Valószínű, hogy a háttérben a JHVH-kultusz ellenfeleivel és a bálványimádással folytatott vita áll. Ez az a helyzet, amelyben eléri a hívás a népet, és amelyből szabadulást kínál az, aki mindent megfizetett. (Ézs 53,4–6.12) Pénzt adni valamiért, ami nem kenyér, és amivel ráadásul nem lehet jól lakni sem, a jeremiási kettős rosszra rímél (Jer 2,13). Elhagyták Istent, a folyóvíz forrását, víz azonban kell, amihez víztartókat szükséges készíteni, amelyeknek viszont repedezett a fala. Ez a totális emberi csőd. A kiutat megint erőteljes imperatívuszok jelzik. Ismét hatszor fordul elő egy erőteljes hívás, amelyben Isten magát állítja be ellenpontként. Magához hív. *Hallgassatok, figyeljetelek, jöjjetek, gyönyörködjetelek!* – fülelven füleljetek: nem egyszerűen akusztikus érzékelése a hangoknak, hanem koncentrált figyelem; – gyönyörködjetelek lelketek kövéréseiben:

ez a kifejezés tartalmilag megegyezik azzal, hogy az Istenhez jövő, az Istenre figyelő és reá hallgató ember élni fog, egyfajta meglepedettség tölti el, szemben azokkal, akik pénzüket, keresményüket adják azért, ami nem kenyér, és megelégedni sem tud).

A 3b–5. versig terjedő szakaszban a háromfókuszú dinamikának megfelelően arra esik a hangsúly, hogy Isten ad valakit, illetve tanúvá teszi népét. Ennek a tanúságnak az alapja viszont nem lehet valamiféle bizonytalan emberi tényező. Itt is Isten cselekvésén van a hangsúly. Ő köt szövetséget, amely a tanúskodás alapja lesz. A szövetség örök és szétvághatatlan, felmondhatatlan. Sőt ennek a szövetségnek a belső tartalmába enged betekinteni az a kifejezés, amely Isten legmélyebb hűséges, kegyelmes szeretetére utal. Ez a fajta örök szövetség egyesek szerint az új szövetségre vonatkozik, de inkább az tűnik valószínűbbnek, hogy a Dávidra tett konkrét utalás mindannak a beteljesedését jelenti, amit annak idején megígért neki az Úr. Ugyanakkor különbséget kell tennünk a között a tanú között, akit Isten adott, mert ebben egyértelmű utalás történik a Messiásra, aki isteni parancsolóként uralkodik a népek és a fejedelmek fölött, illetve a jellé tett Izrael között, akihez jönnek a népek. Dávid még politikai értelemben vett fejedelem volt, aki katonai hadjáratainak köszönhette hatalmát, és közvetve tanúskodhatott így Isten hatalmáról, de a Messiás uralmához már nem kell külső kényszerítő erő, önként fognak jönni a népek, hogy leboruljanak az Úr előtt, és imádják őt.

Az igehirdetés felé

Az igehirdetés felépítése és tartalma kapcsolódik az exegetikai megfigyelések eredményéhez. Vagyis ahhoz a hármassághoz, hogy Isten hív, Isten ad, és Isten tanúvá tesz. E háromból is kiemelkedik a második pont, hiszen ebben ragadható meg a legteljesebb mértékben az újszövetségi kapcsolódás: *„Tanúvá tettem őt a népek között, fejedelemmé és parancsolóvá a nemzetek fölött.”* (Ézs 55,4) Egyértelmű az utalás a Messiásra, aki a Dávidnak tett isteni ígéretek beteljesítője. A textusnak ez a csúcspontja azt is jelenti, és azt is engedi, hogy a prófétai evangélizáció szavát Jézus szájából halljuk. Vagyis ő az, aki hív, és ő az, aki jellé tesz.

1. Tökéletesen mai társadalmi szituációra enged következtetni Isten szeretetteljes és határozott hívása. Valami olyasmi birtokában van a hívó fél, aminek értéke nem hasonlítható össze azzal, ami a „piacon” pénzért kapható. A hívás szól azoknak is, akik nem tudnak venni és enni a „piacról”, mert egyre szűkül a hozzáférési lehetőségük, de szól azoknak is, akik ugyan bármihez képesek hozzájutni, csak éppen a hamisan felkeltett igények sosem adnak beteljesülést és meglepedést számukra. A közös nevező e két egymástól oly távol lévő társadalmi csoportban a

szomjúság. Szomjúhozik a minden földi jóban dúskáló és agyonsztárolt médiához, de szomjúhozik az is, aki a legszükségesebb javakat sem birtokolhatja. A megoldás nem a helycsere, hanem a mindenki számára ingyen hozzáférhető tej és bor. Valamennyi embernek e kettőre van szüksége: az ige tejére és a Szentlélek borára.

2. Istennek ez a hívása és ajándékként kínált kincsei előkészítik a szomjúhozókat annak felismerésére, hogy az ember életproblémája alapvetően nem materiális jellegű. Sokkal inkább perszonális. Minden nyomorúságunk mögött felsejlik *valakinek* a hiánya. Őt, e különös tanút adta Isten. Őbenne köt örök szövetséget velünk, amely nem egyenrangú felek közösen vállalt érdekszövetsége, hanem teljesen egyoldalú elkötelezés mellettünk. Alapja Isten hűség szerete.

3. Értelmet nyer annak az embernek az élete, aki ezzel a szeretettel találkozott. Akinek ez a *tanú* élete részévé válik, annak helyzete nem biztos, de rendeltetése bizonyos megváltozik. Nem önmagáért él már, hanem boldogan ismeri föl, hogy Isten jellé tette Izráel Szentjéért. Nem csak belül változik meg és formálódik, hanem kapcsolatai is új minőséget nyernek. Ismeretlenek lesznek ismerőssé, ellenségek barátokká, és mindez valami magától értetődő természetességgel történik.

Az egész textus üzenetét Jézus – egyébként Ézsaiástól (Ézs 58,11) vett – szava foglalja össze: „*Ha valaki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék! Aki hisz énbennem, ahogy az Írás mondta, annak belsejéből élő víz folyamai ömlenek!*” (Jn 7,37)

VERASZTÓ JÁNOS

Tallózó

„Jöjjenek a forráshoz... A felszólítás olyan, mint a vízhor-dók kiáltása a keleti városokban, és az áldások kifejezésre jutnak a keleti képes beszédben, mint üdítő víz, tápláló tej és felvidítő bor.” (*Hertz Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM, Arcanum Digitéka Kft.*)

„Már az első Ézsaiás is tudott vándordalnok képében szólani népéhez (5,1–7). Itt Deutero-Ézsaiás a piaci árús módján szól (Westermann). [...] Valószínű, hogy a próféta nem piacon szólt így, hanem istentiszteleti alkalommal, éppen úgy, mint Jézus (Jn 7,37). [...] A próféta azt tartja »kenyérnek«, amit Isten kínál.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Isten *nem pénzért* adja nekik áldásait. A szabadulás Isten ingyen ajándéka, akár lelki megváltásról, akár testi szabadulásról van szó.” (*A Biblia ismerete kommentárso-rozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„A »*hűség maradó* Dávidhoz« [...] most új tartal-mat kap: jóllehet nem lesz mindenkor Izráelben *királya*

a népnek, lesznek azonban állandóan tanúk, akik Isten hatalmáról tesznek bizonyosságot ...” (*Biblia – Magyarázó jegyzetekkel. Magyar Bibliatársulat, Kálvin Kiadó*)

„A próféta nem a testi tápláléknak lelkelvel való felcse-rélésére hív, hanem azt a helyes vallási és társadalmi ma-gatartást akarja kialakítani, amely a táplálék megosztásá-ban nyilvánul meg. [...] *Örök szövetséget*: nem egy most kezdődő és mindörökké tartó szövetség, hanem a régmúlt ígéreteinek örökké tartó beteljesedése.” (*Jeromos biblia-kommentár. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat*)

„Az Isten és népe közötti utolsó szövetség nem eltörli, hanem beteljesíti a korábbi szövetségeket, méghozzá tö-kéletesen és teljesen. A Szolga művének végső eredménye mindazoknak a dolgoknak a teljes megvalósulása lesz, amelyeket Isten a kezdetektől fogva megígért. [...] Ahogy Isten Dávidot a *nemzetek tanújává és fejedelmévé* tette, úgy fog tenni most népével, Izráellel is. Dávid legyőzte a körülötte élő népeket, és a saját s ezáltal az Úr uralma alá vonta. A földjére visszatérő Izráel ugyanezt fogja tenni. De nem katonai hódító lesz, mint Dávid, hanem lelki. Istennek a nemzetben belül elvégzett munkája olyanná teszi Izráelt, mint egy mágnes, amely minden népet Isten országába vonz.” (Barry Webb: *Ézsaiás könyve. Harmat Kiadó*)

Illusztráció

GONDOLATOK

(*Ti szomjazók mind, jöjjetek vízért, még ha nincs is pénz-etek!*)

„A bűn eltávolít bennünket Istentől, és azzal kísért, hogy más dolgokat tegyünk a helyébe. Így válnak istenpótlék-ká a teremtett dolgok, de ezek nem elégítik ki az embert... Platón egyik dialógusában lyukas edényhez hasonlítja az embereket. Valahogy mindig beteljesületlenek maradnak.”

Alister McGrath (1953–) oxfordi teológus,
molekuláris biológus: Híd

(*Hallgassatok rám, és élni fogtok!*)

„Igaz az, ami az embernek üdvös... Az ember [...] üdvös-sége az igazság kritériuma.”

Thomas Mann (1875–1955) német író: Varázshegy

„A lét alapjának jelölésére használt vallásos szó: Isten.”

Paul Tillich (1886–1965) evangélikus teológus:
Rendszeres teológia

TÖRTÉNET

(*Jöjjetek, vegyetek bort és tejet...*)

Az Úr nélküli világ elhagyatottságától üzve

Paul Elmer Moore az USA egyik legnagyobb platonista filozófusa volt. Mindig elbűvölte és mélységes meglege-

déssel töltötte el a gyönyörű platoni formák világa, ez a tisztán eszményi világ.

De azután jött a lassú kiábrándulás. Kimondhatatlan üresség és magányosság érzése fogta el. „Az ideák Úr nélküli világának elhagyatottságától” űzve keresni kezdte Istent... „Sóvár vágyam, hogy a végtelen csendből megszólaljon egy hang, lassan kínná fokozódott. Ahhoz, hogy megnyugodjak, látnom kellett szemtől-szembe, sőt, fognom és éreznem kellett – de hogyan?”

Moore nagyszerűen mutatja meg, hogy a megtestesülés keresztény dogmája micsoda elemi szükségleteket tár fel és elégit ki. Itt van Isten, aki személy; itt van Isten, akinek van arca; itt van Isten, akit megfoghatunk, akit érezhetünk, akit megnevezhetünk.

Az elégedetlenség (a szomjúság) határozottan ráállíthat bennünk arra az útra, amely elvezet a személyes Isten felfedezéséhez.

(Alister McGrath nyomán)

Szenháromság ünnepe után 3. vasárnap (Ez 18,1–4.21–24.30–32)

Isten bűnösöket hív – megtérésre! Minden lélek az övé, és ő mindenkit meg akar menteni.

Aki kapásból félre akarja tenni ezt az igét – mondván, hogy *ószövetségi!* –, kérem, hogy ne tegye. Nagyon szép ige, és rendkívül aktuális a mondanivalója.

Olyan kérdéseket feszeget, mint például nemzedékek egymással szemben állása; kollektív bűnösség; mindig igaz marad-e az igaz, és mindvégig bűnös marad-e a bűnös. Lehet-e a jó cselekvésével kiérdemelni az üdvösséget? Mit jelent Isten közelsége, távolsága? Van-e személyes felelősségem (nekem, a lelkesnek) abban, hogy nem szóltam ott, ahol szólnom kellett volna, és nem figyelmeztettem, vagy viganasztaltam ott, ahol azt kellett volna tennem?

Exegézis

1–2. v.: Ezékiel úgy áll előttünk, mint korának lelkipánczozója. Isten megszólítja őt, neki pedig ezt az üzenetet mindenképpen tolmácsolnia kell a nép felé. Szakít azzal a közmondással, amelyben egy kollektív felfogás fogalmazódott meg, hogy nem az apák felelnek gonosz tetteikért, hanem a fiak és azoknak fia. (Ugyanez a közmondás és végkifejlet található Jeremiásnál is: 31,29–30.)

3. v.: Isten üzenetének komolyságát kifejezi az is, hogy életére esküszik az Úr: ennek a gondolkodásmódnak meg kell változnia! Nem lehet felelőtlenül élni.

4. v.: A próféta kifejti, hogy minden lélek közvetlen kap-

csolatban áll Istennel. Mindenki a maga bőrét viszi vásárra. Sem az apa istentelensége nem zárhatja el a fiú előtt az Istenhez vezető utat, sem a bűnös fiú nem élhet meg abból, hogy apja igaz volt.

Az 1–4. versekben tehát még csak ez szerepel: aki vétkes, felelnie kell a tetteiért, akár halállal is. Viszont tudjuk azt, hogy minden ember életében lehetnek bűnnel terhelt és megtérő időszakok is.

21–23. v.: Isten és az élet mindig elérhető. Erről beszél Ezékiel próféta ezekben a versekben. A bűnös ember előtt mindig nyitva áll az Istenhez való megtérés útja. És Istenben az a csodálatos, hogy ő kész teljesen és tökéletesen megbocsátani a megtérő bűnösnek, úgy, hogy bűneire többé nem emlékszik. Teljesen leveszi róla bűnössége minden terhét. Ez a gondolat mutatja a párhuzamot az oltári igével (Lk 15,1–10). Isten örökké tartó irgalmáról és kegyelméről is beszélni kell, nemcsak ítéletének szigorúságáról. „Nem kívánom én a bűnös ember halálát, hanem azt, hogy megtérjen útjáról, és éljen.” A lényeg ez: Isten nem vet el minket, bűnös embereket örökre, hanem elkészítette számunkra a szabadulás útját is Jézus Krisztus által. Minden ember számára adva van az út a megtérésre, Isten irgalmának megtapasztalására: Megváltó Urunk, Jézus Krisztus által.

24. v.: Az Isten által megadott igazságot el is lehet vesszíteni, és a vele fennálló közösséget el is lehet játszani. Isten ítélete is örökké fenyeget, ha nem vesszük komolyan az általa felkínált esélyeket. Minden próféta hivatása arról szól, hogy figyelmeztesse a népet valamire, és megmutassa neki a jövődőt. Ezékiel egy olyan időpontra tekint előre, amelyre már a közeli vég árnyai vetülnek. A mindent eldöntő nap előtt álló *jelenre* vonatkozik tehát mindaz, amit Ezékiel kifejt (Gerhard von Rad).

Az a tény, hogy valaki Isten parancsolatai, törvényei és rendelkezései szerint jár el, azt jelzi, hogy kötődik hozzá. Hisz benne, bízik benne, és tudja, hogy Isten parancsolatai az életet védik.

Ezékiel 18-at számtalan kritika érte, mert a tettek által szerzett igazságról szóló szélsőséges tanítást véltek felfedezni benne. Ezékielnél az „igaz” és a „gonosz” az Isten mellett vagy vele szemben tett alapvető döntést jelenti.

30–32. v.: *Újuljatok meg szívetekben és lelketekben!* Isten már a Tízparancsolat adásakor azt mondta népének: „Eléd adtam az életet és halált: válaszd hát az életet!” Itt megismétli előbbi ígétét: ő nem abban lelné kedvét, ha mindenkit el kellene pusztítania, mert vétkezett, hanem ő abban leli kedvét, ha a bűnös megtér és él.

Meditáció

Ki a bűnös? Aki elfordul Istentől, megfélekedezik róla, nem számol vele, nem szereti és nem tiszteli őt mindenkinél és

mindennél jobban. Ebbe a kategóriába tehát mindannyian beletartozunk.

Mi a megtérés? A teljes és tökéletes Istenre hagyatkozás, minden körülmények között.

Számolunk-e bűneink következményeivel? Ezékiel ugyan éppen arról beszél, hogy mindenki a maga tetteiért felel Isten színe előtt, de nagyon komolyan kell gondolnunk a jövő nemzedékekre is, akik a mi bűneink következményeitől fognak szenvedni (környezetszennyezés, globális felmelegedés, a természet kincseinek elpocsékolása, abortusz, „egykézés”, paráznaság, lustaság).

Miért van az, hogy igaz és istenfélő, szorgalmasan templomba járó emberek gyerekei messziről elkerülik a templomainkat? (Tisztelet a kivételenek.)

Meghalljuk-e ma is a prófétai szavakat? Isten minket is megtérésre hív, hogy megszentelje és boldoggá tegye az életünket.

Gondolatok az igehirdetéshez

1. Isten megtérésre hív

Isten igéje rádöbent bennünket arra, hogy felelősek vagyunk tetteinkért, életmódunkért. Egyrészt saját magunknak kell felelnünk az elkövetett vétkekért, vagy az elmulasztott jó és hasznos cselekedetekért, másrészt nem tehetjük tönkre az utánunk következő nemzedékek életét felelőtlen életmódunkkal. Isten azt akarja, hogy minden ember megtérjen, és az igazság ismeretére eljusson. Vagyis arra a felismerésre, hogy Isten kezében van az életünk. Ő irányít, ő ad jó tanácsokat, ő bocsátja meg bűneinket Jézus Krisztus által, és ő kéri számon tőlünk azt, hogy mindezt komolyan vesszük-e.

Istennek nem az a célja velünk, hogy hamarosan pusztuljunk el, vagy hogy a magukat bűnösöknek érzők akaszszák fel magukat, hanem ő azt kívánja, hogy térjünk meg hozzá, és *minőségi* életünk legyen (Krisztus Urunk tanítása szerint).

2. A megtérő ember Isten kegyelméből él

Olyan csodálatos érzés rádöbenni arra, hogy Isten bűneink ellenére is szeret minket! Nem vet el magától örökre az Úr, hanem kész elfelejteni, tökéletesen megbocsátani vétkeinket és bűneinket. Ezért azt kéri tőlünk, hogy a kapott bűnbocsánattal, a Krisztus vére által elnyert megigazulással ne éljünk vissza, azt ne veszítsük el. Egyetlen ember sem tudja magát megváltani azáltal, hogy jó cselekedeteket hajt végre, és megtartja Isten parancsait és rendelkezéseit. Isten ment meg minket az örök haláltól, és az örök élet ajándékát adja nekünk. Minderre mi sem érdemesek, sem méltók nem vagyunk. Viszont ezért hálával és engedelmességgel tartozunk neki, és ez ráadásul még boldogsággal is eltölt bennünket.

3. Újuljatok meg szívetekben és lelketekben!

Isten szava mind a mai napig esedékes. Ezékiel úgy tolmácsolja ezeket az igéket, hogy személyesen hozzánk szólónak is érezhetjük őket. A megújulásra akkor leszünk képesek, ha valóban megérezzük a bátorítást, vigasztalást Isten részéről, és az ő Lelke lakik bennünk. Ezékiel próféta különösen is fontos üzenete szerint Isten megígérte népének: „Az én lelkemet adom belétek, és azt művelem veletek, hogy rendelkezéseim szerint éljétek, törvényeimet megtartsátok és teljesítsétek. Az én népem lesztok, én pedig Istenetek leszek.” (Ez 36,27–28)

A Szentlélek Isten világosítja meg ma is előttünk a helyes utat, amelyen járnunk kell. Hiszünk abban, hogy nekünk naponta minden bűnt bőségesen megbocsát, az ítélet napján minket is feltámaszt, és nekünk minden Krisztusban hívővel együtt örök életet ad. (Luther Márton)

Akár szenvedünk az elődeink által elkövetett bűnöktől, akár nem, akkor is gondolnunk kell arra, hogy a magunk részéről ne tetézzük az utánunk jövők szenvedéseit.

Isten azt akarja, hogy éljünk, mégpedig egy megszentelt, megújult életben, az ő dicsőségére.

Felhasznált irodalom

Gerhard von Rad: Az Ószövetség teológiája I., 310–311. o. és II., 199–201. o.

Luther Márton Kis Kátéja (az Apostoli hitvallás magyarázata)

K O S K A I E R Z S É B E T

Tallózó

„A próféta Isten igazságáról és kegyelméről kapott kijelentést. Úgy szólal itt meg [...] a megtérésre hívó szó, hogy megismerjük Isten igazi szándékát: a bűnös térjen meg és éljen. Ez már nem törvény, hanem evangélium, örömezet. [...] Isten kegyelme több, mint a szigorú igazság. Nem aszerint dönt, hogy hány bűne és hány jócselekedete van valakinek, hanem elfogadja a megtérést. A 23. vers már nem illik bele a szakrális jog kereteibe. Itt már a prófétának bepillantás adatott Isten szívébe. Kijelentette neki az Úr, hogy mi az ő akarata: az, hogy a bűnös térjen meg és éljen. [...] Az új szív és új lélek Isten ajándéka (Ez 11,19; 36,26); azonban az embernek magának is megvan ezen a téren a tennivalója és a felelőssége. [...] Szó szerinti fordításban: „Csináljatok magatoknak új szívet és új lelket.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM, Arcanum Digitéka Kft.*)

„Tartalmazta az igazságnak egy kis magját, amely lehetővé tette. [...] Az a mondanivalója, hogy a bűn hatásai súlyosak, és hosszan érvényesülnek, nem pedig az, hogy Isten szeszélyesen bünteti az ártatlanokat őseik gonoszságáért. [...] A babiloni seregektől való ideiglenes szabadulásról beszél, és nem a második halálból való örök szabadulásról.

[...] Az igaz tettek »új szívből és új lélekből« (31. v.) erednek. A jó cselekedetek a megváltozott élet eredményei, nem pedig fordítva. Miért engedi meg Isten, hogy a megtérő bűnös elkerülje az ítéletet? A válasz Isten jellemében rejlik. *Nem kívánja a halandó halálát* (vö. 32. v.). Inkább abban gyönyörködik, amikor a bűnös ember elfordul bűnétől. [...] Isten megbocsátja azok bűneit, akik jó útra térnek, de nem talál mentséget annak a bűnére, aki valamikor *igaz* emberként élt, de később *eltér* az igazságtól.” (A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány)

„A közmondássá lett egresevés, amitől – az atyák bűne miatt – a fiak foga vásott el, önigazolás. Akik önmagukon sajnálkoznak, mindenestől az előző nemzedékre hárítják a felelősséget.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd*. Kálvin Kiadó)

Illusztráció

GONDOLATOK

(Az apák ettek egrest, és a fiak foga vásott el tőle.)

„Apák bűnéért sokszor sír a gyermek...”

Dante Alighieri (1265–1321) olasz költő: Isteni színjáték

„Az ember nemcsak egyéni életét éli, mint elkülönülő személy, hanem tudatosan vagy öntudatlanul – kora és kortársai életét is.”

Thomas Mann (1875–1955) német író: Varázshegy

„Napjaink korszelleme nem engedi, hogy az egyén önmagából merítsen. Szüntelenül meggyőződéseket tukmálnak az emberre, akárcsak a tőkeerős nagyvállalatok, amelyek a nagyvárosok utcáin villogó fényreklámjaikkal lépten-nyomon ránk erőszakolják cipőpasztáikat meg levesporaikat.”

Albert Schweitzer (1875–1966) német teológus, orgonaművész, orvos: Életem és gondolataim

„Minden olyan gondolat, amely által az emberek a szkepticizmushoz vagy az erkölcsi eszmény nélküli élethez kívánnak eljutni, nem igazi gondolat, hanem leplezett gondolatthiány...”

Albert Schweitzer: uo.

(mindenkit a maga tettei szerint ítélek meg)

„Sok bíró van a világon, de igazság csak egy!”

Ivan Cankar (1876–1918) szlovén író, költő

„...nem vagy kevésbé Isten akkor, ha sújtasz és ha büntetsz, mint amikor vigasztalsz és kegyelmet gyakorolsz.”

Blaise Pascal (1623–1662) francia matematikus, fizikus, filozófus: Ima

(térjetek hát meg és éljetek)

„Valahol utat veszítettünk...”

Ady Endre (1877–1919): Fáradtan biztatjuk egymást

„...a szív nyugodtabb, ha sír, mint ha nevet. És a könnyek minden bűnt és igazságtalanságot lemosnak róla.”

Ivan Cankar

VERS

(újuljatok meg szívetekben és lelketekben!)

Szegedi Kis István (1505–1572) pap-költő:

A magyaroknak siralmas éneke a tatár rablásáról (részlet)

Azért, keresztyének! ne essünk most kétségbe,

Erős bizodalunk legyen az egy Istenbe.

Bizony majd meglátjuk szabadulásunkat

Még ez földön éltünkben.

Kegyelmes az Isten, nem ver örökké minket,

Egy szempillantásig hagyott most csak el minket,

De örökké való irgalmasságából

Ismég felemel minket.